

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА
ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ
КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ**

КЫРГЫЗ ТИЛИ

предмети боюнча окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн
билим берүү уюмдары үчүн

ОКУУ ПРОГРАММАСЫ

V – XI класс

Кыргыз тилинин программасынын өркүндөтүлгөн жаңы редакциясы Кыргыз билим берүү академиясынын филологиялык билим берүү лабораториясында иштелип чыкты

Программаны түзүүчүлөр: [доцент А.Сапарбаев], [п.и.д., профессор Б.Өмүралиев], [профессор С.Үсөналиев], п.и.д., профессор С.К.Рысбаев, п.и.д., В.И.Мусаева жана Н.Абдесов

Илимий редактор: п.и.д., профессор С.К.Рысбаев

Кыргыз тилинин программасы. Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн жалпы билим берүү уюмдарынын 5-11-класстары үчүн – 2023. –... б.

Бул программа Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн «Билим берүү жөнүндө», «Мамлекеттик тил жөнүндө» мыйзамдарын эске алуу менен кыргыз тилинин мамлекеттик стандартынын негизинде Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим министрлиги бекиткен окуу планына ылайык иштелип чыкты.

Программада кыргыз тилин эне тил катары окутуунун натыйжалуулугун, сапатын арттыруу менен окуучулардын оозеки, жазуу кеп маданиятын калыптандыруу менен ар кыл турмуштук кырдаалга ылайык кептин ар кыл стилдеринде сүйлөшүүгө, баарлашууга, маектешүүгө, үлгүлүү кеп адебине, өз алдынча чыгармачылык менен диалог, монолог, текст түзө билүүгө, чечендик кепке окутуп-үйрөтүүчү, коммуникативдик ыкмаларын, көндүмдөрүн калыптандыруучу практикалык түрдөгү машыгуу, көнүгүүлөргө кеңири орун берүүгө аракет жасалды. Программанын бул редакциясынын өзгөчөлүгү байланыштуу кеп жана кеп маданиятынын материалдары грамматикалык материалдар менен айкалыштыра берилгендигинде жана 5-9-класстарда “грамматикадан – кепке”, ал эми 10-11-класстарда “кептен – грамматикага” деген технологиянын сунушталгандыгында. Эң башкысы эне тилин максатка ылайыктап практикалык негизде окутуу үчүн аракет жасалды жана кептик, тилдик жана этномаданий компетенттүүлүктөрдүн негизинде инсанга багыттап окутуп-үйрөтүүгө басым коюлуп, ар бир класстын аягында окуучулар ээ боло турган окутуунун натыйжалары сунушталды.

МАЗМУНУ

	I. ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР	
	Түшүнүк кат.....	4
1.1.	Предметтин Базистик окуу пландагы орду жана мааниси	4
1.2.	Кыргыз тилин эне тили катары окутуунун максаты жана милдеттери	5
1.3.	Кыргыз тили предмети боюнча билим берүүдө окуучулар ээ болуучу предметтик компетенттүүлүктөр	6
	II. ПРОГРАММАНЫН ТҮЗҮЛҮШҮ ЖАНА МАЗМУНУ	
2.1.	Программанын түзүлүш принциптери	7
2.2.	Программанын ички түзүмү жана бөлүмдөрү	8
2.3.	Окуу китептерин түзүүчү авторлорго жана мугалимдерге карата сунуштар.....	9
2.4.	Предметке Базистик окуу планында сааттардын берилиш өлчөмү.....	12
2.5.	Окуу материалдарынын класстарга бөлүштүрүлүшү	13
	III. ОКУУ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУ ФОРМАЛАРЫ, МЕТОДДОРУ ЖАНА БААЛОО	62
3.1.	Билим берүү процессин уюштуруу формалары	62
3.2.	Окуучулардын окуу ишмердүүлүктөрүн баалоонун критерийлери.	64
	IV. МАТЕРИАЛДЫК-ТЕХНИКАЛЫК КАМСЫЗДОО	
4.1.	Ресурстук камсыздоого коюлган талаптар	25
4.2.	Шыктандыруучу окуу чөйрөсүн түзүү	25
	ИЛИМИЙ-УСУЛДУК АДАБИЯТТАР	

1.ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР

ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ

1.1.Предметтин Базистик окуу пландагы орду жана мааниси

Кыргыз тили окуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептерде окуучунун эне тили катары анын турмуштук жашоо жана байланышуу, дүйнө таануу жана рухий дүйнөсүн байытуунун, аны калыптандыруунун негизги курал-каражаты болуп саналат. Бул багытта ал тилге тиешелүү болгон адамдын өмүрүндө эне тилинен артык кызмат кылар эч кандай тил да, каражат да болбойт. Ошондуктан, эне тили окуучу үчүн ар тараптуу кызмат кылуучу негизги окуу предмети болуп эсептелинет.

Ошону менен бирге, кыргыз тили предмети баланын сабаттуулугун арттыруу аркылуу башка предметтерди да окуп-үйрөнүүнүн, алардын билим алуунун, алар аркылуу турмушту таануунун да куралы болуу менен, Базистик окуу планында негизги окуу предмети болуп эсептелинет жана өзгөчө артыкчылыктуу орунду ээлейт. Ошону менен бирге, кыргыз тили предмети Окуу планында чоң идеологиялык күчкө эгедер, анткени, ал баланын атуулдук сапатын да калыптандыруу менен, мамлекетти түзүүчү, аны аныктоочу, аны бекемдөөчү, келечектүүлүгүн аныктоочу мааниге эгедер. Тактап айтканда, алар эмнеден көрүнөт?

1.Кыргыз тили Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили, ал конституциялык өзгөчө мааниге ээ, аны эч кандай башка тил алмаштыра албайт;

2.Эне тилин окуп-үйрөнүү менен, бала өз улутун тааныйт, улуттук иденттүүлүк сапаты бекемделет жана улуттун атуулу деген сезим-туюму калыптанат;

3.Баланын сабаттуулугу калыптанат жана окуп-түшүнүү көндүмдөрү бекемделет;

2.Эне тили улуттук иденттүүлүктүн негизги белгиси катары баланы улуттун жараны катары калыптандырат;

4.Турмушта өз ара карым-катнаш куралынын милдетин аткарат;

5.Дүйнөнү таануунун жана аны чагылдырып түшүнүүнүн каражаты болот;

6. Эне тили менен билим алуу аркылуу, бала өзүн -өзү өнүктүрүүнү жүзөгө ашырат;

7. Тил аркылуу инсандын улуттук маданиятты үйрөнүүсү жана ага салым кошуусу ишке ашырылат;

8.Инсандык жактан интеллектти өстүрүүнүн жана жан дүйнөсүн байытуунун куралына айланат;

9.Тил аркылуу бардык предметтерди окуп-үйрөнүү аркылуу талаптагыдай өздөштүрүү, турмуштук жолун аныктай турган бир кесиптин негиздерин өздөштүрүү ишке ашат;

10. Тил өнөрүн үйрөтүү менен, кеп маданиятына жатыккан, байланыштуу кеби өсөт;

11.Тил аркылуу дүйнөлүк адабиятты, маданий үлгүлөрдү окуп –үйрөнөт.

Кыргыз тили предмети дал ушул кызматтарды аткаруу менен, окуучунун инсан жана улуттун атуулу катары ар тараптан калыптануусунун пайдубалы да болуп берет, анткени эне тилинде ой жүгүртүүсү өсүү менен башка бардык окуу предметтерин талаптагыдай өздөштүрүүнү шарттайт. Эне тилинде бала сабаттуу болбой, эне

тилинде билим сапатына ээ болбой туруп, окуучу башка предметтерди сабаттуу өздөштүрүүсү мүмкүн эместиги практикада белгилүү. Ошондуктан, эне тилинде окуучуну сабаттуулукка жеткирүү, жазуу, оозеки көндүмдөрүн өнүктүрүү инсан катары турмушта ийгиликтүү жашоосун камсыз кылуучу күчкө эгедер кылууга барабар.

1.2. Кыргыз тилин эне тили катары окутуунун максаты жана милдеттери

Максаты: - окуучуларды кыргыз тилинин лексикалык-грамматикалык байлыгын оозеки жана жазуу кебинде активдүү колдоно билүүгө, кеп ишмердүүлүктөрүнүн бардык түрлөрүндөгү компетенттүүлүктөрүнө ээ болууга, кеп маданиятынын нормаларын кебинде туура сактоого, сынчыл ой жүгүртүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө үйрөтүү;

- окуучуларды жазуу жана оозеки кеп ишмердүүлүктөрүн өркүндөтүү, баарлашуунун бардык чөйрөлөрүндө эне тилиндеги кеп маданиятынын чен-өлчөмдөрүн туура сактоого, көп тилдүү, көп маданияттуу коомдо эне тилинин тилдик-маданий баалуулуктарын барктай билүүгө калыптандыруу.

Милдеттери:

Таанып-билүүчүлүк. Окуучуну эне тилинин өз жашоо-турмушундагы, коомдогу, ишмердигиндеги орду менен маанисин так аныктап билүүгө үйрөтүү. Эне тилин дүйнөнү таанып-билүүнүн каражаты жана чындыкты чагылдыруунун куралы, ошондой эле башка окуу предметтеринен билим алуунун *да куралы* катары колдонууну түшүндүрүү. Тил жана кеп, тил жана аң-сезим, тил жана ойлоо, тил жана маданият түшүнүктөрүнүн ажырагыс биримдигине ынандыруу. Кыргыз тилинин фонетикалык системасын лексико-фразеологиялык байлыгын, грамматикалык түзүлүшүн, орфографиялык, пунктуациялык жана орфоэпиялык нормалары менен эрежелерин практикалык негизде өздөштүрүп, өз кебинде колдонууга машыктыруу. Окуучуну эне тилинин тил бирдиктеринин маанисин жана функцияларын толук аңдап-билүүгө, эне тилиндеги кубулуштарды, фактыларды талдап-синтездеп, системалуу өздөштүрүү, оозеки жана жазуу кебиндеги кыргыз адабий тилинин нормаларын сактоо.

Жүрүм-турумдук. Окуучуну кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн (сүйлөө, угуу, окуу жана жазуу) жана сүйлөшүү, баарлашуунун ар кандай чөйрөлөрүндөгү кептик жүрүм-турумдук маданиятын толук билүүгө жана колдонууга үйрөтүү. Ар кандай чөйрөдө жана тематикада оозеки-жазуу түрүндө сабаттуу сүйлөө-жазуу маданиятына көнүктүрүү. Өзүнүн оозеки жана жазуу кебин өз алдынча текшере алууга, сын көз менен карап, аны дайыма өркүндөтүү жөндөмүнө ээ кылуу.

Баалуулук. Окуучуну эне тилин улуттук улуу дөөлөт, сыймык, маданият катары кабыл алып, аны тарыхый-руханий мурас деп таанып, аны менен сыймыктанууга, коргоого жана колдонууга көз карашын калыптандыруу. Эне тили аркылуу улуттук баалуулуктарды, жалпы адамзаттык рухий дөөлөттөрдү өздөштүрүүгө, барктап-баалоого жетишүү.

Көп маданияттуу коомдогу тил чөйрөсүндө жөн гана сүйлөшүү тилин билүү эле эмес, түрдүү маданият өкүлдөрү менен ачык диалог жүргүзүүгө, алар менен байланышкан учурларда ар кандай маалыматты сынчыл көз карашта кабыл ала билүү сыяктуу жөндөм -ыктарга ээ болуу.

Эне тилге өзгөчө руханий тарыхый мурас катары кылдат мамиле кылуу көндүмдөрүнө калыптандыруу.

1.3. Кыргыз тили предмети боюнча базалык билим берүүдө окуучулар ээ болуучу компетенттүүлүктөр

Эне тилин окутууда окуучулар төмөнкүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу тийиш:

- **Тилдик компетенттүүлүк** – тилдин системасына ээ болуу, тактап айтканда, тилдин курулушу, тилдик нормалар, анын ичинде орфографиялык жана пунктуациялык;
- **кептик компетенттүүлүк**– кептик кырдаалдар жана тилдик нормаларга ылайык коммуникация ишке ашырылат, өзүнүн кептик мүмкүнчүлүктөрүн өркүндөтөт жана сөздүк корун байытат.
- **Этномаданий компетенттүүлүк**– тилдин улуттук-маданий өзгөчөлүгүн эске алуу менен диалог жүргүзө билүүсү.

Тилдик компетенттүүлүккө ээ болуу бул – бүтүрүүчүнүн тилдин жеке жана жалпы закондорун чагылдыруучу нормалар жана эрежелер боюнча билимге ээ болот, лингвистикалык маалыматтарды интерпретациялай алат, аналитикалык ой жүгүртүү көндүмдөрүнө ээ болот:

- тилдик бирдиктерди, тилдин системасындагы функциялары жана тексттеги ролу менен байланышта түшүнөт;
- лингвистикалык бирдиктерди, функциялары, маанилери жана стилдери боюнча топтоштурат;
- тилдик бирдиктердин синонимдештигин, структурасы, семантикасы жана стили боюнча айырмалайт;
- кептин оозеки жана жазуу формаларынын өзгөчөлүктөрүн айырмалайт;
- каралган орфограммалардын көлөмүнө жана пунктуациялык эрежелерге ылайык орфографиялык жана пунктуациялык көндүмдөргө ээ болот.

Кептик компетенттүүлүккө ээ болуу – бул мектеп бүтүрүүчүсү (сүйлөөчү же угуучу) коммуникативдик милдеттерди аныктоого, тилди пикир алышуунун ар кыл кырдаалдарында оозеки жана жазуу формасында пайдаланууга, өзүнүн сөздүк корун байытуу менен кептик мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө жөндөмдүүлүгү:

- карым-катнаштын (коммуникациянын) максатына ылайык кептин предметин жана темасын түшүнөт жана белгилейт;
- тексттеги биринчи жана экинчи маалыматтарды бөлүп көрсөтүп, аларды чындык менен салыштырат;
- коммуникативдик мазмунуна ылайык тексттердин функционалдык-семантикалык типтерин, кептин ар кыл жанрындагы жана стилиндеги тексттерди айырмалайт жана пайдалана алат.
- адабий тилдин (стилдердин) нормаларына, пикир алышуунун максатына (кептик кырдаалдарга) ылайык текст түзөт;
- текстти ар кыл стилдик режимдерге (бир стилдеги текстти экинчи стилге айландыруу), түрдүү эмоционалдык жагдайларга (тондорго) ылайыктап кайрадан түзөт.

Этномаданий компетенттүүлүккө ээ болуу – бул мектеп бүтүрүүчүсү пикир алышууга катышуу менен социалдык кептик жана тарыхый-маданий контекстти эске алууга жөндөмдүү:

- коомдо жүрүм-турумдун нормаларына ылайык баарлашуунун катышуучусунун социалдык ролун өзүнө кабыл алат;
- элдин маданий мурасынын маанилүү бөлүгү катары тилге жекече мамилесин билдирет;
- Кеп маданиятынын нормаларына ээ болот.

2. ПРОГРАММАНЫН ТҮЗҮЛҮШҮ ЖАНА МАЗМУНУ

2.1. Программанын түзүлүш принциптери

Мектеп окуучуларына ылайыктап, тандалып алынган тилдик материалдарды тилдин бөлүмдөрү жана класстар боюнча жайгаштырууда мурдагы программалардагы принцип толугу менен сакталды. Тагыраак айтканда, тилдин фонетика, лексика, морфология, синтасис бөлүмдөрү ушул ырааттуулукта окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша жөнөкөйдөн татаалга, жеңилден оорго карай деген дидактикалык принциптеринин негизинде жайгаштырылды.

Ал эми ушул принцип боюнча тилдин бөлүмдөрүнүн системалуу курсу катары класстар аралык жайгаштырылышында окуучулардын билимин жана жаш өзгөчөлүктөрүн эске алышып, программадагы айрым материалдар уланмалуу баскычтуу принцип боюнча, б.а. көлөмү жагынан чоң, өздөштүрүүгө кыйынчылык келтирет деп эсептелген материалдар оор, жеңилге карай класстарга бөлүштүрүлдү. Мисалы, фонетика, орфоэпия, графика жана лексиканын сөз жана анын маанилерине тиешелүү материалдарды 5-класста, сөздүк курамы 6-класста берилди. Ошондой эле грамматиканын морфология бөлүмүнө тиешелүү болгон сөз түркүмдөрүнүн материалдары жогорку принциптеринин негизинде 5-6-класстарда жайгаштырылды. Демек, тилдин фонетикалык, орфоэпия, графика тармагы үчүн 5-класс системалуу курс системалуу курс катары эсептелине, лексика үчүн 5-6-класстар, морфология үчүн 6-7-класстар системалуу курс катары эсептелинди.

Ал эми синтаксиске тиешелүү материалдар 8-9-класстарда системалуу курс катары каралып, материалдардын жайгаштырылышында сөз айкашынын синтаксиси, жөнөкөй сүйлөмдүн синтаксиси, татаал сүйлөмдүн синтаксиси тартибинде дидактика хронологиялык принцип жетекчиликке алынды.

10-11-класстардагы материалдардын негизин 5-9-класстарда системалуу курс катары өтүлгөн тилдин тармактык темалары түзөт. Бул класстарда тилдин тармактык темаларынын тандалып окуучулардын орфоэпиялык жана пунктуациялык сабаттуулуктарын жана алардын сөз байлыктарын арттырууга, адабий норманын талабына ылайык стилдик жактан туура сүйлөөгө жана жазууга тиешелүү деп эсептелген материалдарга негизделди. Бул тандалган материалдар системалаштыруу, жайгаштыруу принцибинде берилди. Мындан сырткары, мурунку класстарда өздөштүрүүдө оордук кылуучу жаңы материалдар толукталды.

2.2. Программанын ички түзүмү жана бөлүмдөрү

Программанын түзүлүшү дидактикалык принципке негизделип, окутуп-үйрөтүүнүн билгичтик, машыккандык ырааттуулугун сактоо менен кыргыз тилин окутуунун системалык курсу катарында төмөндөгүдөй бөлүмдөр аркылуу берилди.

1. Ар бир класстын башталышында киришүү бөлүмү катары **тил илиминин жалпы маселелерине тиешелүү** 1 сааттык көлөмдөгү темалар сунуш кылынды.

2. **Байланыштуу кеп.** Бул бөлүм бири-бирине байланыштуу болгон текст, тексттин стилдери жана тексттин түрлөрү деген негизги үч бөлүктөн турат. Алардын ар бирине тиешелүү теориялык материалдар, аларга карата практикалык жактан аткарылуучу талаптар жана ал талаптардын аткарылышына тиешелүү болгон конкреттүү материалдар берилди.

3. Мурунку класста өтүлгөн материалдарды **эске алуу жана бышыктоо.** Мында бөлүнгөн сааттын көлөмүнө жараша, мүмкүн болушунча жаңы өтүлүүчү материалдар менен байланышы жана практикалык мааниси бар деп эсептелген темалар тандалды.

4. Ар бир класска **тиешелүү фонетика, лексика жана грамматика** боюнча системалуу курстун материалдары орун алды. Бул бөлүмдө системалуу курста окутуу үйрөтүүчү тармактык бөлүмдөр, ал бөлүмдөргө тиешелүү темалар, анда конкреттүү алынган класска ылайыктуу деп тандалган теориялык материалдар камтылды.

5. **Кеп маданияты.** Бул бөлүм өзүнүн мүнөзү боюнча байланыштуу кеп менен жакындыгы болгондуктан, ага түздөн-түз тиешеси бар деп эсептелген бөлүмдөргө жана темаларга берилди. Анда ошол бөлүмдүн же теманын грамматикалык, лексико-семантикалык жана стилистикалык табиятына ылайык келген кеп маданиятына тиешелүү талаптар коюлду жана сааттар бөлүндү.

Ал эми **предметтер аралык байланышта** ал тиешелүү болуп турган материалдан башка предметтердин тилдик каражаттары менен грамматикалык жана лексикалык белгилери, колдонуу сферасы ж.б. талаптарына карата болгон байланыш-катыш мүнөзүн аныктоо талабы берилди.

Жыл аягында кайталоо үчүн материалдар көрсөтүлдү жана окуучулардын жыл ичинде өтүлгөн материалдар боюнча кандай билимге, машыккандыкка ээ болуулары керектиги жөнүндө талаптар коюлду.

Мындан сырткары **ар бир бөлүмдөн жана чоң темалардан кийин** окуучулардын алган билимин бышыктоо жана текшерүү үчүн талдоо, үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштарын аткаруу талаптары көрсөтүлдү.

Программанын түзүлүшүндө өзгөчө эске алуучу нерсе: жогоруда айтып өткөн грамматикалык-фонетикалык материалдарынын байланыштуу кеп жана стилистика менен байланышын ишке ашыруу болуп саналат. Ошондуктан, программада бул маселе төмөндөгүдөй түзүлүштө жүзөгө ашты:

-биринчиден, грамматикалык материалдар менен кептин материалдарын байланыштырып окутууну жүзөгө ашыруу үчүн **5-9-класстарда «грамматикадан-кепке» жана 10-11-класстарда «кептен – грамматикага»** аттуу эки концентрден турган технология киргизилди. Мунун өзү 5-9-класста **теориядан – практикага**, ал эми 10-11-класстарда тетирисинче, **практикадан- теорияга** багытталган окутуу менен окуучунун кептик ишмердигин өнүктүрүүгө көңүл бөлүнмөкчү.

Мунун өзү–грамматиканы өздөштүрүү сабагы–байланыштуу кепти өстүрүү жана кеп маданиятына үйрөтүү сабагы болуусу керек, -деген методикалык жобону алдыга коёт. Ошондуктан, программанын талаптарын турмушка ашырууда **грамматиканын ар бир сабагы байланыштуу кеп жана кеп маданиятына үйрөтүү сабак болушу керек-деген принципте болуу менен**, ал экөөнүн материалдары логикалык түрдө байланышта берилүүсү тийиш экенин көңүлгө салат. Мунун өзү буга чейин окулуп келген принциптүү методиканы түп-тамырынан тарта өзгөртүү, эне тилин мектептеги окуп үйрөнүүнү жаңылоо зарылдыгын алдыга коёт. Тактап айтканда, анын ички модели: **грамматика+байланыштуу кеп жана кеп маданияты**-деген багытта өтүлүүсү шарт.

2.3. Окуу китептерин түзүүчү авторлорго жана мугалимдерге карата сунуштар

Окуу программасы, бул баарынан мурда, аны түзүүчүлөрдүн объективдүү, субъективдүү ой жүгүртүүлөрүнүн же божомолдорунун системага келтирилген тизмеси эмес, ал – окутуунун мурунку нарк-насибине бекем таянылган, алдыңкы илимий-методикалык принциптердин, системалардын жетишкендиктерин жетекчиликке алган, билим берүүнүн теориялык-практикалык комплекстүү багыттарын айкын чагылдырылган мамлекеттик мааниси бар документ.

Демек, программада камтылган материалдардын окуу китептеринде, негизинен толук чагылдырылышы, окуу процессинде толук өтүлүшү талап кылынат жана андагы коюлган талаптар, дидактикалык, методикалык принциптер жетекчиликке алынат.

Ал эми кыргыз тили боюнча түзүлгөн программанын негизинде окуу китептерин түзүүнүн жана окутуунун процесстери боюнча иш алып барууда төмөндөгүдөй талап-сунуштар коюлушу мүмкүн:

1. Системалуу курстар деп эсептелген класстагы материалдарды мүнөзү боюнча экиге бөлүүгө болот: а) системалуу курс катары өтүлүүчү материалдар; б) класстар аралык этаптуу же тааныштыруу иретинде өтүлүүчү материалдар;

Системалуу курстун материалдары программада көрсөтүлгөн темалардын негизинде кеңири өтүлөт. Демек, окуу китебин түзүүдө ар бир тема, негизинен окутуунун бир сааттык көлөмү менен өлчөнүп, ага тиешелүү теориялык материалдар жана көнүгүүлөр менен толук жабдылышы керек, окутуу процессинде да ушул тартиптин сакталышы талапка ылайык.

Ал эми окутуунун методикалык зарыл талаптарына байланыштуу айрым бөлүктөргө же темаларга алгачкы класстарда (5-6-класстарда) тааныштыруу иретинде жалпы түшүнүк берилет да, кийинки класстарда алар кеңейтилип, тереңдетилип өтүлөт (бул талаптар окуу китептерин жазууда ачык көрсөтүлүүсү тийиш). Тааныштыруу иретинде өтүлүүчү материалдар боюнча окуу китебин түзүүдө жана окутууда программада көрсөтүлгөн ар бир теманын мүнөздүү өзгөчөлүгүнө (лексико-семантикалык же грамматикалык табиятына) карата жалпы маалымат жана тиешелүү көнүгүүлөр берилет. Ал эми кийинки класстарда тереңдетилип, кеңейтилип өтүлүүчү бөлүмдөргө, темаларга тиешелүү материалдар программада алда канча дифференцияланат. Демек, окутуунун бул процессинде ар бир темага тиешелүү теориялык бөлүк толук берилип, талап боюнча тереңдетилип, ага түздөн-түз тиешелүү материалдар менен кошумчаланган, толукталган кеңири мүнөздөгү көнүгүүлөр, таблицалар, схемалар аркылуу жабдылат.

2. Окутуунун кайталоо процесси ылайыгына жараша ар бир чоң темалардан же бөлүмдөн кийин жылдык же чейректтик болушу мүмкүн. Булардын алгачкы экөө (темада же бөлүмдөн кийин кайталоо) окутуу процессинде келип чыккан конкреттүү муктаждыктарга тыгыз байланыштуу болот. Ошондуктан программада же окуу китебинде конкреттүү темалар аркылуу белгилүү бир саат көлөмүндөгү кайталоону сунуш кылууга болбойт. Демек, кайсы бөлүмдөн же темадан кийин кайталоону кандай мүнөздө жүргүзүү же жүргүбөөнү мугалим өзү тандайт.

Ал эми окуу жылынын акырындагы кайталоолор окуу китебинде да программада көрсөтүлгөн конкреттүү темалардын саат көлөмүнүн негизинде жүргүзүлүшү керек. бирок окутуу процессинде программада берилген темалар жана ага карата бөлүнгөн саат көлөмү менен мугалим бардык учурда чектелүүгө тийиш эмес. Демек, окутуу процессинин бул бөлүгү бир кыйла эркин келип, ар кандай алымча-кошумчалар мугалимдин чыгармачылыгына, окуучулардын жыл боюнча өтүлгөн материалдардын кайсыларын кандай деңгээлде өздөштүрүү зарылдыгына байланыштуу каралууга тийиш.

Ал эми кайталоолордун окуу китептеринде берилиши негизинен практикалык мүнөздө болуп, программада берилген темаларды сактоо менен аларга карата бөлүнгөн саат көлөмүнө ылайык практикалык материалдар менен жабдылышы керек.

Тактап айтканда, 5-9-класстарда, адегенде, грамматикалык материалдарга орун берилүү менен, **грамматикадан –кепке** (текстке, кептин түрлөрүнө, андан ары стилдерге өтүү) модели ишке ашырылат. Ал эми, 10-11-класстарда, адегенде, кептин материалдары тууралуу билимдер эске системалуу салынат да, андан ары **“тексттин грамматикасы”** деген түшүнүк ишке ашат, б.а.

- текстти талдоо менен, анын грамматикалык-лексикалык табияты үйрөнүлөт;
- жаңы текст түзүү менен, анын грамматикалык негиздери талданат.

Ошону менен бирге, окутуунун жалпылаштыруу жана системалаштыруу үчүн да атайын тапшырмалар коюлду. Ошондуктан бул процессти окуу китебинде берүүгө

программада көрсөтүлгөн темасы гана аталып, негизинен, практикалык мүнөздөгү ага тиешелүү борбордук маселелерге көңүл бурулат. Мында темага тиешелүү теориялык материалдарды кайталоонун зарылдыгы жок. Окутууну да ушул тартипте жүргүзүү максатка ылайыктуу.

Бул бөлүмдүн дагы бир мүнөздүү өзгөчөлүгү – кээде өз ара тыгыз байланыштагы бир нече темалар же бир нече майда темаларга бөлүнүүчү бир чоң тема бир сааттык көлөмдөгү материал катары берилишинде.

Мындан сырткары, окуу китептерин түзүүдө төмөнкүдөй маселелердин эске алышынынын чоң мааниси бар:

- темалардын кыска, так коюлушу;
- окутуунун теориялык жана практикалык процессинде тилдик бөлүмдөрү, темалар аралык байланыштарын ыктуу, ийкемдүү пайдалануу;
- окуучулар тарабынан аткарылуучу практикалык иштерге карата өтүлгөн теманын табиятын толук камтый алгыдай проблемалуу талаптарды коюу;
- өтүлгөн материал менен ага карата аткарылуучу ар кандай көнүгүү, машыгуу тапшырмалардын тең салмактуулугун сактоо ж.б.

- практикалык иштөөгө сунуш кылынган көнүгүүлөр же көнүгүүлөр топтомдору грамматикалык түшүнүктөрдү гана далилдеп көрсөтүү үчүн тандалбастан, окуучулардын сөз байлыгын, кеп маданияты менен байланыштуу кепин өстүрөр кызматына жараша тандоо;

- жаңы окутулуп жаткан тилдик материалдарды жаттап эмес, окуучуну өз алдынча изилдеп-талдап үйрөтүүгө, өз бет алдынча чыгармачыл иш-аракетин өстүрүүчү дидактикалык структурага ээ болуусуна жетиштирүү;

- эне тилин окуп-үйрөнүү боюнча бүгүнкү күндөгү алдыңкы педагогикалык тажрыйбаларда кеңири пайдалануу, салттуу эмес, усулдук ыкмаларды, атап айтканда, аңгеме сабагы, диспут сабагы, талдоо сабагы, мелдеш сабагы, семинар сабагы ж.б. чыгармачыл сабактарды уюштурууга да мугалимге багыт берүү. Интерактивдүү методу, сынчыл ойломду колдонуу;

- окуучулардын билим-билгичтигин жана машыккандыктарын мезгил-мезгили менен текшерип, жалпылап, жыйынтыктап туруу максатында окуу китепте өтүлгөн материалдарды суроо-жооп менен кайталап бышыктоо, чыгармачыл мүнөздө бышыктоо деген сыяктуу иш-аракеттерди эске алуу;

- окуу китептеги ар бир көнүгүүлөр, ага коюлуучу талаптар ички логикасы менен бир бүтүндүктү түзүүсү жана анда окуучулардын байланыштуу кепин өстүрүүчү тапшырмалар басымдуу болуп, грамматикалык материалдын практикалык мүнөзүн ачып көрсөтүү ж.б.

- байланыштуу кепке тиешелүү материалдар тематикалык жактан текст, кептин стилдери жана түрлөрү деген бөлүмдөр аркылуу берилди. Демек, окуу китебин түзүүдө жана окутуу процессинде ушул принципти сактоо менен, өз алдынча бири-бири менен байланышпаган бөлүмдөр эмес, тескерисинче, бирин-бири толуктап турган, тыгыз байланыштагы материалдар экендигин эске алуунун мааниси зор. Демек, окуу китебин түзүүдө жана окуу процессинде, айрыкча, көнүгүү, машыгуу жумуштарына байланышкан практикалык иштерде байланыштуу кептин жогоруда аталган бөлүмдөрүн бири-бири менен ажырагыс байланышта, системалуу түрдө иш алып баруу талабы коюлат. Ошондой эле грамматикалык материалдарды окутууда аны байланыштуу кеп бөлүмдөрү менен айкалыштырып өтүүнүн методикалык ыкмаларын колдонууну камсыз кылуу.

Байланыштуу кептин материалдары боюнча иш жүргүзүүдө төмөнкүдөй ырааттуу этаптардын системалуу сакталышы талап кылынат. Бул этаптарга текстти талдоо, текст түзүү, текстти өркүндөтүү кирет. Практикалык иштин бул бөлүмдөрү бирин экинчиси толуктоо менен катар, өз иштерине төмөнкүдөй процесстерди камтыйт. Мисалы: текст талдоодо даяр тексттин темасын, негизги оюн аныктоо, план түзүү ж.б., ал эми текст түзүүдө жогорку бөлүмдө өздөштүрүлгөн билгичтикке жана көндүмдөргө таянуу менен өз

алдынча текст түзө билүү, жыйынтыктоочу процесс катары жазылган текстти өркүндөтүү, аны кайрадан оңдоо жана түзөтүү талаптар.

2.4. Предметке Базистик окуу планында сааттардын берилиш өлчөмү

Базистик окуу планынын мамлекеттик компонентине ылайык, жалпы орто билим берүүнүн негизги жана жогорку баскычтарында кыргыз тили предметине төмөндөгүдөй окуу жүктөмү аныкталган:

к\№	Класстары	Жума бою	Жыл бою
1.	5-класс	4 сааттан	136 саат
2.	6-класс	4 сааттан	136 саат
3.	7-класс	3 сааттан	102 саат
4.	8-класс	2 сааттан	68 саат
5.	9-класс	2 сааттан	68 саат
6.	10-класс	2 сааттан	68 саат
7.	11-класс	3 сааттан	102 саат

2.5. Окуу материалдарынын класстарга бөлүштүрүлүшү

5-КЛАСС

(жумасына 4 сааттан, жыл боюнча 136 саат)

1-чейрек- 36 саат.

ТИЛ – ПИК ИР АЛЫШУУНУН КУРАЛЫ, ТИЛ ЖАНА КЕП
(1 саат)

СИНТАКСИС, ПУНКТУАЦИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ
(22 саат)

(Тааныштыруу иретинде өтүлөт)

Тексттин кептин түрлөрүнө ылайык түзө билүү максатында жана пунктуациялык нормаларды туура сактоо үчүн, синтаксистик негизги бирдиктер менен (синтаксисти үйрөнө турган негизги маселелери менен) тааныштыруу.

Сөз айкашы жөнүндө түшүнүк. Сөз айкашынын тутумундагы багындыруучу (негизги сөз) жана багынуучу түгөйлөр, алардын өз ара байланышуу жолдору: маанилик (ыкташуу) жана грамматикалык (башкаруу, таандык) түрлөрү.

Сүйлөм. Сүйлөмдүн негизги белгилери. Айтылыш максаттарына жана маанилерине ылайык сүйлөмдүн жай, суроолуу жана илептүү болуп бөлүнүштөрү. Бул сүйлөмдөрдүн аягына коюлуучу тыныш белгилер.

Текст, анын мүнөздүү белгилери (тексттин тематикалык, маанилик, стилдик, грамматикалык бүтүндүктө болушу).

Текстти окуп, анын мазмундук, тематикалык жана стилдик бүтүндүгүн талдоо

Тексттин эң кичине бирдиги - сүйлөм, Тексттен анын эң кичине бирдиги сүйлөм экендигин жана текст сүйлөмдөн кураларын түшүндүрүү.

Сүйлөм мүчөлөрү. Сүйлөмдү уюштуруудагы ролуна карата алардын баш мүчөлөрү (ээ, баяндооч) жана айкындооч мүчөлөр (аныктооч, толуктооч, бышыктооч) болуп бөлүнүшү.

Тексттин маанилик, тематикалык жана стилдик бүтүндүгүн талдоо. Тексттен сүйлөм мүчөлөрүн таап талдоо.

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү. Бир өңчөй мүчөлөрдү байланыштыруучу каражаттар (байламталар, интонация). Бир өңчөй мүчөлөрдөгү коюлуучу тыныш белгилер.

Тексттин темасы жана андагы негизги ой. Тексттен бир өңчөй мүчөлөрдү таап, талдоо.

Жөнөкөй сүйлөм. Жалаң жана жайылма сүйлөмдөр, алардын түзүлүшү.

Тексттин темасы жана негизги ою. Текстке ат коюу (темага же негизги ойго байланыштуу). Тексттен жалаң жана жайыл сүйлөмдөрдү таап талдоо.

Сүйлөмгө мүчө боло албаган сөз. Каратма сөз, анда коюлуучу тыныш белгилер.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу иштери.

Синтаксистик талдоо жүргүзүү.

Татаал сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү (тең жана багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөм). Татаал сүйлөмдүн тыныш белгилери.

Тексттин планы тууралуу түшүнүк. Жөнөкөй план түзүп, ага жараша текст түзүү, Текст түзүүдө татаал сүйлөмдөрдү колдонуу.

Төл жана бөтөн сөз жөнүндө түшүнүк. Төл сөздөн мурда жана кийин колдонулган тик сөздөр, ушуга байланыштуу коюлган тыныш белгилер.

Диалог жана анын тыныш белгилери. Аларды тексттен таап талдоо.

Кеп маданияты. Тексттеги жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдүн чегин аныктоо. Текстте кездешкен суроолуу, жай, буйрук, илептүү сүйлөмдөрдүн интонациясын туура сактоо.

Сүйлөмдөрдүн бир өңчөй мүчөлөрүнүн, татаал сүйлөмдөрдүн синтаксистик түгөйлөрүнүн интонациясын туура сактоо. Көркөм текст түзүүдө жай, суроолуу, буйрук, илептүү сүйлөмдөрдү, сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрүн, тике, бөтөн сөздөрдү айтыла турган ойдун кырдаалына карай адабий тилдин стилдик нормасына карай колдоно билүү (1 саат).

Текст боюнча машыгуу иштери:

- тексти түзүп турган сүйлөмдөр ич ара тема жана негизги ой болуп эки бөлүктөн турарын түшүнүүгө жана аларды бири-биринен ажырата билүүгө үйрөтүү;

- берилген тексттин темасын таап, негизги оюн ажыратуу;

- текстке ат коюу (темага жана негизги ойго байланыштуу);

- даяр тексттин жөнөкөй планын түзүп, пландын негизинде оозеки баяндап берүүгө жана баяндама жазууга үйрөтүү;

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу иштери.

Синтаксистик талдоо жүргүзүү.

Предмет аралык байланыш. Адабий чыгармаларда төл сөз менен автордук баяндоону бири-биринен ажырата билүү. Цитата келтирүүдө, диалогдук тексттерде тыныш белгилерди туура коё билүү.

2-чейрек- 21 саат.

ФОНЕТИКА, ГРАФИКА, ОРФОЭПИЯ, ОРФОГРАФИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (18 саат)

Фонетика жана графика жөнүндө түшүнүк. Тыбыш жасоочу органдар жана тыбыштардын жасалышы. Тыбыш жана тамга, алардын бири-биринен айырмасы. Тыбыштардын үндүү, үнсүз болуп бөлүнүшү.

Үндүү тыбыштар жана алардын бөлүнүшү: тилге карата жоон жана ичке, эринге карай эриндүү жана эринсиз, жаакка карай кең жана кууш, үндүн созулуу деңгээлине карай кыска жана созулма үндүүлөр болуп бөлүнүшү, алардын жасалышы. Тексттен таап талдоо

Бир сөз ичинде үндүүлөрдүн ээрчишип өзгөрүүсү (энеме, тоого).

Үнсүз тыбыштар, алардын жумшак, каткалаң, уяң болуп бөлүнүшү, түгөйлүү, түгөйсүз болуп келиши, алардын айтылышы жана жазылышы. Тексттен таап талдоо.

Алфавит, андагы тамгалардын аталышы. Баш жана кичине тамгалар. Алфавите тамгалардын жайгашуу тартиби, анын коомдо колдонулуш маанилери.

Муун, анын түрлөрү. Сөздөрдү муунга ажыратуу.

Интонация, анын оозеки, жазуу кебиндеги мааниси.

Орфоэпия жана орфография жөнүндө түшүнүк. Кыргыз орфоэпиясынын негизги эрежелери: уңгу сөздөрдүн жеке тургандыгы туура айтылышы жана жазылышы, уңгуга мүчө жалганган учурдагы туура айтылышы жана жазылышы (нанга – наңга, аччы – ашчы). Тексттен таап талдоо.

Бир сөз ичинде *к, п*, тыбыштарынын *г, б*, тыбыштарына өзгөрүп айтылышы жана жазылышы. Тексттен таап талдоо.

Кеп маданияты: с-з, к-г, д-т, б-п, ч-ш сыяктуу түгөйлүү үнсүздөрдү сөз ичинде айтылышын жана жазылышын туура, так сактай билүү, ажыратуу (ь), ичкертүү (ь) белгилери жана созулма үндүүлөр катышкан сөздөрдү туура айтууга жана туура жазууга көнүгүү; сөз аягына келген жумшак үнсүздөрдүн (*б, в, г, д, ж*) аталышында орфоэпиялык, орфографиялык нормаларды туура сактоо (1саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Фонетикалык талдоо жүргүзүү.

Предмет аралык байланыш. Адабият сабагындагы тексттерди көрктүү окуу менен орфографиялык нормаларды туура сактап, сабаттуу жазууга, адабий тилдин нормасында сүйлөөгө үйрөнүү.

ЛЕКСИКА ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (11 саат)

Лексика жөнүндө түшүнүк.

Сөздүн лексикалык жана грамматикалык маанилери. Тексттен таап талдоо. Бир маанилүү, көп маанилүү сөздөр. Сөздүн тике жана өтмө маанилери. Сөздүн эмоционалдык мааниси. Синонимдер, омонимдер, антонимдер. Тексттен таап талдоо.

Кеп маданияты. Өтмө маанидеги сөздөрдүн орундуу колдонуудагы стилдик зарылдыкты өздөштүрө билүү. Сүйлөм ичинде же катар келген сүйлөмдөрдө бир эле сөздү же сөз тизмектерин орунсуз кайталоого жол бербөө үчүн аларды маанилик жактан алмаштырууга ылайык келген башка синонимдик сөздөрдү колдоно билүүгө үйрөнүү. Текстти стилдик жактан туура түзүүдө синонимдик катарларды өздөштүрүү жана аларды колдоно билүү. Түшүндүрмө жана синоним сөздөрүнөн пайдалануу (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Лексикалык талдоо жана сөздүк жумуштары.

3-чөйрөк- 40 саат

СӨЗ ЖАСОО, СӨЗДҮН КУРАМЫ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

(7 саат)

Сөздүн курамы – уңгу жана мүчө, алардын мүнөздүү белгилери. Мүчөнүн маанисине карай бөлүнүшү: сөз жасоочу жана сөз өзгөртүүчү мүчөлөр, алардын өзгөчөлүктөрү (сөз жасоочу мүчөдөн жаңы сөз жасалаары, сөз өзгөртүүчү мүчөдөн сөздүн ар түрдүү формаларынын пайла болору, жаңы сөз жасалбастыгы). Туунду жана уңгулаш сөздөр, алардын өз ара айырмачылыктары. Тубаса сөз жөнүндө түшүнүк.

Кеп маданияты. Сөз жасоо же сөз өзгөртүү учурларында бир сөз ичинде же жанаша келген сүйлөмдөрдө уңгулаш сөздөрдүн орундуу жана орунсуз колдонулушун ажырата билүү. Орунсуз колдонулган учурларда аны түзөтүүгө, синоним же башка сөздөр менен алмаштыра билүүгө үйрөтүү (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сөздүн курамдык бөлүктөрү боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. География, биология, адабият окуу китептеринен туунду сөздөргө жана бир сөздүн ар түрдүү формаларына мисалдар келтирүү.

МОРФОЛОГИЯ, ОРФОГРАФИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

(2 саат)

Сөз түркүмдөрү (морфология) жөнүндө түшүнүк. Сөздөрдү сөз түркүмдөрүнө карата ажыратуунун принциптери (лексикалык, морфологиялык, синтаксистик). Маани берүүчү кызматчы жана өзгөчө сөз түркүмдөрү.

Зат атооч жана кеп маданияты (13 саат)

Зат атоочтун сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы.

Зат атоочтун грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй жана татаал зат атоочтор. Жөнөкөй зат атоочтордун жасалышына карай бөлүнүшү: тубаса жана туунду зат атоочтор. Туунду зат атоочту жасоочу мүчөлөр. Туунду зат атоочтун морфологиялык жол менен жасалышы. Тексттен таап талдоо.

Татаал зат атоочтун синтаксистик жол менен жасалышы.

Кептин түрлөрү: баяндоо, сүрөттөө, ой жүгүртүү. (жалпы маалымат) Текстте зат атооч сөздөрүнүн катышы, анын стилдик максатта түрдүү формада өзгөрүшү.

Ээнчилүү жана жалпы зат атооч. Ээнчилүү аттардын (адамдын, айбанаттарды, мекеме, жер-суулар, тарыхый окуя, көркөм чыгарма, басылмалардын аттарынан) жазылышы. Тексттен таап талдоо.

Зат атоочтун сөз өзгөртүүчү мүчөлөр менен өзгөрүшү. Зат атоочтун көптүк санда (-лар мүчөсү менен) өзгөрүшү. Жалпыланган маанидеги көптүк –лар мүчөсү уланбаган зат атоочтор (мисалы: *нан, ун, жүн, суу* ж.б.).

Таандык мүчөлөр, алардын түрлөрү: жак таандык жана жалпы таандык мүчөлөр. Тексттен таап талдоо.

Жак таандык мүчөлөр: I жактын жекелик жана көптүк сандагы таандык мүчөлөрү (-ым, -ыбыз); II жактын жекелик жана көптүк сандагы таандык мүчөлөрү (-ың, -ыңыз, -ыңар, -ыңыздар); III жактын таандык мүчөлөрү (-би, -сы). Жалпы таандык мүчө –ныкы. Тексттен таап талдоо.

Зат атоочтун жакталышы. Жекелик сандагы зат атоочтордун жакталышы (-мын, -сың, -сыз). Көптүк сандагы зат атоочтун жакталышы (-быз, -сыңар, -сыздар). Тексттен таап талдоо.

Кеп маданияты. Чыгармалардын (макала, очерк, көркөм чыгармалардын) аталышынын мазмунга ылайык тандалышы. Татаал зат атоочтордун ичинен кош сөз түрүндөгүсүнүн ар түрдүү маанилерин туура түшүнүү жана аларды сүйлөмдө айтылып жаткан ойдун жагдайына карай ыктуу колдоно билүү. Айрым бир лексикалык топтогу зат атоочторго (жаратылыштык кубулуштардын, жыл мезгилдердин, абстракттык маанидеги заттын атын билдирген) көптүк санды уюштуруучу –лар мүчөсү жалганган көптүк учурда адабий нормага ылайык келбей турганын (акылдар, асмандар, шамалдар ж.б.) түшүнө билүү; -лар мүчөсү жалганган бир өңчөй мүчөлөрдүн бардык түгөйлөрүндө толук сакталышы же эң акыркысынан башкасында түшүрүлүп белгиленишиндеги стилдик өзгөчөлүктөрдү байкоо жана ылайыгына жараша колдоно билүү. Таандык мүчөлүү сөз менен илик жөндөмөсүндө турган сөздүн айкалышында таандык мүчөнүн түшүрүлүп же толук берилишиндеги адабий норманы байкоо жана аны туура колдоно билүү (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Зат атооч жана анын сан, таандык категориялары боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. География, тарых, адабият окуу китептеринен ээнчилүү аттарды таап, алардын жазылышына байкоо жүргүзүү.

СЫН АТООЧ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (7 саат)

Сын атоочтун сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы.

Сүрөттөө.. Сүрөттөө түрүндөгү тексти талдоо жана үлгүгө жараша текст түзүү. Жануу жана жансыз заттарды сүрөттөө. Сын атооч сөздөрүнүн сүрөттөөдө катышышы.

Сын атоочтун грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй жана татаал сын атоочтор. Жөнөкөй сын атоочтордун жасалышына карай бөлүнүшү: тубаса жана туунду сын атооч. Туунду сын атоочтун морфологиялык жол менен жасалышы. Тубаса сын атоочтун маанилик түрлөрү. Татаал сын атоочтун синтаксистик жол менен жасалышы.

Көркөм-адабий чыгармалардан жандуу жана жансыз заттарды сүрөттөөлөргө байкоо жүргүзүү, Үлгүгө жараша иштеп машыгуу.

Кеп маданияты. Адамдардын турпатын, айлана-чөйрөнү, жаратылыштык көрүнүштөрдү сүрөттөөдө сын атоочтордун колдонулуш зарылдыгы. Тубаса жана туунду сын атоочтордун колдонулушундагы маанилик өзгөчөлүктөрдү айырмалай билүү (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сын атооч боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Көркөм адабияттын тексттеринен сын атоочтун эпитет катары колдонулушунан мисалдарды келтирүү. География, тарых, ботаника окуу китептеринде тубаса сын атоочтун маанилик кайсы түрүнүн мүнөздүү колдонулушун аныктоо.

4-чөйрөк

ЭТИШ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (16 саат)

Этиштин сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы.

Этиштин грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй жана татаал этиш. Жөнөкөй этиштин жасалышына карай бөлүнүшү: тубаса жана туунду.

Баяндоо, анын мүнөздүү белгилери. Баяндоодо этиш сөздөрүнүн катышышы, жаан анын ролу. Баяндоо тексттин талдап жана түзүп машыгуу.

Туунду этиштин морфологиялык жол менен жасалышы. Татаал этиштеги негизги жана жардамчы бөлүктөр, алардын маанилик, грамматикалык табияты, алардын жазылышы.

Этиштин жакталышы. Этиштин жак мүчөлөрү: I жактын жекелик сандагы жак мүчөлөрү, алардын толук жана кыска формалары (-м, -мын); *Тексттен таап талдоо.*

I жактын көптүк сандагы жак мүчөлөрү (-быз, -к); II жактын жекелик сандагы жак мүчөлөрү, алардын толук жана кыска формалары (-сын, -сыз, -ңыз). *Тексттен таап талдоо.*

II жактын көптүк сандагы жак мүчөлөрү (-ңар, -сыңар, -ңыздар). III жактын –т мүчөсүнүн колдонулуш жана колдонулбас учурлары. *Тексттен таап талдоо.*

Этиштин чактары (башталгыч класстагы өтүлгөндөрдү эске алуу). Учур чак, анын түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй учур чак, анын жасалышы; татаал учур чак, анын жасалышы. Этиштин учур чагынын жакталышы.

Расмий эмес иштиктүү стиль, анын мүнөздүү белгилери, түрлөрү тууралуу жалпы маалымат (расмий эмес иш кагаздар, түрлөрү: кулактандыруу, арыз, чакыруу белети, тактама) Иш кагаздарын түзүүдөгү этиш сөздөрүнүн ролу, анын жазылышы.

Келер чак, анын маанилик түрлөрү. Айкын келер чак, анын жасалышы жана жакталышы.

Арсар келер чак, анын жасалышы жана жакталышы.

Иш кагаздарын түзүп талдоо.

Өткөн чак, анын маанилик түрлөрү: *айкын өткөн чак*, анын жасалышы жана жакталышы; *капыскы өткөн чак*, анын жасалышы жана жакталышы; *жалпы өткөн чак*, анын жасалышы жана жакталышы; *адат өткөн чак*, анын жасалышы жана жакталышы.

Өткөн чактын татаал формаларынын *экен, эле, эмес* деген жардамчы этиштердин айкаша келиши аркылуу жасалышы, алардын жакталышы. Иш кагаздарын талдап, түзүп машыгуу

Кеп маданияты. II жактагы этиштин сөз маанисинде жана жалпыланган мааниде колдонулушундагы өзгөчөлүктөрдү ажырата билүү; татаал учур чак менен жатыш жөндөмөсүндөгү кыймыл атоочтун (иштеп жатат, иштөөдө) өз ара синонимдештигин байкоо жана аларды биринин ордуна экинчиси колдонулган учурларын ажырата билүү (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Этиш, этиштин чактары жана жакталышы боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Геометрия, тарых, адабият окуу китептеринен чакан тексттерди алып, алардагы этиштердин чагын жана жагын аныктоо. Макал-лакаптардан, жомоктордон этиштерди таап, алардын чактарына байкоо жүргүзүү.

Байланыштуу кеп боюнча дилбаяндар

- сүрөт боюнча дилбаян (Г.Айтиев, С,Чокморовдун ж.б. сүрөтчүлөрдүн пейзаждык сүрөттөрү боюнча);

- баяндоо дилбаяны («Апама жардам», «Жайкы каникулда» ж.б.);

- байкоо боюнча сүрөттөө дилбаянын жазуу (мисалы: «Үйүмдүн терезесинен карагандагы көрүнүш», «Менин көчөм» ж.б.);

- жандуу, жансыз буюмдарды сүрөттөө дилбаяны (мисалы: «Мен сүйгөн китеп», «Кыргыз кыздары», «Элечекчен энелер», “Ак калпакчан жигиттер”, «Комуз» ж.б.).

5-класста өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо (6 саат)

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, аларда коюлуучу тыныш белгилер. Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрүнүн арасына үтүрдүн коюлушу.

Тике сөздүн төл сөздөн мурда жана кийин колдонулушу, ушуга байланыштуу коюлуучу тыныш белгилер.

Кыргыз орфоэпиясынын негизги эрежелери.

Сөз маанилери, синонимдер, антонимдер боюнча көнүгүүлөрдү иштөө.

Сөздүн уңгу жана мүчөгө ажырашы. Сөз жасоочу жана сөр өзгөртүүчү мүчөлөр.

Зат атоочтун категориялары: сан жана таандык категориялары, аларды уюштуруучу мүчөлөр.

Туунду сын атоочту жасоочу мүчөлөр. Татаал сын атоочтун морфологиялык жана синтаксистик жол менен жасалышы.

Этиштин категориялары: этиштин жакталышы жана чактары.

Этиштин жакталышынын зат атоочтун жакталышы менен болгон жалпылыктары жана айырмачылыктары.

5 – окуу жылынын жыйынтыктары Кептик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Угуп түшүнөт

- көркөм жана окуу-илимий стилиндеги чакан тексттин мазмунун угуп түшүнөт;
- ал тексттердеги негизги ойду жана тексттин түзүлүшүн ажыратат;
- ал тексттерди түзүп турган сүйлөмдөр ич ара тема жана негизги ой б олуп эки бөлүктөн турарын түшүнөт

Окуп түшүнөт

- берилген тексттин темасын таап, негизги оюн ажыратат;
- текстке ат коет (темага жана негизги ойго байланыштуу);
- даяр тексттин жөнөкөй планын түзүп, пландын негизинде оозеки баяндап айтат ;
- даяр тексттен кептин баяндоо түрүнө мүнөздүү белгилерди аныктайт;
- программадагы адабий чыгармалардан кептин баяндоо түрүндөгү текстти таап, оозеки көркөм баяндап айтат;
- баяндоонун структуралык түзүлүшүнө байкоо жүргүзөт;
- кептин баяндоо түрүндө ар кыл темаларда текст түзө билет;
- баяндоого мүнөздүү тил каражаттарын туура колдонуу менен өз алдынча текст жаратат;
- өзү түзгөн текстти анын мүнөздүү белгилерине карата талдайт;
- көркөм адабий чыгармалардан жандуу жана жансыз заттардын сүрөттөлүшүнө байкоо жүргүзөт.

Сүйлөшөт

- окуган текстин кыска жана кеңири баяндайт;
- теманы ачуу жана негизги ойду өнүктүрүү менен оозеки сүйлөйт;
- башкалар менен диалог куруп, сүйлөшө билет;
- тил каражаттарды туура тандоо менен өзүнүн жекече оюн билдире алат;
- кепкорлук, чечендик кепти үйрөнүүгө умтулат.

Жазат

- сүрөттөө, баяндоо түрүндө дилбаяндарды жазат;
- жандуу, жансыз заттарды сүрөттөө менен текст түзө алат;
- дилбаяндын планын түзөт жана текст түзүүдө аны пайдаланат;
- ар кыл стилдерде чакан миниатюрдуу дилбаян жаза билет;
- илимий стилде да текст жаза билет;
- кыска жана кеңири баяндама жазат;
- баяндоо, сүрөттөө, ой жүгүртүүнүн типтүү фрагменттерин тексттен таба алат;
- кептин функционалдык-маанилик типтеринин (баяндоо, сүрөттөө, ой жүгүртүү) негизги өзгөчөлүктөрүн билет;
- тексттин стилин (көркөм, илимий, оозеки-сүйлөшүү, публицистикалык) аныктайт.

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Сөз – сүйлөмдө

- тексттеги жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдүн чегин аныктайт;
- текстте кездешкен жай, буйрук, суроолуу, илептүү сүйлөмдөрдүн интонациясын туура сактайт;
- сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрүнүн, татаал сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрүнүн интонациясын туура сактайт.

Сүйлөм - текстте

- сөз айкашы менен сүйлөмдү айырмалайт;
- сүйлөмдөрдү маанилери, айтылыш максаттары, интонациясы боюнча ажыратат;
- жалаң жана жайылма сүйлөмдөрдү бири-биринен айырмалайт;
- баш мүчөлөрдүн ортосуна сызыкчаны кое билет;
- көркөм текст түзүүдө жай, суроолуу, буйрук, илептүү сүйлөмдөрдү, сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрүн, тике бөтөн сөздөрдү айтыла турган ойдун кырдаалына карай адабий тилдин стилдик нормасына ылайык колдоно билет.

Сөз жана анын тыбыштык түзүлүшү

- тыбыш менен тамганы бири-биринен айырмалайт;
- үндүү, үнсүз тыбыштарды өздөштүрөт;
- сөздөрдү муунга ажыратууну, ташымалдоону үйрөнөт;
- сөз аягына келген жумшак үнсүздөрдүн аталышында орфоэпиялык, орфографиялык нормаларды туура сактайт.

Сөз, анын маанилери тилде жана кепте

- сөздөр орунсуз колдонулган учурларда аны түзөтүүгө, синоним же башка сөз менен алмаштыра билет;
- синоним, омоним, антонимдерди ыктуу колдонот;
- сөздүктөр менен иштей алат

Сөздүн курамы жана жасалышы

- сөздү уңгу жана мүчөгө туура ажыратат;
- мүчөнүн түрлөрүн бири-биринен айырмалайт;
- сөз жасоо же сөз өзгөртүү учурларында бир сөз ичинде же жанаша келген сүйлөмдөрдө уңгулаш сөздөрдүн орундуу жана орунсуз колдонулушун ажырата билет

Зат атооч - тилде жана кепте

-- татаал зат атоочтордун ичинен кош сөз түрүндөгүсүнүн ар түрдүү маанилерин туура түшүнүү менен аларды сүйлөмдө айтылып жаткан ойдун жагдайына карай ыктуу колдоно билет;

-- таандык мүчөлүү сөз менен илик жөндөмөсүндөгү турган сөздүн айкалышында таандык мүчөнүн түшүрүлүп же толук берилишиндеги адабий норманы байкоо жана аны туура колдоно билет;

-- кыргыз орфоэпиясынын негизги эрежелерин туура сактайт

Сын атооч – тилде жана кепте

-- адамдардын турпатын, айлана-чөйрөнү, жаратылыштык көрүнүштөрдү сүрөттөөдө сын атоочтордун колдонулуш зарылдыгын билет;

-- тубаса жана туунду сын атоочтордун колдонулушундагы маанилик өзгөчөлүктөрдү айырмалайт

Этиш – тилде жана кепте

-- 2-жактагы этиштин сөз маанисинде жана жалпыланган мааниде колдонулушундагы өзгөчөлүктөрдү ажыратат;

-- татаал учур чак менен жатыш жөндөмөсүндөгү кыймыл атоочтун өз ара синонимдештигин байкоого жана аларды биринин ордуна экинчисин колдонулган учурларын ажыратат.

Этномаданий компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

-- күнүмдүк карым катнаш жасоо этикетинин (этикеттүү диалог) эрежелерине ээ болот;

-- сунуш кылынган окуу кырдаалындагы ролго ылайык диалог түзө билет;

-- эне тилин алып жүргөн өз элинин тарыхын, өз өлкөсүнүн табиятын сүйө билүүгө тарбиялаган чыгармаларга карата өзүнүн мамилесин билдире алат;

-- кебинде улуттук маданий компонентке айланган эне тилинин лексикасын эркин колдонот;

-- кеп маданиятына, чечендик кепке ээ болот.

6-КЛАСС

(жумасына 4 сааттан, жыл бою 136 саат)

1-чейрек

Кыргыз тили – Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик тили

(1 саат)

5-класста өтүлгөн материалдарды эске алуу жана бышыктоо

(6 саат)

- сүйлөмдүн модалдык маанилерин (айтылыш максаттарына жараша бөлүнүштөрүн) бири-биринен так ажыратууга жана текст түзүүдө айтылуучу ойдун мазмунуна карата колдоно билүүгө жетишүү. Сүйлөмдөрдүн бир өңчөй мүчөлөрү менен татаал сүйлөмдөрдүн төл жана бөтөн сөздөрдүн чектерин, орун тартиптерин туура ажыратып, аларда колдонулуучу тыныш белгилерин өздөштүрүү;

- көп маанилүү жана өтмө маанилүү сөздөрдүн көркөм адабий чыгарманын жана оозеки кептин стилине мүнөздүүлүгү, аларды тесттерден жана оозеки пикир алышуудан таба билүүгө жана ар кандай маанилерде колдонулушун ажырата алууга жетишүү;

- сөздөрдөгү уңгу менен мүчөнүн чегин туура ажыратуу. Сөз жасоочу жана сөз өзгөртүүчү мүчөлөрдүн өз ара айырмачылыктарын ажырата билүү;

- орфоэпиянын негизги эрежелерин толук өздөштүрүү жана практикалык жактан туура колдонууга жетишүү.

ЛЕКСИКА, ФРАЗЕОЛОГИЯ, ЛЕКСИКОГРАФИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

Кыргыз тилинин сөздүк кору, анын ар түрдүү катмарлары.

Текст талдоо, тексттин мүнөздүү белгилери. Текстти талдоо менен кыргыз тилинин лексикалык корун, катмарларын талдоо (4 саат)

Диалектилик, кесиптик сөздөр. Терминдер. Эскирген сөздөр, алардын түрлөрү: историзмдер, архаизмдер, неологизмдер. (3 саат)

Тексттен таап талдоо.

Фразеологизмдер жөнүндө түшүнүк. (3 саат)

Тексттин маанилик бүтүндүгү. Тексттин темасы, тема жана подтема. Тексттен фразеологизмдерди таап талдоо. Фразеологизмдердин жеке сөзгө же сөз айкашына карата маанилик эквиваленттүүлүгү, синтаксистик кызматы. (4 саат)

Текст боюнча машыгуу иштери:

- даяр тексттин планын түзүүгө машыктыруу; түзүгөн тексттин тутумундагы сүйлөмдөргө тиешелүү тема менен негизги ойду жана тексттеги тема, анын негизги оюн аныктай алуу (кайталоо). (3 саат)

Лексикография. Лексикография жөнүндө түшүнүк. Кыргыз тилинде сөздүктөр жана алардын түрлөрү: түшүндүрмө сөздүк, орфографиялык сөздүк, энциклопедиялык сөздүк, фразеологиялык сөздүк, котормо (кыргызча-орусча жана орусча-кыргызча) сөздүктөр, диалектологиялык сөздүк, синонимдер сөздүгү. Бул сөздүктүн мааниси, аларга коюлуучу талаптар, аткарган милдеттери жөнүндө кыскача түшүнүк. (4 саат)

Сөздүктөр менен иштөө. (2 саат)

Кеп маданияты. Диалектилик, кесиптик, архаизм жана неологизм сөздөрдүн лексикалык табиятын туура түшүнүү, аларды бири-биринен ажырата билүү; алардын көркөм жана башка стилдеги тексттерде колдонулуш өзгөчөлүктөрү, максаттарын байкоо; терминдер менен жөнөкөй сөздөрдүн айырмачылыгын түшүнүү.

Текст талдоо. Тексттин түзүлүшү, башталышы, негизги бөлүгү, окуянын өнүгүшү жана аякталышы. Тексттен кыргыз тилинин лексикалык табиятын иликтоо, талдоо. (3 саат)

Фразеологиялык сөздүктү пайдалануу аркылуу фразеологизмдердин маанисин түшүнүү жана алардын жеке сөздөргө карата маанилик эквиваленттүүлүгүн өздөштүрүү менен текст түзүүдө колдоно билүү (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары. (2 саат)

Лексикалык жана фразеологиялык талдоолор. (2 саат)

Предмет аралык байланыш. Көркөм чыгармалардан лексиканын аталган түрлөрүн, фразеологизмдерди табуу. Тарых, география, адабият окуу китептериндеги тексттерден терминдерди табуу, алардын кадыресе сөз менен болгон маанилик карым-катышын жана айырмачылыктарын ажырата билүү.

2-чөйрөк

СӨЗ ЖАСОО, ОРФОГРАФИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (18 саат)

Сөз жасоонун жолдору. Морфологиялык жол, анда сөз жасоочу мүчөлөрдүн пайдаланышы.

Текст талдоо, андагы сөз жасоонун жолдорун табуу. Тексттеги абзац анын тексттеги ролун талдоо.

Сөз жасоочу мүчөлөр аркылуу уңгулаш, бирок ар башка сөздөрдүн жасала тургандыгы.

Сөз жасоочу мүчөлөрүн түрлөрү: атоочтон атооч жасоочу мүчөлөр; этиштен этиш жасоочу мүчөлөр; атоочтон этиш жасоочу мүчөлөр (жалпы тааныштыруу иретинде).

Сөздүн синтаксистик жол менен жасалышы (эки же андан ашык сөздөрдүн туруктуу айкашынан туруп, маанилик бир бүтүндүк түзүлүшү).

Татаал сөздөр, алардын мүнөздүү белгилери. Татаал сөздүн түрлөрү: кош сөздөр, кошмок сөздөр, кыскартылган сөздөр, алардын жазылышы.

Кептин оозеки жана жазма стили. Оозеки сүйлөшүү стилинин мүнөздүү белгилери (алгачкы маалымат). Татаал сөздөрдү жазылышы жана айтылышындагы өзгөчөлүктөр.

Сөздүн лексикалык-семантикалык жол аркылуу жасалышы, бир эле сөздүн маанилик жактан өнүгүшүнүн натыйжасында ар түрдүү маанилерде колдонулушу (борбор ордо оюнунун ортосу; борбор- административдик пункт жайгашкан шаар, кыштак).

Сөз жасоонун жолдору боюнча талдоо.

Кыргыз орфографиясынын негизги эрежелери: сөздөрдү жана сөз мүчөлөрүн жазуунун эрежелери; сөздү бирге, бөлөк жана дефис аркылуу жазуунун эрежелери; баш тамгаларды жазуунун эрежелери; сөздөрдү ташымалдап жазуунун эрежелери.

Кеп маданияты, сөздөрдүн синтаксистик жол менен жасалышында татаал сөздүн кайсы түрү пайдаланылганын ажырата билүү; алардын текстте колдонулушундагы өзгөчөлүктөрдү байкоо.

Сөздүн семантикалык жол аркылуу жасалышында сөздө көп маанилүүлүк жана өтмө маанилердин пайда болушу. Сөздүн орфографиялык эрежелердин негизинде туура жазууга үйрөнүү.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Орфографиялык талдоо.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият окуу китептеринен, көркөм чыгармалардан чакан тексттерди алып, андагы туунду сөздөрдүн жасалуу ыкмаларына, жолдоруна мүнөздөмө бере билүү, ал тексттердеги сөздөрдүн жазылышындагы орфографиялык нормаларды байкоо, эгер туура эмес болсо, түзөтө билүү.

МОРФОЛОГИЯ, ОРФОГРАФИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

(10 саат)

Зат атоочтун жөндөмөлөр менен өзгөрүшү (башталгыч класстарда өтүлгөн материалдарды эске түшүрүү). Жөндөмөлөрдүн маанилери жана суроолору.

Зат атоочтун жөндөлүш типтери:

1. Таандык мүчөсүз зат атоочтун жөндөлүшү жана андагы мүчөлөрдүн тыбыштык өзгөрүүлөрү. *Тексттен таап талдоо.*
2. Таандык мүчө уланып турган ат атоочтун жөндөлүшү. I жактын жекелик, көптүк сандагы таандык мүчөлөрү уланып турган сөздүн жөндөлүшү. *Тексттен таап талдоо.* II жактын жекелик, көптүк сандагы таандык мүчөлөрү (жайынча, сылык) уланып турган сөздүн жөндөлүшү. III жактын таандык мүчөсү жана жалпы таандык –*ныкы* мүчөсү жалганып турган сөздөрдүн жөндөлүшү. *Тексттен таап талдоо.*
3. Аягы *ск,фт,кт,нк,мн,нд,нг* менен бүткөн сөздөрдүн жөндөлүшү.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Зат атооч жана анын категориялары боюнча талдоо.

3-чейрек

СЫН АТООЧ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (4 саат)

Сын атоочтун даражалары: жай даража, салыштырма даража, басаңдатма даража, күчөтмө даража.

Кептин стилдери боюнча машыгуу иштери (5 саат):

- оозеки жана жазма стилдин карым-катышын, өзгөчөлүктөрүн аныктоо (кайталоо);
- берилген көркөм тексттен көркөм стилин мүнөздүү белгилерин табуу;
- берилген көркөм стилдеги текстти тил каражаттарына карай аныктоо;
- берилген көркөм стилдеги тексттин колдонулуш чөйрөсүн, тил каражатын аныктоо;
- окулган көркөм стилдеги текстти оозеки айтып берүү жана анын планын түзүп, жаза билүүгө үйрөтүү (текст түзүү);
- үйрөтүлгөн үлгүнүн негизинде өз алдынча *түшүнүк кат, тил кат, ишеним кат* жазууга көнүктүрүү;
- кептин ой жүгүртүү түрү катышкан текстти таап, окуучуларды тааныштыруу.

Көркөм стиль, анын мүнөздүү белгилери: колдонулуш чөйрөлөрү, колдонулуш тил каражаттары (лексикалык, морфологиялык, синтаксистик)

Сын атоочтун түрлөрү: сапаттык жана катыштык сын атооч. Сын атоочтун заттык мааниде колдонулушу жана анын синтаксистик кызматы. Сын атоочтун жазылышы.

Жандуу, жансыз заттарды атоо, аттарын туура жазуу, аларды сүрөттөө (кайталап бышыктоо же тереңдетип кайталоо) (3 саат)

Кеп маданияты. Сын атоочтун даражаларыны маанилерин бири-биринен так ажыратуу жана алардын көркөм сүрөттөөлөрдө (өз алдынча чакан текст түзүүдө, чакан аңгеме, сүрөттөмө жазууда) ыктуу колдоно билүү; салыштырма даражаны уюштуруучу чыгыш жөндөмөсүнүн –*ыраак* мүчөсүнүн маанилик жактан окшош, айырмалуу жактарын ажырата билүү жана текст түзүүдө же оозеки пикир алышууда аларды иргеп колдоно билүүгө үйрөнүү.

Сын атоочтор затташканда, бир эле мезгилде өзү аныктап турган заттык маанини да, сапаттык же ар кандай сандык маанини да билдирерин түшүнүү; сын атоочтордун заттанышы белгилүү бир максатка негизделерин, ойду кыска, так берүү үчүн кээде аныкталгыч сөз мурунку сүйлөмдө белгилүү болуп турса, аны кийинки сүйлөмдө кайталабас үчүн атайын стилдик максатта колдонуларын түшүнүү (3 саат).

Сүрөттөө, анын мүнөздүү белгилери:

Айлана-чөйрөнү сүрөттөө (турак-жайды, жаратылыш кубулуштарын ж.б.)

- айлана-чөйрөнү сүрөттөө (турак-жайды, жаратылыш кубулуштарын ж.б.);

- ой жүгүртүү боюнча жалпы маалымат.

- адамдын келбетин, турпатын сүрөттөөгө программалык адабий чыгармалардагы каармандардын портреттик сүрөттөлүшүн таап, мисал келтирүү. Маселен: «Күүнүн сыры» аңгемесиндеги жолоочу, аңгемечи карыянын (Зарлык карыянын) сүрөттөлүшү же «Бороондуу күнү» аңгемесиндеги от башында турган кемпирдин кебете-кешпиринин сүрөттөлүшү, «Бетме-бет» повестиндеги Мырзакул менен Ысмайылдын сүрөттөлүшү, аларда колдонулуучу тил каражаттарына талдоо жүргүзүү;

- жан-жаныбарларды сүрөттөө (мисалы: «Коён», «Эгиз улактар», «Музоо», «Төө» ж.б.)

- өздөрүнө тааныш адамдардын кебетесин, турпатын сүрөттөө (мисалы: «Менин эжем», «Классташым» ж.б.) жана аларда колдонулуучу тил каражаттарын талдоо;

- турак-жайды, жаратылыш кубулуштарын сүрөттөө (мисалы: «Менин бөлмөм», «Биздин класс», «Көл жээги», «Тоо этеги», «Айылга жаз келди» ж.б.);

- сүрөттөө объектилерине мүнөздүү болгон оозеки жана жазуу кебиндеги сын-сыпаттык, сан-өлчөмдүк, мезгилдик ж.б. атооч сөздөрдүн синонимдерин колдоно билүү, алардын образ ачуудагы ролун белгилөө максатында стилистикалык эксперимент (талдоо) жүргүзүү;

- сүрөттөө объектилеринин түрлөрү боюнча түзүлгөн бир нече тексттерди бири-биринен айырмалай алууга (маанисине, тил каражаттарына карата) машыктыруу (3 саат)

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сын атооч боюнча талдоо. (2 саат)

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, ботаника окуу китептеринде сын атоочтун кайсы даражалары мүнөздүү колдонууларын аныктоо.

САН АТООЧ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (8 СААТ)

Сан атоочтун сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы.

Сан атоочтун грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй жана татаал сан атооч.

Расмий эмес иш кагаздарын талдоо жана түзүү иштерине машыгуу: тил кат, ишеним кат, телеграмма, боло турган иштин дареги ж.б. жазууга машыгуу.

Жөнөкөй сан атоочтун жасалышына карай бөлүнүшү: тубаса жана туунду. Туунду сан атоочтун морфологиялык жол менен жасалышы. Татаал сан атооч синтаксистик жол менен жасалышы.

Сан атоочтун маанилерине карай бөлүнүшү: эсептик сан атооч, анын түрлөрү (жөнөкөй, татаал). Иреттик сан атооч, анын жасалышы. Жамдама сан атооч, анын жасалышы. Чамалама сан атооч, анын жасалышы. Бөлчөк сан атооч, анын жасалышы. Эсептик жана жамдама сан атоочтордун жөндөлүшү. Сан атоочтун жазылышы.

Тексттен таап талдоо.

Кеп маданияты. Сан атоочтун тике жана өтмө маанилерде колдонулушундагы өзгөчөлүктөр. Анын өтмө мааниде жана затташкан түрдө колдонулушундагы өзгөчөлүктөр. Анын өтмө мааниде жана затташкан түрдө колдонулушундагы стилдик зарылчылыкты түшүнүү (1саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сан атооч боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Математика, физика, география, окуу китептери менен көркөм адабиятта сан-өлчөмдүк маанилердин туюндурулуш өзгөчөлүктөрү эмнеге негизделгенин аныктоо.

АТ АТООЧ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (8 саат)

Ат атоочтун сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, синтаксистик кызматы.

Ат атоочтун грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй жана татаал ат атооч. *Тексттен таап талдоо.*

Ат атоочтун маанисине карай бөлүнүшү: жактама ат атооч, сурама ат атооч, шилтеме ат атооч, тангыч ат атооч, аныктама ат атооч, белгисиз ат атооч. Ат атоочтун жөндөлүшү, андагы өзгөчөлүктөр. Ат атоочтун жазылышы.

Ат атооч катышкан текст түзүү жана талдоо иштери. Текстке ат коюу, темасын аныктоо, анын планын түзүү. (2 саат)

Кеп маданияты. Бир сүйлөм ичинде же катар келген сүйлөмдөрдө бир эле сөздөрдү же сөз айкашын кайталоо стилдик нормага туура келбейт. Ошондуктан ошол сөз же сөз айкашын III жактагы ат атооч (ал) менен маанилик байланышын бузбастан туура алмаштырып колдоно билүү

Аныктама жана белгилүү ат атоочтордун айырмачылыктарын ич ара маанилеш экендигин түшүндүрүү жана аларды керек учурда алмаштырып колдонууга үйрөнүү (*бүтүн, бүткүл, бары, кээ бир кайсы бир кай бир*). (1саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Ат атооч боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Көркөм чыгармаларда, окуу китептеринде ат атоочтордун кандай сөздөрү алмаштыруу үчүн колдонулгандыгына байкоо жүргүзүү.

4-чейрек

ЭТИШ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

Этиштин ыңгайлары. Этиштин ыңгайлары жөнүндө жалпы маалымат. Баяндагыч ыңгай, анын үч чактын нормасында турушу. (5 саат)

Кептин баяндоо түрү боюнча машыгуу иштери жүргүзүү:

- баяндоо түрүндөгү текстти, анын мүнөздүү белгилери боюнча талдоо (кайталоо);
- баяндоо тибиндеги текстти жандуу жана жансыз заттарды сүрөттөө менен салыштыруу аркылуу айырмачылыктарын ажыратуу (кайталоо);
- берилген баяндоо түрүндөгү текстти сүрөттөө түрүндөгү текстке айландыруу;(3саат)

Буйрук ыңгай, анын жасалышы: уңгу этиштерден турган буйрук ыңгай; мүчөлөр аркылуу жасалган буйрук ыңгай (-гын, -ыңыз, -гыла, -сын мүчөлөрү аркылуу). Шарттуу ыңгай. Каалоо-тилек ыңгай. Максат-ниет ыңгай. Анын жакталышы. (.3саат)

Ой жүгүртүү боюнча жалпы маалымат. Ой жүгүртүү тексттин талдоо, мүнөздүү белгилерин табуу (.2 саат)

Этиштин мамилелери. Этиштин мамилелери жөнүндө түшүнүк. Этиштин мамилелеринин түрлөрү: негизги мамиле, анын үч чактын нормасында турушу. (3 саат)

Тексттен таап талдоо.

Кош мамиле, өздүк мамиле, туюк мамиле, аркылуу мамиле (3 саат)

Кеп маданияты. Буйрук ыңгайдын расмий-иштиктүү стилде колдонулушунун мүнөздүүлүгү. Буйрук ыңгайдын II жак, жекелик санда түрдүү жолдор аркылуу туюндурулушунун (*бар-баргын – баргының-барчы*) өздөштүрүү жана алардын сүйлөмдө айтылып жаткан ойдун жалпы мазмунун интонацияга карап, бардык учурда эле буйрук мааниде эмес, башка ар түрдүү модалдык маанилерди туюндурарын билүү жана колдоно алуу.

Буйрук ыңгай менен этиштин мамилелеринин айрым бир учурларда модалдык буйругу маанилери боюнча окшошуп каларын жана кыймыл-аракеттин аткарылышы боюнча маанилик айырмачылыктарын байкоо жана колдоно билүү (*жет: жеткир-жеткин; кет: кетир-кеткин; жат: жаткыр-жаткыз, жаткын*) (3 саат)

Аркылуу, өздүк, туюк мамилелер менен жекелик сандагы экинчи жактагы буйрук ыңгайды уюштуруучу мүчөлөрдүн алардан кийин жалганышындагы маанилик окшоштугун жана модалдык маанилеринин айырмачылыктарын түшүнүү жана аларды айтылып жаткан ойдун кырдаалына карата туура колдоно билүү (*өткөр-өткөргүн; өткөз-өткөзгүн; өткөрөт-өткөрткүн; бөлүн-бөлүнгүн; жазыл-жазылгын*) (3 саат).....

Кептин түрлөрү боюнча текст талдоо жана текст түзүп машыгуу.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Этиш боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Көркөм адабият жана окуу китептеринде, иш кагаздарында, этиштин ыңгайларынын, мамилелеринин колдонулушундагы өзгөчөлүктөргө байкоо жүргүзүү.

Кептин түрлөрү жана стилдери боюнча комплекстүү талдоо иштери. Текст талдоо жана түзүүгө машыгуу иштери..(3саат)

6-класста өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо (4 саат)

Сөздүн түрлөрүн (диалектилик, кесиптик сөздөрдүн, архаизмдин, неологизмдин) лексикалык табиятын эске алуу. Көнүгүү үчүн берилген тексттерден аларды туура ажыратуу.

Көнүгүүлөрдөгү сөздөрдүн сөз жасоонун кайсы жолу аркылуу жасалганын аныктоо; жоопторду мисалдар аркылуу бекемдөө. Зат атоочтун жөндөлүшүнүн үч тибинин өз ара айырмачылыктары.

Сан атоочтордун грамматикалык түзүлүшүнө карай жасалышына (жөнөкөй жана татаал, туунду жана тубаса) карай бөлүнүшү; туунду жана татаал сан атоочтордун жасалышы; сан атоочтордун манилик түрлөрү, алардын жасалышы (көнүгүүлөрдү бышыктоо).

Ат атоочтун маанилик түрлөрү.

Этиштин ыңгайлары, аларды уютуруучу мүчөлөр. Этиштин мамилелери, аларды уютуруучу мүчөлөр.

Орфография, анын принциптери менен эрежелеринин бардык түрлөрүн камтыган көнүгүүлөр менен иштөө.

Байланыштуу кеп боюнча дилбаяндар:

- адабияттык темадагы дилбаяндык темаларга материал топтоо жана жазуу (адабият программасындагы материалдардын негизинде).

- жаратылыш көрүнүштөрү боюнча дилбаян (мисалы: «Жайкы эс алуу», «Биздин айыл», «Жайлоодо» ж.б.);
- турак-жайды сүрөттөөгө багытталган дилбаян (мисалы: «Атамдын иш бөлмөсү», «Мектептин китепканасындагы окуу залы», «Спорт залы» ж.б.).

6 – окуу жылынын жыйынтыктары **Кептик компетенттүүлүк боюнча:**

Окуучу:

Узун түшүнөт

- абзацтын текст түзүүдөгү маанисин түшүнөт;
- абзацтын ролун түшүнүү менен китеп окуу маданиятына ээ болот;
- текстке карата жөнөкөй жана татаал план түзө алат;
- көркөм, окуу-илимий жана илимий-популярдуу тексттердеги маалыматтарды түшүнөт

Окуп түшүнөт

- адабий көркөм, окуу –илимий тексттерди түшүнүп окуйт;
- окуган текстинин мазмуну боюнча суроолорго жооп берет;
- тексттеги сүйлөмдөрдүн ички маанилик байланышуу жолдорун билет;
- текст түзүүдө аларды эске алат;
- тексттеги сүйлөмдөрдү байланыштыруучу тышкы тил каражаттарын аныктайт;
- баяндоо, сүрөттөө, ой жүгүртүү түрүндөгү тексттерди талдай алат;
- көркөм стилдеги тексттен пейзажды, табиятты, жасалгаларды (интерьер) сүрөттөөнү көрө билет;
- кептин стилдерин (оозеки-сүйлөшүү жана китеп стилдери) ажыратып билет;
- кептин стилдеринин тил каражаттарын, колдонулуш чөйрөлөрүн, милдеттерин түшүнөт.

Сүйлөшөт

- өзүнүн оозеки кебине байкоо жүргүзүү менен маданияттуу кепке ээ болууга умтулат;
- талкуу жараткан кызыктуу темаларда үлгүлүү диалог кура билет;
- классташтары, достору, тааныштары менен сылык-сыпаа сүйлөшүүгө көнүгөт;
- кептин түрлөрүн жана стилдерин катыштырып, кырдаалдык – тематикалык текст түзө алат;
- кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларын үйрөнөт

Жазат

- дилбаян жазууга материал жыйноого (темага, кептин стилине ылайык), эпиграф тандоого, план түзүүгө көнүгөт;
- кептин түрлөрү жана стилдери боюнча өз алдынча текст жарата алат;
- текстти кыска жана кеңири баяндап жазууга көнүгөт;
- дилбаян, дилбаян –эссе, эссе жаза билет;
- ар кыл жанрлардагы тексттерди даярдай алат ;
- арыз, кулактандыруу, чакыруу билет, справкалардын үлгүлөрүн жаза алат;
- ишеним кат, түшүнүк кат, дарек, телеграммалардын тексттерин жаза алат.

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Сөз, анын манилери – тилде жана кепте

- сөз жана анын маанилеринин кептеги жана тилдеги функцияларын таанып билет;
- эне тилинин сөздүк байлыгынын ар түрдүү катмарларын үйрөнөт;
- кесиптик сөздөрдү, терминдерди, неологизмдерди кебинде орундуу колдонот;
- фразеологизмдердин пайда болуу булактарын жана тексттеги стилдик кызматтарын айырмалайт.

Сөздөрдүн жасалышы

- сөз жасоонун түрлөрүн айырмалап тааныйт;
- татаал сөздөрдүн түрлөрүн (кош сөздөр, кошмок сөздөр, бириккен сөздөр, кыскартылган сөздөр) өздөштүрөт.

Зат атооч – тилде жана кепте

- кыргыз орфографиясынын негизги эрежелерин так, туура сактайт;
- сөздөрдүн грамматикалык маанилерин, зат атоочтун кептеги жана тилдеги ордун билет;
- зат атоочтун тексттеги коммуникативдик кызматын тааныйт;
- зат атоочтун кептин ар кыл түрүндөгү жана стилдериндеги функциясын түшүнөт.

Сын атооч – тилде жана кепте

- сын атоочтун даражаларын жана түрлөрүн айырмалап билет;
- сын атоочтун тексттеги кызматын, кептин түрлөрүндө жана стилдериндеги колдонулуш өзгөчөлүгүн тааныйт.

Сан атооч – тилде жана кепте

- сан атоочтун бөлүнүшүн, жасалышын, жазылышын, жөндөлүшүн жана кептеги, тилдеги кызматын өздөштүрөт;
- кептин түрлөрүндө жана стилдериндеги сан атоочтун тексттик функциясын аныктайт;
- илимий-популярдуу, окуу-илимий тексттери менен иштей алат.

Ат атооч – тилде жана кепте

- ат атоочтун түрлөрүн, жакталышын, жазылышын жана тексттеги, кептеги, тилдеги кызматтарын айырмалап билет;
- кептин түрлөрүндө жана стилдеринде ат атоочту орундуу колдоно алат.

Этиш – тилде жана кепте

- этиштин ыңгайларын жана мамилелерин, алардын тексттеги, оозеки, жазуу кептеги ордун өздөштүрөт;
- аларды кебинде орундуу колдонууга машыгат;
- сөздүн грамматикалык маанилери боюнча көнүгүү, машыгуу иштерин аткарат;
- кеп маданияты, чечендик кепке үйрөнүүгө карата практикалык иштерге машыгат

Этномаданий компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

- тандалган кептин тибине жана стилине ылайык тил каражаттарын ылгайт;
- адабий тилдин нормаларын колдонуу менен өзүнүн текстин түзөт;
- тиешелүү лексиканы колдонуу менен искусство чыгармаларын сүрөттөйт;
- маданияттын предмет жана көрүнүштөрүн белгилеген сөздөрдүн маанисин түшүнөт;
- эне тили менен улуттук маданияттын өз ара байланышын түшүнөт жана тексттен архаизм, историзм, диалектизмдерди, фольклордук лексиканы табат;
- кыргыз элинин салттуу турмуштук көрүнүштөрүн, предметтерин белгилеген сөздөрдүн маанисин түшүнөт;
- сөздүк менен иштейт: улуттук маданий компоненттеги сөздөрдүн маанисин сөздүктүн жардамы менен түшүндүрөт;
- кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларын өздөштүрөт .

7-КЛАСС

(жумасына 3 сааттан, жыл бою 102 саат)

1-чeyрек

КЫРГЫЗ АДАБИЙ ТИЛИ ТУУРАЛУУ ТҮШҮНҮК (1 саат)

6-класста алган билимдерин эске салуу жана бышыктоо (4 саат)

Лесика, фразеология. Лексиканын түрлөрүнүн (диалектилик, кесиптик сөздөр, архаизмдер, неологизмдер, терминдер) ар бирине мүнөздүү болгон лексикалык-семантикалык белгилери, колдонуш чөйрөлөрү.

Фразеологизмдердин маанилик жактан сөзгө эквиваленттүүлүгү, кепте көркөм каражат катары колдонулушу.

Сөз жасоонун жана алардын ар бирине мүнөздүү болгон белгилер.

Тексттен таап талдоо.

Татаал сөздүн түрлөрү жана алардын жазылышы.

Зат атоочтун (түрлөрүнүн) жөндөлүшүнүн түрлөрү, алардын өз ара айырмачылыктары.

Ат атооч, ат атоочтун сөз түркүмү катары ар бирине мүнөздүү болгон белгилери, өз ара маанилик жактан бөлүнүшү.

Этиштин ыңгайлары жана мамилелери, алардын жазылышы, грамматикалык маанилери.

МОРФОЛОГИЯ, ОРФОГРАФИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ ТАКТООЧ (14 аат)

Тактоочтун сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы. Тактоочтун грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: тубаса жана туунду тактоочтор. Туунду тактоочтун морфологиялык жана синтаксистик жол менен жасалышы.

Тексттин темасы, анын бөлүнүшү (кеңейтип кайталоо). Тексттен тактоочторду таап талдоо, машыгуу.

Тактоочтун маанисине карай бөлүнүшү: мезгил тактооч, орун тактооч, сын-сыпат тактооч, сан-өлчөм тактооч. Тактоочтордун жазылышы.

Кеп маданияты. Тексттин маанилик бүтүндүгү. Тексттин бөлүктөрү: тексттеги ойдун башталышы, өнүгүшү, аякташы (кайталоо)

Кош сөз түрүндөгү тактоочтордун маанилик ар түрдүүлүгү жана алар тиешелүү болуп келген сөздөрдүн маанилерин конкреттештирүү, тактоо үчүн колдонулушу. Айрым жөнөкөй тактооч менен кош сөз түрүндөгү тактоочтордогу синонимдештикти жана маанилик (стилдик) айырмачылыктарды ажыратуу; алардын колдонулушунун стилдик өзгөчөлүктөрү (*аста-секин, жайды-жайлай-жайлата, өп-чап-араң, күндө-күндө-кун сайын*).

Тактоочтук мааниде колдонулган фразеологиялык бирдиктерди көркөм каражат катары ыктуу колдонуу. Тактоочтук маанидеги фразеологиялык бирдиктер менен жөнөкөй жана татаал тактоочтордун синонимдештиги. Ар кандай текст түзүүдө алардын синонимдештигин эске алуу жана ар бир конкреттүү учурда ылайыктуусун иргеп колдонуу (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Тактоочтор боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият окуу китептеринен жана көркөм адабий чыгармалардан чакан үзүндүлөрдү алуу, алардагы татаал тактоочтордун колдонулушун салыштыруу аркылуу жыйынтык чыгаруу, себептерин белгилөө.

ТУУРАНДЫ СӨЗДӨР (8 саат)

Тууранды сөздөрдүн сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы.

Тууранды сөздөрдүн түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй тууранды сөздөр (алардын *эт, де* деген жардамчы этиштер менен айкалышы), татаал тууранды сөздөр (*кыйкылдап-чыйкылдап, эпилдеп-жепилдеп*), эки компоненттин бирөө маани бербей турган сөздөр (*шак-шук; шарп-шурп*), эки компоненттин экөө тең маани бербей турган сөздөр (*жал-жал, мөл-мөл, дыр-дыр*).

Орундуу жана орунсуз кайталоо. Тексттеги сөздөрдүн орундуу жана орунсуз кайталанып келиши жана анын зарылдыгы.

Тууранды сөздөрдүн маанисине карай бөлүнүшү: табыш тууранды сөздөр, элес тууранды сөздөр. Тууранды сөздөрдүн жазылышы.

Кеп маданияты. Тексттеги сүйлөмдөрдү байланыштыруучу тышкы тил каражаттары (сөздөрдүн кайталанышы, 3 жактагы жактама, шилтеме ат атоочтор, синоним жана антоним сөздөр, тектеш аталуулар)

Тууранды сөздөрдүн кептин көркөм жана оозеки стилдеринде мүнөздүүлүгү; алардын образдуулугу; текстке кооздук, ачыктык, тактык киргизиши; айлана-чөйрөнүн, ар

кандай көрүнүштөрдүн, жаратылыштык кубулуштардын, жан-жаныбарлардын жана адамдардын ар түрдүү касиетин, үндүк жана өтө ар түрдүү кыймыл-аракеттик белгилерин образдуу, элестүү берүү үчүн атайы стилдик каражат катары колдонуларын өздөштүрүү; көркөм текст түзүүдө сүрөттөөнүн эң кеңири тараган ыкмасы катары тууранды сөздөрдү ыктуу колдоно билүүгө үйрөнүү (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Тууранды сөздөр боюнча талдоо.

2-чейрек

СЫРДЫК СӨЗДӨР (6 саат)

Сырдык сөздөрдүн лексикалык жана грамматикалык мүнөздөмөсү. Сырдык сөздөрдүн айтылышындагы интонациялык өзгөчөлүктөр.

Текст талдоо, план түзүү, текст түзүү боюнча машыгуу иштери

Сырдык сөздөрдүн маанисине карай бөлүнүшү: ички сезимди билдирген сырдык сөздөр, айбандарга карата колдонулуучу сырдык сөздөр, турмуш-тиричилигинде колдонулуучу сырдык сөздөр. Сырдык сөздөрдүн жазылышы жана колдонулуучу тыныш белгилер.

Текст талдоо, план түзүү, текстти кептин түрү боюнча талдоо, машыгуу иштери

Кеп маданияты. Сырдык сөздөрдүн мүнөздүү түрдө сүйлөшүү стили менен көркөм стилде колдонулушу. Ички сезимди билдирген сырдык сөздөрдүн көп маанилүүлүгү; алардын ар бири конкреттүү учурда кандай мааниде колдонулгандыгы (модалдык маанилери) интонация менен контекстке байланыштуу аныктамалары. Сырдык сөздөр катышкан сүйлөмдөрдүн модалдык маанилеринин түшүнүктүүлүгүн, көркөмдүгүн арттыруу үчүн аларды интонациялык жактан туура окуу.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сырдык сөздөр боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Сырдык сөздөрдүн предметтик окуу китептеринин стилине мүнөздүү эместигинин, алардын колдонуш чөйрөсү оозеки сүйлөшүү стили менен көркөм стилге мүнөздүүлүгүнүн себептерин түшүндүрүү.

ЭТИШТИН ӨЗГӨЧӨ ФОРМАЛАРЫ (19 саат)

Этиштин өзгөчө формалары жөнүндө түшүнүк. Атоочтуктар. Атоочтуктардын маанилери лексикалык маанилери, грамматикалык белгилери, синтаксистик кызматы жана айырмачылыктары.

Кептин баяндоо түрү, текст талдоо, андан атоочтуктарды талдоо, атоочтуктары катыштырып текст түзүү. Атоочтуктардын этишке, сын атоочко окшоштуктары. Атоочтуктарды уюштуруучу мүчөлөр жана алардын грамматикалык маанилери.

Атоочтуктардын заттык мааниде колдонулушу жана сөз өзгөртүүчү мүчөлөр менен өзгөрүшү. Атоочтук түрмөк жөнүндө кыскача түшүнүк. *Тексттен таап талдоо.*

Кеп маданияты. Атоочтуктардын заттанышы бир эле сөзгө көп маанинин берилишине, сөздүн кайталанышына жол бербөөгө негизделерин өздөштүрүү.

Чакчылдар. Алардын маанилери, грамматикалык белгилери, синтаксистик кызматы. Чакчылдардын тактоочко окшоштуктары жана айырмачылыктары.

Кептин сүрөттөө түрү. Ал-абалды сүрөттөө (адамды, айбанды). Тексттен чакчылдардын таап талдоо. Чакчылдарды уюштуруучу мүчөлөр. Нагыз чакчылдар жана татаал этишти уюштуруучу чакчылдар, алардын маанилик жана грамматикалык өзгөчөлүктөрү. Чакчыл түрмөк жөнүндө түшүнүк.

Кеп маданияты. Чакчылдардын нагыз чакчыл катары негизги кыймыл-аракеттин ар түрдүү процессуалдык белгилери боюнча аныкталган учур менен этиштин тутумунда негизги этиш катары кадыресе кыймыл-аракеттик гана мааниде колдонулган учурларын

ажырата билүү (алар жүрүп отурушту – негизги этиши; алар жайланып отурушту – нагыз чакчыл).

Чакчылдарды уюштуруучу айрым мүчөлөрдүн кыймыл-аракеттин аткарылышындагы маанилик өзгөчөлүктөрдүн (карап калды-карай калды- карай отурду) ажыратуу жана аларды айтылуучу ойдун кырдаалына карата колдоно билүү.

Кош сөз түрүндө чакчылдар менен жөнөкөй чакчылдардын колдонушундагы (колду кыса кармады – колду кыса-кыса кармады; тээп алды – тээп-тээп алды) маанилик өзгөчөлүктөрдү ажырата билүү.

Кептин ой жүгүртүү түрү. Ой жүгүтүү тексттин түзүү, андан кыймыл атоочторду талдоо.

3-чейрек

Кыймыл атоочтор, алардын маанилери жана грамматикалык белгилери, синтаксистик кызматы.

Кыймыл атоочтордун зат атоочко окшоштуктары жана айырмачылыктары. Кыймыл атоочторду уюштуруучу мүчөлөр.

Кеп маданияты. Кыймыл атоочтордун кептин расмий-иштиктүү стилине көбүрөөк мүнөздүүлүгү; зат атооч менен грамматикалык маанилери боюнча карым-катышы; жатыш жөндөмөсүнүн кыймыл атоочтор менен учур чак этиштин өз ара маанилештиги (синонимдештиги) жана аларды колдонуудагы модалдык маанилери боюнча айырмачылыктары.

Кептин түрлөрү боюнча машыгуу иштери

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Этиштин өзгөчө формалары боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият, физика окуу китептеринде жана көркөм публицистикалык чыгармаларда этиштин өзгөчө формаларынын кайсы түрү кайсы окуу китептеринде көбүрөөк же азыраак колдонуларын анализдөө жана жыйынтык чыгаруу.

КЫЗМАТЧЫ СӨЗ ТҮРКҮМДӨРҮ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

(22 саат)

Кызматчы сөздөрдүн маани бербөөчү сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү, алардын түрлөрү.

Жандоочтор, кызматчы сөз катары негизги касиети.

Илимий стиль, анын мүнөздүү белгилери: колдонулуш чөйрөсү, колдонулуш тил каражаттары (лексикалык, морфологиялык, синтаксистик). Кызматчы сөздөрдүн илимий стилдеги катышышы. Илимий текстти талдоо.

Жандоочтордун бөлүнүшү: атооч, барыш, табыш, жатыш жөндөмөсүндөгү сөздөр менен айкашуусу.

Аннотация жазуу, анын мүнөздүү белгилери, андагы кызматчы сөздөрүн таап талдоо.

Кеп маданияты. Жандоочтордун маанилик табияты менен жакшы таанышуу аркылуу алардын өз ара синонимдеш экендиги (көздөп-карап, башка-бөлөк, кийин-соң, чейин-дейре) өздөштүрүү жана оозеки, жазуу кептеринде колдоно билүү. Ошондой эле жандоочтор менен айрым жөндөмө мүчөлөрдүн синонимдештигин, биринин экинчисинин ордуна колдонула берерин, бирок айрым бир модалдык мааниси боюнча айырмаланарын өздөштүрүү жана аларды айтылып жаткан ойго крата ыктуу колдоно билүү (*сага келдим – сен үчүн келдим, үйүнө кетти – үйүн көздөй кетти ж.б.*)

Байламталар, алардын кызматчы сөз катары негизги касиети. Байламталардын бөлүнүшү: каршылагыч байламталар, ажыраткыч байламталар, себеп-натыйжалаш байламталар, шарттуу байламталар.

Публицистикалык стиль тууралуу жалпы түшүнүк, бул стилдеги чыгармаларда байламталардын колдонулушу. Текст талдоо жана түзүү.

Байламталарга коюлуучу тыныш белгилер.

Кеп маданияты. Байламталардын грамматикалык жана маанилик табиятын өздөштүрүү аркылуу байламталар катышкан бир өңчөй мүчөлүү сүйлөмдү жана татаал сүйлөмдү туура түзө билүү, байламталардын өз ара синонимдеш экендигин, биринин ордуна экинчисинин колдонулуш мүмкүнчүлүгүн түшүнүү жана оозеки, жазуу кепте туура колдоно алуу, татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдөрдүн байламталар аркылуу байланышы менен алардын түшүрүлүп айтылышындагы маанилик (стилдик) өзгөчөлүктөрдү ажыратуу (1 саат).

Расмий эмес иш кагаздары. Өмүр баян, мүнөздөмө, түшүнүк кат жазуу, талдоо. Алардагы байланталары талдоо.

4-чейрек

Бөлүкчөлөр, алардын негизги касиети. Бөлүкчөлөрдүн бөлүнүшү: чектеме жана күчөтмө бөлүкчөлөр; ырастагыч жана тангыч бөлүкчөлөр, сурама жана божомолдогуч бөлүкчөлөр.

Кеп маданияты. Бөлүкчөлөрдүн оозеки жана көркөм стилдерге мүнөздүүлүгү; бөлүкчөлөрдүн сүйлөмдө колдонулуш орду, маанилик ар түрдүүлүгү, өздөрү тиешелүү болуп келген сөздүн, сөз айкашынын жана сүйлөмдүн маанилерин конкреттештирүү, тактоо алардын маанилик айкындыгын арттыруу максатында модалдык-стистикалык ийкемдүү каражат катары бөлүкчөлөрдү туура колдонуу, бөлүкчөлөрдүн кеп маанилүүлүгүн жана өз ара синонимдештигин туура пайдалануу аркылуу түзүп жаткан тексттин көркөмдүгүн, маанилик жактан ачык айкындыгын арттыруу.

Модал сөздөр, алардын грамматикалык табияты. Модал сөздөрдүн бөлүнүшү: ойду бекемдөө, ырастоо, макул болуу маанисиндеги модал сөздөр, күмөндүүлүк жана божомолдоо маанисиндеги модал сөздөр.

Тексттен таап талдоо.

Модал сөздөргө коюлуучу тыныш белгилер.

Кеп маданияты. Модал сөздөрдүн кептин кайсы стилдерне мүнөздүү экендигин аныктоо; модал сөздөр катышкан тексттерден алардын кандай мааниде колдонулгандыгын ажыратуу; модал сөздөрдүн өз ара синонимдештиги; модал сөздөр катышкан сүйлөмдөрдөгү жана алар катышпаган ошол эле сүйлөмдөрдөгү ойдун берилиш өзгөчөлүктөрүнө байкоо жүргүзүү.

Кептин стилдери боюнча кайталоо, бышыктоо, талдоо иштери.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Кызматчы сөз түркүмдөрү боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият, ботаника окуу китептеринде жана көркөм чыгармаларда кызматчы сөз түркүмдөрүнүн колдонуш өзгөчөлүктөрүн анализдөө жана ал өзгөчөлүктөр боюнча өз оюн билдирүү, жыйынтык чыгаруу.

Кептин стилдери боюнча машыгуу иштери:

- берилген тексттерден көркөм стилге мүнөздүү тил каражаттарын аныктоо, андагы кептин берилиш өзгөчөлүктөрүн талдоо(кайталоо);

- берилген бир илимий стилдеги эки тексттин стилдерин аныктоо жана айырмачылыктарын далилдөө;

- берилген илимий жана көркөм стилде текст түзүү («Топоз», «Карышкыр», «Китепканада», «Фестивалда» ж.б.), эки стилдеги тексттердин бири-биринен болгон айырмачылыгын далилдөө;

- үлгүнүн негизинде өз алдынча өмүр баян, мүнөздөмө, аннотация, түшүнүк кат жазууга үйрөтүү.

Байланыштуу кеп боюнча дилбаяндар

- өз жана өз өмүрү жөнүндө дилбаяны (мисалы: «Үй тиричилигине менин жардамым» ж.б.)

- жаратылышка камкор мамиле жөнүндө ой жүгүртүү дилбаяны (мисалы: «Тилибиз жакырланбасын», «Жергебиздин жаныбарлар дүйнөсүн сактайлы», «Жаратылыш – жан дүйнө» ж.б.)

Жыл боюнча өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо (5 саат)

- тактоочтордун грамматикалык түзүлүшүнө жана жасалышына карата бөлүнүшү, туунду жана татаал тактоочтордун жасалуу жолдору. Тактоочтордун маанилик түрлөрү.

- тууранды сөздөрдүн маанилик түрлөрү жана алардын жазылышы

- этиштин өзгөчө түрлөрүнүн ар бирине тиешелүү уюштуруучу мүчөлөрү; синтаксистик аткарган кызматтары;

- кызматчы сөз түркүмдөрү, алардын ар биринин грамматикалык жактан аткарган кызматтары;

Тексттен таап талдоо.

- сырдык сөздөрдүн интонациялык-модалдык маанилери боюнча бөтөнчөлүктөрү.

7 – окуу жылынын жыйынтыктары Кептик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Угуп түшүнөт

- мугалимдин, лектордун, докладчынын сөзүн кунт коюп угат жана түшүнөт;

- алардын текстинин темасын жана негизги оюн илип алат;

- достору, туугандары менен маданияттуу баарлаша билет.

Окуп түшүнөт

- кептин көркөм, илимий, публицистикалык жана иштиктүү стилдеринин тилдик каражаттарын түшүнөт;

- тексттеги негизги жана кошумча маалыматтарды айырмалайт;

- текстке татаал план түзөт;

- окуунун түрлөрүн айырмалайт: таанышуучу окуу жана үйрөтүүчү окуу;

- текстти окуп жатканда андагы тыныш белгилерге маани берет

Сүйлөшөт

- оозеки сүйлөшүүдө кызматчы сөз түркүмдөрүн туура колдонот;

- оозеки аңгеме түзүү менен достору, туугандары, тааныштары менен сылык-сыпаа баарлашат;

- бардык турмуштук кырдаалдарда кеп этикетин сактайт;

- публицистикалык стилдеги текстти кыска, кеңири жана тандамалуу баяндай алат;

- өз алдынча текст түзүү менен эл алдынча чыгып сүйлөй билет

Жазат

- жат жазуу, баяндама, дилбаяндардын бардык түрлөрүн жаза билет;

- өмүр баян, мүнөздөмө, аннотация жаза алат;

- уккан, көргөндөрүн логикалык жактан байланыштырып жазат;

- жазууда орфографиялык эрежелерди так сактайт

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Тактооч – тилде жана кепте

-- тактоочтун маанисине карай бөлүнүштөрүн (мезгил, орун, сын-сыпат, сан-өлчөм) айырмалап билет;

-- тактоочтун сөз түркүмү катары мүнөздөмөсүн үйрөнөт;

-- тактоочтун тексттеги кызматын талдайт;

Тууранды сөздөр

- тууранды сөздөрдүн маанисине карай бөлүнүштөрүн (табыш, элес тууранды сөз) айырмалап билет;
- тууранды сөздүн сөз түркүмү катары мүнөздөмөсүн үйрөнөт;
- тууранды сөздүн тексттеги кызматын талдайт;
- маанисине карай бөлүнүштөрүн (мезгил, орун, сын-сыпат, сан-өлчөм) айырмалап билет.

Сырдык сөздөр

- сырдык сөздүн грамматикалык маанисин үйрөнөт;
- сырдык сөздүн тексттеги кызматын талдайт

Этиштин өзгөчө формалары

- кыймыл атоочтун маанилерин билет;
- кыймыл атоочту уюштуруучу мүчөлөрдү тааныйт.

Кызматчы сөз түркүмдөрү

- кызматчы сөз түркүмдөрүнүн (жандооч, байламта, бөлүкчө, модаль сөздөр) негизги касиеттерин окуп-үйрөнөт;
- алардын түрлөрүн билүү менен жазылышын, тыныш белгилерин туура сактайт
- тилдик теориялык түшүнүктөрүн практикада айкалыштыра билет;
- оозеки, жазуу кебинде тилдин материалдарын так, орундуу пайдаланат;
- эне тилин урматтоо менен өзүнүн сөздүк байлыгын арттыра алат

Маданияттаануучулук компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

- карым-катнашта кеп этикетинин нормаларын пайдаланат;
- кептин белгилүү бир типтерине, стилдерине ылайык тил каражаттарын колдонот;
- табияттын картиналарын, адамдын ишмердүүлүгүн, мүнөзүн, сырткы келбетин сүрөттөөдө улуттук компонентти чагылдырган сөздөрдү орундуу колдонот;
- эне тилин урматтоо менен аны терең өздөштүрүүгө жана анын тил каражаттарын ар кыл турмуштук кырдаалга ылайык туура, так, орундуу пайдаланууга машыгышат;
 - кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларына ээ болот;
 - ар кыл турмуштук кырдаалдарга ылайык кеп этикетинин алдыңкы үлгүлөрүн өздөштүрөт

8-КЛАСС

(жумасына 2 сааттан, жыл бою 68 саат)

1-чeyрек

**Кыргыз адабий тилинин жергиликтүү диалектилер менен карым-катышы
(1 саат)**

**5-7-класста өтүлгөн материалдарды системалаштыруу жана жалпылоо
(1 саат)**

Фонетика, орфоэпия жана орфография. Тыбыштар, алардын үндүү, үнсүз болуп бөлүнүшү; үндүү тыбыштардын бөлүнүшү; үнсүз тыбыштардын бөлүнүшү.

Орфографиянын принциптери; орфоэпия жана орфографиянын негизги эрежелери. Лексика, лексикология, семасиология. Сөз жана алардын маанилери (сөздүн лексикалык, грамматикалык жана көп маанилүүлүгү; сөздүн тике жана өтмө маанилери, сөздүн эмоционалдык мааниси).

Колдонулуш жагынан чектелген сөздөр, алардын түрлөрү (диалектилик жана кесиптик сөздөр; эскирген жана жаңы сөздөр, терминдер), ар биринин лексико-семантикалык маанилери, колдонуш чөйрөлөрү.

Сөздүн курамдык бөлүктөрү, сөз жасоонун жолдору. Уңгу жана мүчө, алардын мүнөздүү белгилери. Мүчөнүн түрлөрү (сөз жасоочу, сөз өзгөртүүчү), алардын өзгөчөлүктөрү.

Сөз жасоонун морфологиялык, синтаксистик жана лексико-семантикалык жолдору, алардын ар биринин сөз жасоодогу мүнөздүү белгилери.

Морфология. Сөз түркүмдөрү, алардын маани берүүчү жана кызматчы сөз түркүмү болуп бөлүнүшү.

Зат атооч жана анын категориялары (жөндөмө, таандык, сан). Этиш жана анын категориялары (жак, чак, ыңгай, мамиле).

Сөз түркүмдөрү боюнча практикалык иштер, көнүгүүлөр, талдоолор, жазуу жумуштары.

СИНТАКСИС, ПУНКТУАЦИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ СӨЗ АЙКАШЫНЫН СИНТАКСИСИ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (3 саат)

Сөз айкашы, анын мүнөздүү белгилери. Сөз айкашынын түрлөрү: атоочтук, этиштик сөз айкаштары.

Сүйлөмдөгү сөздөрдүн байланышуу жолдору: тең байланыш жана багыныңкы байланыш.

Тексттин түрлөрү, тексттеги абзац, микротема (тереңдетип кайталоо), тексттен сөздөрдүн байланышуу жолдорун изилдеп үйрөнүү

Баш мүчөлөрдүн ортосундагы ээрчишүү байланышы. Сүйлөм мүчөлөрдүн ортосундагы багыныңкы байланыштар: ыкташуу, башкаруу, таандык.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сөз айкашы боюнча синтаксистик талдоо.

Тема менен негизги ойдун сүйлөмдөгү орун тартиби түз жана өзгөргөн, терс экспрессивдүү орун тартиби. Тексттен сөздөрдүн ээрчишүү байланышын изилдеп талдоо.

Кеп маданияты. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн маанилик жана грамматикалык каражаттар аркылуу байланышын адабий нормада туура түзүү. Чыгыш жөндөмөсүндөгү сын жана сан атоочтун айкашынан уюшулган салыштырма даражанын өз ара синонимдештигин жана андагы сапаттык белгинин салыштырылышындагы маанилик өзгөчөлүгүн ажырата билүү (*өрүк алмадан таттуу, өрүк алмадан таттуураак*). Таандык байланышындагы сөз айкашында аны уюштуруучу илик жөндөмө формасы менен таандык таандык мүчөлөрдүн түшүрүлүп жана толук берилген учурларынын адабий-стилдик нормаларын туура сактоо (1 саат).

ЖӨНӨКӨЙ СҮЙЛӨМДҮН СИНТАКСИСИ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (5 саат)

Сүйлөм, анын негизги белгилери.

Сүйлөмдүн айтылыш максаттарына карай бөлүнүшү: жай сүйлөм.

Тексттеги сүйлөмдөрдүн өз ара ички маанилик байланышуу жолдорун изилдеп талдоо (уланма байланыш, темалар аралык байланыш, удаалаш байланыш).

Суроолуу сүйлөм, аны уюштуруучу каражаттар. Суроолуу сүйлөмдүн маанилери, суроолуу сүйлөмдө коюлуучу тыныш белгилер.

Сүйлөмдүн түзүлүшүнө карай бөлүнүшү (жөнөкөй жана татаал сүйлөм).

Тексттеги сөздөр менен сүйлөмдөрдүн ички байланышуу каражаттарын изилдеп талдоо.

Кеп маданияты. Буйрук жана илептүү сүйлөмдүн интонациясынын жана аларды уюштуруучу каражаттардын эмоциялык, модалдык ар түрдүү кошумча маанилерди билдирүүсү. Риторикалык суроо, баяндоонун суроо-жооп формасы, кептин таасирдүүлүгү, ачык-айкындуулугун күчөтүүдө стилистикалык ыкма катары колдонулушу (1 саат).

Буйрук сүйлөмдүн башка модалдык түрлөрүнөн айырмаланып, кептин расмий-иштиктүү стилинде колдонулушу.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Синтаксистик талдоо.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият окуу китептеринен жана көркөм чыгармалардан чакан үзүндү алып, сүйлөмдүн модалдык түрлөрү кептин кайсы стилине мүнөздүү экенин, колдонулуш өзгөчөлүгүн аныктоо.

2-чейрек

ЖӨНӨКӨЙ СҮЙЛӨМДҮН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (1 саат)

Сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү баш жана айкындооч мүчөлөрдүн катышына карай бөлүнүшү: эки тутумдуу жана бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөр.

Тексттен эки тутумдуу жана бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдү таап талдоо.

Эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөм (2 саат)

Эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрдүн катышышына карай бөлүнүшү: жалаң жана жайылма сүйлөмдөр.

Тексттен жайылма сүйлөмдөрдү таап талдоо.

Бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөр (5 саат)

Бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөр жөнүндө жалпы маалымат. Бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдүн түрлөрү.

Атама сүйлөм (ээнин базасында уюшулган). Атама сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү (бир сөздөн жана сөз тизмектеринен уюшулушу).

Баяндоочтун негизинде уюшулган бир тутумдуу сүйлөмдөр: жактуу сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшү; жаксыз сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшү.

Тексттен жаксыз сүйлөмдөрдү таап талдоо.

Кеп маданияты. Бир тутумдуу жана эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдүн коммуникативдик милдеттеринин бирдейлиги; алардын синтаксистик синоним катары колдонулушу. Бир тутумдуу сүйлөмдөрдүн кептин түрлөрүндө кодонулуш өзгөчөлүктөрү; атама сүйлөмдүн кептин сүрөттөө түрүнө жана көркөм стилге мүнөздүүлүгү; алардын мезгилди, орунду, андагы буюмдарды, жан-жаныбарларды, жаратылыш кубулуштарын, айлана-чөйрөнү сүрөттөөдө негизги стилдик каражат катары колдонулушу (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Синтаксистик талдоо.

Предмет аралык байланыш. Ботаника окуу китептинен чакан үзүндү алып андагы жактуу сүйлөмдөрдүн кандай маанилерде колдонулгандаган аныктоо. Жактуу сүйлөмдөрдүн тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумунда жана өз алдынча колдонулушундагы маанилик бөтөнчөлүктөр.

Кемтик сүйлөм (3саат)

Кемтик сүйлөмдүн грамматикалык табияты жөнүндө жалпы маалымат. Контекстте кемтик сүйлөмдүн толук сүйлөм менен байланыштуулугу. Диалог жана анын түзүлүшү, тыныш белгилери.

Тексттен толук жана кемтик сүйлөмдөрдү, диалогдорду таап талдоо.

Кеп маданияты. Толук жана кемтик сүйлөмдүн кептин оозеки сүйлөшүү жана көркөм стилине мүнөздүүлүгү. Толук сүйлөмдүн маанисине карата кемтик сүйлөмдөрдү колдонууда грамматикалык түзүлүшү жана аны ойдун ачык, так, кыска берилиши боюнча туура түзүү. (1саат).

Сүрөттөөнүн объектилери: жандуу, жансыз заттар, орун, айлана-чөйрө, ал-абал (кайталоо). Сүрөттө текстинен толук жана кемтик сүйлөмдөрдү таап талдоо.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Толук жана кемтик сүйлөм боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Кемтик сүйлөмдүн предметтик окуу китептеринин стилдерине мүнөздүү эместиги, анын көркөм стилде колдонулуш зарылдыгы.

СҮЙЛӨМ МҮЧӨЛӨРҮ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

Сүйлөмдүн баш мүчөлөрү жана кеп маданияты (5 саат)

Сүйлөм мүчөлөрү, анын баш жана айкындооч мүчөлөрү жөнүндө түшүнүк (1 саат).

Ээ, анын грамматикалык түзүлүшү, жөнөкөй жана тутумдаш ээ. Ээнин милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери.

Сүйлөмдүн баяндоочу, анын ээге карата сан, жак боюнча ээрчиши. Баяндооч, анын грамматикалык түзүлүшү, жөнөкөй жана тутумдаш баяндоочтор.

Темага ылайык ой жүгүртүү тексттин түзүү жана талдоо.
Баяндоочтун түрлөрү: атоочтук жана этиштик баяндооч. Баяндоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери. Ээ менен баяндоочтун ортосуна сызыкчанын коюлушу.
Ой жүгүртүүнүн баяндоодон жана сүрөттөдөн болгон айырмачылыгы
Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.
Синтаксистик талдоо.

3-чейрек

Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү жана кеп маданияты (10 саат)

Аныктооч, анын грамматикалык түзүлүшү: жөнөкөй жана татаал аныктоочтор. Аныктоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери.

Кептин түрлөрү боюнча иш талдоо иштери

Аныктооч менен аныкталгычтын маанилик катыштары. Аныктоочтун өзгөчө түрү – жандама мүчө. Атоочтук түрмөктүн нагыз өз маанисинде жана затташкан маанисинде аткарган аныктоочтук милдеттери

Толуктооч, анын грамматикалык түзүлүшү: жөнөкөй жана татаал толуктоочтор. Толуктоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери.

Кептин түрлөрү боюнча иш талдоо иштери

Толуктоочтун түрлөрү: тике жана кыйыр толуктоочтор

Бышыктооч, анын грамматикалык түзүлүшү: жөнөкөй жана татаал бышыктоочтор. Бышыктоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери.

Кептин түрлөрү боюнча иш талдоо иштери

Бышыктоочтун маанилик түрлөрү: мезгил жана орун бышыктооч, себеп жана максат бышыктооч, сыпат жана сан-өлчөм бышыктооч.

Чакчыл түрмөктүн бышыктоочтук милдетти аткарышы. (3 саат)

Тексттен таап талдоо.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Синтаксистик талдоо.

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү жана кеп маданияты (4 саат)

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, алардын мүнөздүү белгилери. Бир өңчөй мүчөлөрү өз ара байланышуу жолдору.

Илимий стилге мүнөздүү тил каражаттары жана андагы кептин берилиш өзгөчөлүгү (кайталоо)

Илимий стилге мүнөздүү тил каражаттары жана андагы кептин берилиш өзгөчөлүгү (кайталоо). Тексттен бирөңчөй мүчөлөрдү таап талдоо.

Интонация жана байламталар. Бир өңчөй мүчөлөрдө коюлуучу тыны белгилер. Бир өңчөй жана бир өңчөй эмес аныктоочтор. Бир өңчөй мүчөлөрдө колдонулган жалпылагыч сөз, анын бир өңчөй мүчөлөргө карата алган орун тартибине байланыштуу коюлуучу тыныш белгилер. (3 саат)

Публицистикалык стиль: колдонулуш чөйрөлөрү, колдонулуш милдеттери, кептин берилиш өзгөчөлүктөрү, колдонулуш тил каражаттары (лексикалык, морфологиялык, синтаксистик)

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү боюнча талдоо.

Кеп маданияты. Бир өңчөй мүчөлөрдүн өз ара байламталар жана интонация аркылуу байланышындагы маанилик (стилдик) өзгөчөлүктөр. Бир өңчөй мүчөлөрдүн грамматикалык формаларынын (сөз өзгөртүүчү мүчөлөрдүн) анын бардык түгөйүндө толук сакталышындагы жана эң акыркысынан башкасында түшүрүлүп айтылышындагы стилдик максаттарды аныктоо. Этиштик бир өңчөй баяндоочтордун түгөйлөрүнүн өз ара орун алышындагы кыймыл-аракеттин башталыш этабынан анын өнүгүү этаптарына карата

колдоно билүүнүн стилдик зарылдыгы (*от тутанды, күйдү, алоолонду* – туурасы; *алоолонду, күйдү, тутанды* – туура эмеси).

4-чейрек

Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартиби жана кеп маданияты (4 саат)

Сүйлөм тутумунда сөздөрдүн көндүм болгон түз орун тартиби жана өзгөргөн терс орундары. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартибине таасир этүүчү факторлор (сүйлөмдүн түзүлүшү, сөздөрдүн өз ара грамматикалык байланышуу жолдору, логикалык басым ж.б.). Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартибинин семантика-грамматикалык, стилистикалык милдети.

Публицистикалык стилде аткарылуучу иштерге мүнөздөмө. Макала (**дубал газетатага**) **Газеттик жана журналдык кабарлар Жаңылыктар** (2 саат)

Кеп маданияты. Сүйлөм ээси менен баяндоочтун толук ээрчишүүсү, айрым учурларда сан боюнча ээрчибей айтылышынын адабий нормалары. Сүйлөмдүн этиштик баяндоочунун орун тартибинин эркин колдонулушундагы стилдик бөтөнчөлүктөр. Сүйлөмдүн кыскалыгына, баяндооч аркылуу берилүүчү маанинин ачыктыгына, тактыгы стилдик нормага ылайыктуулугуна карата атоочтук баяндоочтордун колдонулушу.

Расмий иш кагаздары. Токтом (жыйналыш), отчет, иш план жазуунун үлгүлөрүн талдоо.

Аныктоочтордун кептин сүрөттөө, орун жана мезгил бышыктоочтордун баяндоо түрүнө мүнөздүүлүгү. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн өзгөргөн терс орун тартибиндеги логикалык басымдын ролу. Логикалык басым – кептин тактыгынын, таасирдүүлүгүнүн каражаты. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн бирин маанилик жактан бөлүп айтуу үчүн сөздөрдү өзгөртүп, терс орун тартипти колдонуу. Тике толуктоочтордун табыш жөндөмөсүнүн жалганып турушунун же көмүскөдө калышынын грамматика-стилистикалык маанилери (3 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартиби боюнча талдоо.

Предмет аралык байланыш. Көркөм адабий чыгармаларда сөздөрдүн түз жана өзгөргөн терс орун тартибинин колдонулушуна байкоо жүргүзүү.

Расмий иш кагаздары. Токтом (жыйналыш). Отчет. Иш план.

Кептин стилдери боюнча машыгуу иштери.

- көркөм жана илимий стилге кептин түрлөрүнүн берилиш өзгөчөлүктөрү боюнча карым-катышын жана айырмачылыктарын далилдей билүүгө үйрөтүү (кайталоо).

- даяр публицистикалык тексттин мүнөздүү белгилерин аныктоо;

- публицистикалык жана көркөм стилдеги эки чакан тексттин колдонуш тил каражаттары боюнча айырмачылыктарын аныктоо;

- илимий, көркөм, публицистикалык стилдердеги үч башка тексттин эки мүнөздүү белгисин (колдонулуш милдетин жана колдонулуш чөйрөсүн) аныктоо, айырмачылыктарын далилдөө;

- стилдин бир түрүнө тиешелүү даяр тексттин мазмунун пайдалануу аркылуу аны мүмкүн болгон башка стилге айландырып, кайрадан түзүүгө үйрөтүү жана андагы кептин берилишин, тилдик каражаттардын колдонулуш өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

- расмий эмес иш кагаздарды, чакыруу билетин жана кулактандыруунун алгачкы жөнөкөй түрүн эске салып, анын татаал формасын кошумчалап үйрөтүү;

- үйрөтүлгөн үлгүнүн негизинде окуучуларды өз алдынча токтом, отчет, иш план жаза билүүгө үйрөтүү; (5 саат)

Байланыштуу кеп боюнча дил баяндар.

«Ата – аскалуу зоо, эне – боорундагы булак, бала – экөөнө шам чырак» (Үй-бүлөдөгү ынтымак боюнча менин ой-толгоолорум), «Жаратылыш – жан досум», «Кайдасын кайрымдуулук», «Эрдик тууралуу эргүүлөр», «Сен ооруба, мен ооруюн, Атажурт»,

«Ысыккөл – кыргыз бермети», «Биздин жер тоолуу өлкө» ж.б. темаларда ой жүгүртүү дилбаяны.

Жыл боюнча өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо (2 саат)

Багыныңкы байланыштагы сөздөрдүн өз ара байланышуу жолдору (ээрчишүү, ыкташуу, башкаруу, таандык).

Тексттен таап талдоо.

Сүйлөмдөрдүн баш мүчөлөрү: ээ менен баяндоочтун ортосуна сызыкчанын коюлушу.

Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү. *Тексттен таап талдоо.*

Бир тутумдуу сүйлөмдүн түрлөрү, алардын грамматикалык түзүлүшү.

Толук жана кемтик сүйлөмдөр, алардын өз ара байланышы. Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, жалпылагыч сөз, аларда коюлуучу тыныш белгилер. *Тексттен таап талдоо.*

8 – окуу жылынын жыйынтыктары

Кептик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Угун түшүнөт

- тексттеги абзацтардын негизги маанилерин аныктайт;
- даяр тексттин үлгүсүндө бир нече абзацтардан турган текст түзө билет;
- баяндама, дилбаяндарындагы орунсуз кайталоолорду түзөтө билет;
- текстти түзүп турган сүйлөмдөрдү тема менен андагы негизги ойдун түз жана өзгөргөн терс экспрессивдүү орун тартибин аныктайт.

Окуп түшүнөт

- кептин үч түрү катышкан даяр тексттен сүрөттөө, баяндоо жана ой жүгүртүү кебинин элементтерин таап, айырмачылыктарын табат;
- турак-жайды, орунду сүрөттөөнүн айырмачылыктарын аныктоо максатында тексттерди түзүүгө жана аларды салыштырат;
- көркөм жана илимий стилдердеги кептин түрлөрүнүн берилиш өзгөчөлүктөрү боюнча алардын карым-катышын жана айырмачылыктарын далилдейт;
- даяр публицистикалык тексттин мүнөздүү белгилерин аныктайт;

Сүйлөшөт

- стилдин бир түрүнө тиешелүү даяр тексттин мазмунун пайдалануу аркылуу аны мүмкүн болгон башка стилге айландырып, кайрадан түзүүгө үйрөтүү жана андагы кептин берилишин, тилдик каражаттардын колодонулуш өзгөчөлүктөрүн аныктай алууга машыгат;
- расмий эмес иш кагаздарынан чакыруу билетин жана кулактандыруунун алгач жөнөкөй түрүн эске салып, андан соң анын татаал формасын үйрөнөт;
- сүйлөмдөгү сөздөрдүн маанилик жана грамматикалык каражаттар аркылуу байланышын адабий нормада туура түзөт

Жазат

- үйрөтүлгөн үлгүнүн негизинде өз алдынча токтом, отчет, иш план жаза билет;
- бир эле предметти, окуяны, көрүнүштү тема катары пайдаланып, анын ар бир белгиисне же касиетине карата сүрөттөө, баяндоо, ой жүгүртүү тексттерин түзөт;
- ар кыл кызыктуу темаларда ой жүгүртүү түрүндө тексттерди түзөт

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Сөз айкашы

- сөз айкашы менен сүйлөмдү грамматикалык белгилери боюнча бири-биринен ажыратат

Жөнөкөй сүйлөм жана анын түрлөрү

-- буйрук жана илептүү сүйлөмдөрдүн интонациясынын жана аларды уюштуруучу каражаттардын эмоциялык, модалдык ар түрдүү кошумча маанилерди билдирүүсүн айырмалайт;

-- риторикалык суроо, баяндоонун суроо-жооп формасы кептин таасирдүүлүгүн, ачык-айкындыгын күчөтүүдө стилистикалык ыкма катары колдонула тургандыгын түшүнөт;

-- буйрук сүйлөмдүн башка модалдык түрлөрүнөн айырмаланып, кептин расмий иштиктүү стилинде колдонулушун билет.

Бир тутумдуу сүйлөмдөр

-- бир тутумдуу жана эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдүн коммуникативдик милдеттеринин бирдейлигин түшүнүү менен аларды синтаксистик синоним катары туура колдонот;

-- бир тутумдуу сүйлөмдөрдүн кептин түрлөрүндөгү колдонулуш өзгөчөлүктөрүн тааныйт;

-- атама сүйлөмдөрдүн кептин сүрөттөө түрүнө жана көркөм стилге мүнөздүүлүгүн, алардын мезгилди, орунду, андагы буюмдарды, жан-жаныбарларды, жаратылыш кубулуштарын, айлана-чөйрөнү сүрөттөөдө негизги стилдик каражат катары так колдонот;

-- толук жана кемтик сүйлөмдүн кептин оозеки сүйлөшүү жана көркөм стилине мүнөздүүлүгүн далилдейт;

-- толук сүйлөмдүн маанисине карата кемтик сүйлөмдөрдү колдонууда грамматикалык түзүлүшү жагынан жана аны ойдун ачык, так, кыска берилиши боюнча туура түзөт

Сүйлөмдүн баш жана айкындооч мүчөлөрү

-- сүйлөм мүчөлөрүнүн баш жана айкындооч болуп бөлүнүшүн билет;

-- баш мүчөлөрдүн сүйлөмдү уюштуруудагы ролун, айкындооч мүчөлөрдүн грамматикалык маанилерин, ал маанилерди билдирүүчү ар бирине мүнөздүү болгон грамматикалык каражаттарды өздөштүрөт

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү

-- бир өңчөй мүчөлөрдүн өз ара байламталар жана интонация аркылуу байланышындагы маанилик (стилдик) өзгөчөлүктөрүн байкайт;

-- бир өңчөй мүчөлөрдүн грамматикалык формаларынын (сөз өзгөртүүчү мүчөлөрдүн) анын бардык түгөйүндө толук сакталышындагы жана эң акыркысынан башкасында түшүрүлүп айтылышындагы стилдик максаттарды аныктайт.

Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартиби

-- этиштик бир өңчөй баяндоочтордун түгөйлөрүнүн өз ара орун алышындагы кыймыл-аракеттин башталыш этабынан анын өнүгүү этаптарына карата стилдик максатта орундуу колдонот;

-- сүйлөмдүн ээси менен баяндоочунун толук ээрчишүүсүн, айрым учурларда сан боюнча айрым учурда сан боюнча ээрчибей айтылуусунун адабий нормаларын билүү менен оозеки, жазуу кебинде туура колдонот;

-- сүйлөмдүн этиштик баяндоочунун орун тартибинин эркин колдонулушундагы стилдик бөтөнчөлүктөрдү айырмалайт;

- эне тилинин сөздүк корун ар дайым толуктай алат.

Маданияттаануучулук компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

-- кыргыз тилин Мамлекеттик тил жана таанып билүүнүн инструменти катары ролун түшүндүрөт;

-- карым катнаштын кырдаалына ылайык (бир өңчөй мүчөлөр, сөздөүн орун тартиби) кеп этикетинин нормаларын колдонот;

-- репортаж жанрында көчөнүн, айылдын, шаардын, өлкөнүн ажайып көрүнүктүү жерлерин сүрөттөйт;

-- маданий эстеликтер тууралуу публицистикалык текст түзөт;

-- эне тилине урматтоо менен мамиле жасайт жана кыргыз тилинин сөздүк корун элдин маданияты, тарыхы менен байланышта окуп үйрөнөт;

-- кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларына ээ болот

9-КЛАСС

(жумасына 2 сааттан, жыл бою 68 саат)

1 чейрек

КЫРГЫЗ ТИЛИНИН ТҮРК ТИЛДЕРИНИН ИЧИНЕН АЛГАН ОРДУ

(1 саат)

Окуучулардын 8-класста алган билимдерин эске салуу жана бышыктоо

(3 саат)

Эркин сөз айкаштарынын түрлөрү (атоочтук, этиштик): эркин сөз айкашынын, багыныңкы байланыштагы сөздөрдүн өз ара байланышуу жолдору. Сүйлөмдүн баш мүчөлөрү, алардын ар бирине мүнөздүү болгон грамматикалык белгилер; баш мүчөлөрдүн милдетин аткаруучу сөздөр.

Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрүнүн ар бирине мүнөздүү болгон грамматикалык белгилери; айкындооч мүчөлөрүнүн милдетин аткаруучу сөздөр, алардын структуралык бөтөнчөлүктөрү.

Бир тутумдуу сүйлөмдөр жана алардын грамматикалык түзүлүштөрү.

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, алардагы жалпылагыч сөздөр жана аларга коюлуучу тыныш белгилер.

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү жана кеп маданияты (4 саат)

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү тууралуу түшүнүк. Обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрдүн айкындалгычка карата болгон маанилик катышына карата болгон маанилик катышына карай бөлүнүшү.

Тексттин мазмуну, маанилик бүтүндүгү боюнча талдоо, машыгуу иштери

Обочолонгон түшүндүрмө мүчөнүн түрлөрү: түшүндүрмө ээ; түшүндүрмө аныктооч; түшүндүрмө баяндооч, түшүндүрмө толуктооч, түшүндүрмө бышыктооч.

Текстти түзүлүшү боюнча машыгуу иштери. Тексттин негизги өзөктүк темасын, подтемасын, абзацтарын, алардын ар бири-бири менен карым-катнашын өздөштүрүүгө көнүктүрүү;

- даяр тексттин кептин кайсы түрүндө берилгендигин далилдөө.

Кеп маданияты. Обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрдүн кептин ар түрдүү стилдерине мүнөздүүлүгү. Алардын текстте колдонулуш зарылдыгы. Интонациялык жактан сүйлөмдүн кадыресе мүчөсү менен анын түшүндүрмө мүчөлүү келишиндеги маанилик стилдик бөтөнчөлүктөрү.

Текст, анын мүнөздүү белгилери боюнча билимдерди системалаштыруу жана жалпылаштыруу. Тексттен обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрдү таап талдоо

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү боюнча талдоо.

Сүйлөмдө мүчө боло албаган сөздөр жана кеп маданияты (8 саат)

Каратама сөз. Каратама сөздүн милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери. Каратама сөздүн мааниси. Каратама сөздүн мүнөздүү болгон грамматикалык түзүлүшү; бир сөздөн турган каратама сөздөр; сөз айкашы тибиндеги каратама сөздөр. Каратама сөздүн сүйлөмдөгү алган орду жана ага карата коюлуучу тыныш белгилер.

Киринди сөз. Киринди сөздүн маанилери. Киринди сөздүн грамматикалык түзүлүшү; бир сөздөн турган киринди сөздөр; сөз айкашы тибиндеги киринди сөздөр; сүйлөм тибиндеги киринди сөздөр. Киринди сөздүн сүйлөмдөгү орду жана ага карата коюлуучу тыныш белгилер.

Кептин түрлөрү боюнча билимдерин системалаштыруу жана жалпылаштыруу. Тексттен сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдү таап, талдоо.

Кеп маданияты. Каратама сөздүн сүйлөмдө ар түрдүү багытта орун алышына байланыштуу маанилерине болгон өзгөрүштөр. Каратама сөзүн сүйлөмдө кайталанып айтылышы. Сүйлөмдө мүчө боло албаган сөздөр (киринди, сырдык сөздөр) менен бирге колдонулушундагы стилдик мааниси. Стилдин ар башка түрлөрүндө каратама сөздүн

колдонулуш мүнөзү (кептин эмоционалдуулугун, таасирдүүлүгүн күчөтүүдө аткарган кызматы), каратма сөздүн интонациясы.

2-чейрек

Кептин түрлөрү менен кептин стилдеринин карым-катнашы, баяндоо, сүрөттөөнүн көркөм стиль менен карым-катнашы

Кириңди сөздүн өз ара синонимдештиги, алардын (синонимдик катарларлардын) стилдик айырмачылыктары (стилдин тигил же бул түрүнө мүнөздүү колдонулган же анын ар кандай түрлөрүндө бирдей орток колдонулган кириңди сөздөр). Кириңди сөздөрдүн кептин илимий стилинде активдүү колдонулушу. Кириңди сөздөрдүн сүйлөмдүн мазмунуна болгон катышы, сүлөмдүн мамилесин, баамын, көз карашын жана сүйлөмдүн модалдык маанилерин билдирүүдө стилдик каражат болуп эсептелиниши. Кириңди сөздөрдүн интонациясы (1 саат).

Сырдык сөздүн сүйлөмгө мүчө боло албаган башка сөздөрдүн (каратма, кириңди сөздөрдүн) коштоосу менен айтылышы, сүйлөмдө кайталанып колдонулушу, анын стилдик мааниси. Сырдык сөздүн маанисинин сүйлөмдүн жалпы мазмунуна, анын эмоционалдык, психологиялык мүнөзүнө ылайык келиши. Сырдык сөздүн интонациясы (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөр боюнча талдоо жүргүзүү.

Предмет аралык байланыш. Адабий чыгармаларда каратма, сырдык сөздөрдүн колдонулуш мүнөзүн көркөм баяндоодо алардын берген маанилерин мисалдар келтирүү менен талдоо.

СИНТАКСИСТИК ТАТААЛ ТҮРМӨКТӨР ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (5 СААТ)

Атоочтук түрмөк, анын грамматикалык белгилери жана түзүлүшү. Атоочтук түрмөктүн нагыз өз маанисинде турганда жана заттык маанисинде синтаксистик аткарган милдеттери.

Чакчыл түрмөк. Анын грамматикалык белгилери жана түзүлүшү. Чакчыл түрмөктүн синтаксистик кызматы. Чакчыл түрмөктүн сүйлөмдөгү орду жана ага байланыштуу коюлуучу тыныш белгилер.

Публицистикалык стиль, анын башка стилдерден өзгөчөлүгү (тереңдетип, кеңейтип кайталоо). Тексттен синтаксистик татаал түрмөктөрдү (атоочтуктар мен чакчылдар) таап талдоо.

Кеп маданияты. Атоочтук жана чакчыл түрмөктөрдүн, негизинен, кептин бардык стилдерге орток тиешелүүлүгү. Атоочтук менен чакчыл түрмөктөрдүн өздөрү тиешелүү болуп айтылган айкындалгычтык алда канча татаал белгилерин (сыпат, себеп, мезгил, максат ж.б.) билдирүү менен, аны (айкындалгычты) мазмундук жактан кенен образдуу сүрөттөө үчүн колдонулушу.

Расмий эмес иш кагаздары боюнча өтүлгөндөрдү тереңдетүү жана алардын татаал түрлөрүн (мүнөздөмө, токтом, отчет) өздөштүрүү. Текст талдоо иштери.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Синтаксистик талдоо.

3-чейрек

ТАТААЛ СҮЙЛӨМДҮН СИИНТАКСИСИ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ Татаал сүйлөм жана кеп маданияты (2 саат)

Татаал сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: тең байланыштагы татаал сүйлөм, багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөм, анын жөнөкөй сүйлөмдөн айырмасы. *Тексттен таап талдоо.*

Тең байланыштагы татаал сүйлөм жана кеп маданияты (6 саат)

Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн түзүлүшү. Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдөрдүн байланышуу жолдору жана алардын түрлөрү: байламталуу жана байламтасыз тең байланыштагы татаал сүйлөмдөр.

Байламтасыз тең байланыштагы татаал сүйлөм жана анын синтаксистик түгөйлөрүнүн маанилик катыштары.

Мезгилдеш, салыштырма, каршылаш, себеп-натыйжалаш, чечме.

Тексттен таап талдоо.

Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдө коюлуучу тыныш белгилер. Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөм жана анын түгөйлөрүнүн маанилик катыштары. Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдө коюлуучу тыныш белгилер.

Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн синонимикасы.

Расмий иш кагаздары: мыйзам, указ, буйрук. Текст талдоо иштери

Кеп маданияты. Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн интонациясы. Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү. Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдүн синонимикасы (маанилештиги).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Татаал сүйлөм боюнча талдоо жүргүзүү.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, химия, адабият окуу китептеринде, расмий-иштиктүү стилде тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн колдонулушуна, алардын байланыш жолдоруна байкоо жүргүзүү.

БАГЫНЫҢКЫ БАЙЛАНЫШТАГЫ ТАТААЛ СҮЙЛӨМ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (18 СААТ)

Багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрү; баш сүйлөм, багыныңкы сүйлөм. Багыныңкы сүйлөмдүн атоочтук жана чакчыл түрмөктөр менен окшоштугу, айырмасы. Баш жана багыныңкы сүйлөмдөрдүн байланышуу жолдору. Багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдөргө коюлуучу тыныш белгилер.

Илимий стилде аткарылуучу практикалык иштерге мүнөздөмө. Докладга тезис түзүп машыгуу.

Багыныңкы сүйлөмдүн түрлөрү: мезгил багыныңкы сүйлөм, орун багыныңкы сүйлөм, шарттуу багыныңкы сүйлөм, карама-каршы багыныңкы сүйлөм, сыпат , салыштырма багыныңкы сүйлөм, себеп багыныңкы сүйлөм, максат багыныңкы сүйлөм, сан-өлчөм багыныңкы сүйлөм.

Көп багыныңкылуу татаал сүйлөм. Көп багыныңкылуу татаал сүйлөмдөрдүн түрлөрү: бир өңчөй көп багыныңкылуу татаал сүйлөм; бир өңчөй эмес көп багыныңкылуу татаал сүйлөм. *Тексттен таап талдоо*

4-чейрек

Аралаш татаал сүйлөм, анын түзүлүшү, анда коюлуучу тыныш белгилер.

Илимий стилде аткарылуучу практикалык иштерге мүнөздөмө. Доклад жазууга машыгуу. - берилген теманын же окулган чыгарманын негизинде доклад жасатып көнүктүрүү;

- жазган докладынын тезисин түздүрүп үйрөтүү;

- расмий иш кагаздарынан өз алдынча мүнөздөмө, токтом (жыйналыштын), отчет жаза билүүгө көнүктүрүү;

Кеп маданияты. Стилдик максатта баш жана багыныңкы сүйлөмдөрдүн ордун өзгөртүп колдонуу. Багыныңкы сүйлөмдүн көп маанилүүлүгү. Окшош түзүлүштөгү (омонимдик) багыныңкы сүйлөмдөр (грамматикалык түзүлүштөрү бирдей, бирок синтаксистик мааниси ар башка). Баш сүйлөмдө сөз болуп жаткан нерсенин (көбүнчө

сүйлөм ээсинин) маанисин чектеп көрсөтүү, ага атайын логикалык басым түшүрүп айтуу үчүн багыныңкы сүйлөмдүн баш сүйлөмдүн ортосунда колдонулушу.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Синтаксистик талдоо жүргүзүү.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, химия, адабият окуу китептеринде, расмий-иштиктүү стилде багыныңкы байланыштагы жана аралаш татаал сүйлөмдөрдүн грамматикалык белгилери боюнча айырмачылыктарына, алардын түрлөрүнө жана маанилик катыштарына карата талдоо.

ТИКЕ СӨЗ, КЫЙЫР СӨЗ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (3 саат)

Төл жана бөтөн сөз. Бөтөн сөздү колдонуу жолдору: тике жана кыйыр сөз. Тике сөздү кыйыр сөзгө айландыруу.

Тике сөздүн цитата, диалогдо колдонулушу, алардын тыныш белгилери.

Кеп маданияты. Төл жана бөтөн сөздүн кептин көпкөм стилине, тике сөздүн бир түрү болгон цитатанын илимий стилге мүнөздүүлүгү. Тике сөздүн төл сөздөн мурда, кийин жана анын ортосунда жайгашуусунун стилдик өзгөчөлүктөрү. Тике сөз менен кыйыр сөздөгү мазмундун берилишинин өзгөчөлүгү.

Кептин стилдери боюнча жыйынтыкто иштери. Расмий иш кагаздарынан мыйзаи, буйрук, указдар менен тааныштыруу, талдоо, үйрөтүү.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Төл жана бөтөн сөз боюнча талдоо жүргүзүү.

ПУНКТУАЦИЯ (3 саат)

Жазууда тыныш белгилерин колдонулуш мааниси, кызматы. Тыныш белгилерди колдонуунун негизги эрежелери.

Тексттен таап талдоо.

Жыл боюнча өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо (3 саат)

Сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдүн грамматикалык табияты; алардын сүйлөмдө алган ордуна карата коюлуучу тыныш белгилери; каратма жана кириңди сөздөрдүн грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү.

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрүнүн түрлөрү; алардын тыныш белгилери.

Тексттен таап талдоо.

Атоочтук жана чакчыл түрмөктөрдүн грамматикалык белгилери; синтаксистик кызматтары.

Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү; байламталуу жана байламтасыз тең байланыштагы татаал сүйлөмдө коюлуучу тыныш белгилер.

Байланыштуу кеп боюнча дилбаяндар

«Улууга – урмат, кичүүгө – сый», «Абийириңди жашыңан сакта», «Кыргызстан – көп улуттуу өлкө», «Акылдуу болуш аста-аста, акмак болуш бир паста», «Куттуу жердин күнү өчпөсүн» (экологиялык проблемалар тууралуу ой). «Бакытка кантип жетүүгө болот?» ж.б. моралдык-этикалык темада ой жүгүртүү дилбаяны.

«Манас» эпосу – кыргыз рухунун туу чокусу», «Келечек жаштарга таандык», «Өз кесибинин ээси», «Кыргыз тилим кылымдарды карыткан, эч ким аны өчүрө албайт тарыхтан», «Билеги күчтүү бирди жыгат, билими күчтүү минди жыгат», «Кыргызстан – эгемендүү өлкөз» - деген сыяктуу патриоттук жана интернационалдык темада ой жүгүртүү дилбаяндары.

9 – окуу жылынын жыйынтыктары

Кептик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

Узун түшүнөт

-- берилген теманын негизинде тема менен андагы негизги ойдун түз орун тартибинде текст түзүүгө, ошол эле текстти тема менен андагы негизги ойду терс орун тартибинде өзгөртүп кайра түзүүгө, экөөнөн чыккан натыйжанын өзгөчөлүктөрүн ажырата билет;

-- сүйлөмдөрдүн өз ара ички маанилик жактан байланышуусунун жолдору боюнча текст түзө билет;

-- ал тексттеги сүйлөмдөрдү байланыштыруучу тышкы тил каражаттарын эркин колдоно алат.

Окуп түшүнөт

-- публицистикалык жана көркөм стилдеги эки чакан тексттин колдонулган тил каражаттары боюнча айырмачылыктарын аныктайт;

-- илимий, көркөм, публицистикалык стилдердеги үч башка тексттин эки мүнөздүү белгисин (колдонулуш милдетин жана колдонулуш чөйрөсүн) аныктоо менен айырмачылыктарын далилдейт;

-- стилдин бир түрүнө тиешелүү даяр тексттин мазмунун пайдалануу аркылуу аны мүмкүн болгон башка стилге айландырып, кайрадан түзүүгө үйрөтүү жана андагы кептин берилишин, тилдик каражаттардын колдонулуш өзгөчөлүктөрүн аныктай алууга машыгат.

Сүйлөйт

- айлана-чөйрөдөгүлөр менен маданияттуу сүйлөшө билет;

- жогорку үлгүдөгү кеп этикетине ээ болот;

- риторикалык ыкмаларга, чечендик кепке, акыл чечендикке, кепкорлук, сөзмөрлүк, куйма кулактыкка машыгат;

- моралдык-этикалык, социалдык-маданий, коомдук-саясий, патриоттук-интернационалдык темаларда оозеки аңгеме, макала даярдай алат;

- ар кыл талкууларга, дебаттарга, диалогдорго, тегерек столдорго катышып, сүйлөшө билет.

Жазат

- кептин ар кыл түрүндөгү жана стилдериндеги тексттерди кыска, кеңири жана тандамалуу баяндап жаза билет;

- эссе, дилбаян, макала, репортаж жаза алат;

- иштиктүү документтердин үлгүлөрүн даярдайт;

- өзүнүн жазган текстин редакциялаганга, өркүндөткөнгө машыгат.

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

-- сүйлөмдүн кыскалыгына, баяндооч аркылуу берилүүчү маанинин ачыктыгы, тактыгы, стилдик нормага ылайыктуулугуна карата атоочтук баяндоочторду оозеки, жазуу кебинде так пайдаланат;

-- аныктоочтордун кептин сүрөттөө, орун жана мезгил бышыктоочтордун баяндоо түрлөрүнө мүнөздүүлүгүн ажыратат;

-- сүйлөмдөгү сөздөрдүн өзгөргөн терс орун тартибиндеги логикалык басымдын ролун билет;

-- логикалык басым – кептин тактыгынын, таасирдүүлүгүнүн каражаты болоорун түшүнөт;

-- сүйлөмдөгү сөздөрдүн бирин маанилик жактан бөлүп айтуу үчүн сөздөрдү өзгөртүп, терс орун тартипте түзө алат;

-- тике толуктоочтордогу табыш жөндөмөсүнүн жалганып турушунун же көмүскөдө калышынын грамматико-стистикалык маанилерин талдайт;

-- жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдүн түрлөрүн оозеки, жазуу кебинде туура, орундуу пайдаланат.

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү

-- сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрүн өз алдынча текст жаратууда ыктуу колдонот.

Сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөр

- сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдүн (каратма, киринди, сырдык сөздөр) ар бирине мүнөздүү грамматикалык белгилерин билет;
- алардын сүйлөмдө алган ордуна карата тыныш белгилерин кое алат;
- сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдү өз алдынча текст жаратууда ыктуу колдонот.

Сүйлөмдөгү синтаксистик татаал түрмөктөр

- атоочтук жана чакчыл түрмөктөрдүн грамматикалык түзүлүшүн, багыныңкы сүйлөм менен болгон окшоштуктарын жана айырмачылыктарын айырмалайт;
- алардын аткарган синтаксистик милдеттерин билет;
- текст түзүүдө синтаксистик татаал түрмөктөрдү туура тандайт.

Татаал сүйлөм

- татаал сүйлөмдүн грамматикалык табиятын, татаал сүйлөмдүн түрлөрүнүн айырмачылыктарын ажырата билет.

Байламталуу жана байламтасыз тең байланыштагы татаал сүйлөм

- тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдүн байламталуу жана байламтасыз болуп бөлүнүшүн билет;
- андагы тыныш белгилерди туура кое алат;
- байламтасын тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдүн маанилик катыштарын өздөштүрөт;
- байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрүн байланыштыруучу байламталардын маанилик түрлөрүн айырмалайт

Багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөм

- багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрүнүн баш жана багыныңкы сүйлөмдөрдүн грамматикалык түзүлүшү боюнча айырмалайт;
- багыныңкы сүйлөмдүн маанилик түрлөрүн жана аларды уюштуруучу грамматикалык каражаттарды таанып билет.

Тике жана кыйыр сөз

- төл жана бөтөн сөздүн табиятын, бөтөн сөздүн тике жана кыйыр сөз болуп бөлүнүш себебин билет;
- тике сөздүн диалог жана цитата болуп бөлүнүшүн, аларда коюлуучу тыныш белгилердин өзгөчөлүктөрүн билет;
- төл жана тике сөздүн өз ара орун алуу багыттарын, ага карата коюлуучу тыныш белгилерди үйрөнөт
- эне тилинин сөздүк корун, тилдик байлыгын аздектеп сактоо менен өзүнүн оозеки, жазуу кебинде аны так, туура, орундуу пайдаланууга, өз алдынча текст түзө алууга жетишет.

Маданияттаануучулук компетенттүүлүк боюнча:

Окуучу:

- коомдогу жана адамдын турмушундагы тилдин ролун түшүндүрөт;
- элдин маданий мурасынын маанилүү бир бөлүгү катары эне тилине карата урмат менен мамиле жасайт;
- илимий, коомдук-социалдык чөйрөдө калыптанган жүрүм турумдун эрежелерине ылайык карым катнаштын катышуучусунун социалдык ролун аткарат;
- академиялык кептин айтылыш жана курулуш ыкмаларына ээ болот;
- өзүнүн кебинин тактыгын, тууралыгын баалап, оңдоп, түзөп, өзүнүн кебин өзү текшерүү ыкмаларына ээ болот;
- эне тилинин сөздүк байлыгын, лексикалык тил каражаттарын байытууга өзүнүн салымын кошо билет;
- кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларына ээ болот;
- бардык турмуштук кырдаалдарга ылайык кеп этикетинин үлгүлөрүн таанып билет;
- кеп маданиятынын жана чечендик кептин ыкмаларын өздөштүрөт

10-КЛАСС
(жумасына 2 сааттан, жыл бою 68 саат)
1-чейрек

ТИЛДИН ЧЫГЫШЫ ЖАНА ӨНҮГҮШҮ (1 саат)
ФОНЕТИКА, ОРФОГРАФИЯ, ОРФОЭПИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

Тексттин табияты, анын ички биримдиги. (тереңдетүү).

Текст талдоо жана түзүүдө сүйлөмдөрдүн фонетикалык табиятын анализдөө. Фонема жөнүндө түшүнүк

Үнсүз тыбыштардын жасалуу ордуна карай бөлүнүшү: уччулдар, орточулдар, түпчүлдөр, кош эринчилдер, эрин тишчилдер. Үнсүздөрдүн жасалуу ыгына карай бөлүнүшү: жарылма, жылчыкчыл, мурунчул, капталчыл, дирилдеме.

Үндөштүк мыйзамы (сингармонизм) жөнүндө түшүнүк.

Бир сөз ичинде үндүүлөрдүн алга карай ээрчип үндөшүүлөрү (*мал+чы, кой+чу, тизүү+чу*)

Тексттин мазмуну, текстин аты. Тексттин иедясы, анда көтөрүлгөн проблемалар.

Эки сөз аралыгында үндүүлөрдүн түшүрүлүп айтылышы жана жазылышы (*карала-кара ала, торжорго-тору жорго*).

Бир сөз ичинде үнсүздөрдүн алга карай окшошуп өзгөрүүсү (*нан+га, таш+ка, завод+дор, ат+тар*)

Бир сөз ичинде үнсүздөрдүн (*н, з, ч*) артка карай өзгөрүлүп айтылышы, алардын жазылышы (*тузсуз – туссуз, жыгаччы – жыгашчы, түнку – түңкү*)

Тексттин түзүлүшү. Тексттин планы, жөнөкөй жана татаал план.

К, п тыбыштарынын бир сөз ичинде үндүүлөрдүн таасири менен *г, б* тыбыштарына өтүшү (*сап – сабы, тарак – тарагым*).

Эки сөз аралыгында үнсүз тыбыштардын алга карай (*жаз гелди – жаз келди, агүй – ак үй, алыптер – алып бер*) жана артка карай (*тоб ойноду – топ ойноду, ас сүйлө – аз сүйлө*) окшошуп өзгөрүүсү жан алардын жазылышы.

Кыргыз тилиндеги сөздөрдө басымдын колдонулушу.

Кеп маданияты (1 саат)

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Орфоэпиялык жана орфографиялык талдоо.

2-чейрек

Кептин түрлөрү жана кептин стилдеринин карым-катнашы; ой жүгүртүү менен илимий стилдин карым катнашын аныктоо;

- публицистикалык стилдеги тексттен баяндоо жана ой жүгүртүү кебинин элементтерин таап, алардын публицистикалык стиль менен карым-катнашын аныктоо.

Кептин түрлөрү боюнча машыгуу иштери:

- берилген илимий стилдеги тексттен ой жүгүртүү кебинин элементтерин таап, алардын публицистикалык стиль менен карым-катнашын аныктоо.

ЛЕКСИКА ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (18 саат)

(Кеңейтип, тереңдетип маалымат берүү)

Текст талдоо жана түзүүдө анын лексикалык каражаттарына анализ. Сөздөрдүн көп маанилүүлүгү жана алардын пайда болуу жолдору. Сөздүн түз жана өтмө маанилери жана алардын түрлөрү: метафора, метонимия, синекдоха.

Омонимдер, алардын пайда болуу жолдору. Омоним менен көп маанилүү сөздөрдү окшоштугу, айырмачылыгы. Синонимдер, алардын түрлөрү (толук синонимдер, толук эмес синонимдер, контексттик синонимдер), пайда болуу жолдору. Антонимдер, алардын түрлөрү. Табу жана эвфемизмдер.

Кыргыз лексикасындагы пассивдүү сөз катмарлары, эскирген сөздөр, алардын түрлөрү: архаизмдер, историзмдер, алардын жалпылыктары, айырмачылыктары.

- публицистикалык стилдеги тексттен баяндоо жана ой жүгүртүү кебинин элементтерин таап, алардын публицистикалык стиль менен карым-катнашын аныктоо.

Неологизмдер, алардын пайда болушу, активдүү сөз байлыгына айланышы.

Кыргыз адабий тили жана жергиликтүү диалектилери боюнча жалпы маалымат. Кыргыз диалектилериндеги жергиликтүү тилдик өзгөчөлүктөр (фонетикалык, лексикалык, морфологиялык). Кыргыз аномастикасы, анын колдонулушу.

Кеп маданияты. Өтмө маанидеги сөздөрдүн метонимия, метафора жана синекдоханын оозеки сүйлөшүүнүн жана көркөм стилдерине мүнөздүүлүгү. Сөздүн тике маанисине караганда ошол маанини туюндурган өтмө маанинин көркөм стилиндеги өзгөчөлүгү.

Коомдук-саясий темадагы ой жүгүртүү дилбаяны. Мисалы, «Улуттук аң-сезим жана улуттук маданият», «Ата Журтумду коргоо – ыйык милдетим», «Эмгегим, өмүрүм Ата Журтума арналат», «Кыргызстан – эгемендүү мамлекет», «Эне тилим – менин дилим», «Менин сүйгөн кесибибим», «Кыргызстан – адам укугун урматтаган өлкө», «Эркиндик – Манас көтөргөн улуттун желеги», «Кыргыз тарыхындагы мен идеал туткан инсан».

Синоним жана антоним сөздөрүн, алардын түрлөрүн кептин ар кыл түрлөрүнө стилдик ыкма менен колдонулушу.

Лексиканын пассивдүү катмарларынын – эскирген сөздөр жана жаңы сөздөрдүн, лексикалык диалектизмдердин кептик көркөм стилинде колдонулуш зарылдыгы (1 саат).

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Сөздөрдүн маанилери боюнча талдоо жүргүзүү.

Предмет аралык байланыш. Көркөм адабий чыгармалардан өтмө мааниде колдонулган сөздөрдү таап, анын ордуна түз маанидегисин коюп салыштыруу аркылуу алардын ортосундагы стилдик айырмачылыктарды байкоо.

Көркөм адабий тексттерден эскирген сөздөрдү жана лексикалык диалектизмдерди таап, алардын мурунку жана адабий тилдеги маанилерин аныктоо, колдонулуш себептерин ачып көрсөтүү.

3-чөйрөк

Кептин стилдери боюнча билимин системалаштыруу жана жалпылаштыруу.

Кептин стилдеринин стилдик белгилери боюнча өз ара карым-катнашы.

Расмий иш кагаздары. *Программа. Устав.*

МОРФОЛОГИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (8 саат)

Текст талдоо жана түзүүдө анын морфологиялык каражаттарына анализ. Этиштин татаал формалары, алардын мүнөздүү белгилери. Этиштин татаал формаларынын жасалышы; 1) этиштин айкашуусу аркылуу жасалган татаал формалар, алардын маанилик топтору кыймыл-аракеттин өнүгүш баскычын (башталышын, өтүү процессин, аякталышын) билдирүүчү татаал формалар жана алардын жасалышы; кыймыл-аракеттин кандайча өтүшү (жасалма мүнөздө экендигин, аз жерден ишке ашпай калгандыгын, чектелгендигин, созулушун, күчөтүлүшүн, ишке ашырууга даяр экендигин) сыпаттап көрсөтүүчү татаал формалар, алардын жасалышы; 2) атооч сөздөр менен этиштердин айкашуусу аркылуу жасалган татаал формалар; 3) этиш менен; *жен, эле, бекен, бейт* деген сыяктуу жардамчы сөздөр аркылуу жасалган татаал формалар.

Кеп маданияты. Этиштин татаал формаларынын тутумундагы негизги этиштеги чакчыл мүчөлөрдү, жардамчы этиштерди өз ара алмаштыруунун мүмкүнчүлүгүнө, алардан чыккан натыйжаларга байкоо жүргүзүү (мисалы, *айта сал, айтып сал, айтып жибер, айтып тапта ж.б.*)

Илимий стилде аткарылуучу практикалык иштерге түшүнүк.

Реферат. Конспект. Цитата.

Этиштин татаал формаларынын жасалышы боюнча өз ара салыштыруу аркылуу, алардын маанилик өзгөчөлүктөрүн аныктоо (1 саат).

Этиштин татаал формалары боюнча талдоо.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Кептин стилдери боюнча машыгуу иштери:

- Кептин стилдеринде тил кражаттарынын колдонулушу жана кептин берилиши (сүрөттөө, баяндоо, ой жүгүртүү) боюнча жалпылыктары жана айырмачылыктарын өздөштүрүү аркылуу аларды бири-биринен ажырата алууга машыктыруу;

- атайын бланкалардын жана үйрөтүлгөн үлгүлөрдүн негизинде расмий эмес иш кагаздарына тиешелүү материалдарга болгон окуучулардын билимин жана машыккандыгын өнүктүрүү;

- мурда өздөштүрүлгөн же даяр үлгүнүн негизинде белгилүү багыт боюнча кыскача программа жазууга көнүктүрүү;

Предмет аралык байланыш. Көркөм чыгармалардын тексттеринен этиштин татаал формаларын таап, алардын кыймыл-аракеттин ар кандай кырдаалдарын сүрөттөөдөгү ролун аныктоо.

4-чөйрөк

СИНТАКСИС ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (6 саат)

Жөнөкөй сүйлөмдүн синтаксиси

Текст талдоо жана түзүүдө анын синтаксистик каражаттарына анализ Баш мүчөлөрдүн арасына сызыкчанын коюлушу. Сүйлөмдүн баш мүчөлөрүнүн ээрчишүү нормалары: толук ээрчишүү, грамматикалык жактан жана мааниси боюнча ээрчиши.

Кеп маданияты: кептин тазалыгы, тактыгы, тууралыгы, кеп адеби жан аорундуулугу, кептин логикалуулугу, кептин байлыгы жана эмоционалдуулугу (жалпы түшүнүк).

Татаал сүйлөмдүн синтаксиси.

Тең жана багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшүнү боюнча айырмачылыктары. Татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдүн арасына коюлуучу тыныш белгилер.

Кеп маданияты (1 саат)

Байланыштуу кеп боюнча дилбаяндар

- моралдык-этикалык темада ой жүгүртүү дилбаяны. Мисалы, «Маданияттуулук деген эмне?», «Келечек жаштарга таандык», «Менин идеалым», «Манасчылар - кылымдарга салынган көпүрөлөр», «Кылым кыйырындагы кыргыз жаштары: базар, билим жана ыйман», «Кайдасың, кайрымдуулук», «Улуттук салт, нарк жана глобалдашуу» ж.б.

10 - класста өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо

(4 саат)

Публицистикалык стилде аткарылуучу практикалык иштер тууралуу түшүнүк.
Интервью. Репортаж.

Үндүү, үнсүз тыбыштардын бир сөз ичинде жана эки сөз аралыгында тыбыштардын өз ара таасири аркылуу алга же артка ээрчип айтылышы жана жазылышы.

Өтмө маанилүү сөздөрдүн түрлөрү: метафора, метонимия, синекдоха.

Этиштин татаал формаларынын жасалышы: этиштердин өз ара айкашуусу: атооч сөздөр менен этиштердин айкашуусу аркылуу; этиш менен *экен, эле, бекен, бейм* деген сыяктуу жардамчы этиштердин келүүсү аркылуу.

10- окуу жылынын натыйжасында окуучулар ээ боло турган компетенттүүлүктөр

Жыл аягында окуучулар төмөнкүдөй билимдерге жана билигичтикке ээ болуулары керек:

Стилдер боюнча;- илимий стилде аткарылуучу практикалык иштер: тигил же бул предметке же темага байланыштуу окуган китепти же илимий эмгекти конспектилеп жаза билүүгө, реферат жаза алууга, цитаталарды туура пайдалана алуу;

- публицистикалык стилде аткарыла турган практикалык иштер: газета-журналдардагы жарыяланган баяндоо репортажы менен окуучуларды тааныштырып, алардын үлгүсүндө өз алдынча, мисалы, жаңы окуу жылынын башталышы же аякташына, майрамдык күндөргө, мааракелик кечелерге байланыштуу темаларда оозеки жана жазуу жүзүндө репортаж даярдоо;

- коомдук-саясий ишмерлерден, көрүнүктүү окумуштуулардан, таланттуу адамдардан алынган интервьюлар менен тааныштыруу (газеттик жана журналдык материалдардын негизинде);

- окуучулардын өздөрүн журналисттик жана интервью берүүчүнүн ролуна коюп, оозеки маек уютуруп жана жазып такшалуу;

- окуучуларды журналист-кабарчынын (радионун, газетанын) ролуна коюп, тема берип, сүрөттөө жана баяндоо репортажын жазып көнүгүү.

Грамматикалык материалдар боюнча: Үнсүздөрдүн жасалуу ордуна жана жасалуу ыгына карай бөлүнүшү, ар бир топко кирүүчү үнсүздөрдү бири-биринен так ажырата алуу.

Кыргыз тилиндеги үндөштүк законуна ылайык уңгунун акыркы муунундагы үндүүгө карата мүчөдөгү үндүүлөрдүн эрин жана тил күүсү боюнча; эрчишүүсүн, эки сөз аралыгында үндүүлөрдүн түшүрүлүп айтылышын жана жазылышын орфографиялык жана орфоэпиялык нормалардын негизинде туура өздөштүрүү.

Үнсүздөрдүн бир сөз ичинде алга карай окшошуп өзгөрүүсүн, алардын бир сөз ичинде, сөз аралыгында тыбыштардын таасири аркылуу алга, артка окшошуп айтылышын жана жазылышын билүү.

Өтмө маанилүү сөздөрдүн түрлөрүн (метафора, метонимия, синекдоха), алардын пайда болуу негиздерин, ага байланыштуу бири-биринен айырмалануучу маанилик бөтөнчөлүктү ажырата алуу.

Сөздөрдүн көп маанилүүлүгүн, пайда болуу жолдорун жана көп маанилүү сөз менен омонимдин өз ара жалпылыгын жана айырмачылыгын аныктай алуу.

Омоним, синоним, антоним сөздөрдүн түрлөрүн, пайда болуу булактарын өз-өзүнчө туура өздөштүрүү менен, алардын текст түзүүдө көркөм стилдик ыкма катары ылайыктуу колдоно билүү.

Кыргыз лексикасында колдонулушу боюнча пассивдүү сөз катмарлары деп эсептелинген историзм, архаизм сөздөр жана неологизмдерди, лексикалык диалектизмдерди өз ара да, лексиканын башка активдүү катмарларынан да айырмалай алуу, алардын кандай маанилерди билдире тургандыгын жана кептин стилдерине колдонулуш зарылдыгын түшүнүү.

Этиштин татаал формаларынын жасалыш жолдорун бири-биринен айырмалай алуу, этиштердин айкашуусу аркылуу жасалган татаал формаларынын теориялык негиздерин үйрөнүү жана ал аркылуу практикалык жактан колдоно билүүгө жетишүү.

Жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдүн синтаксисине коюлуучу тыныш белгилердин эрежелерин бири-биринен так ажырата билүү жана ошол эрежелердин негизинде коюлуучу белгилерди практикада туура колдоно алуу.

11-КЛАСС

Жумасына 3 саат, жыл бою 102 саат.

1-чейрек

КЕП МАДАНИЯТЫ, СТИЛИСТИКА жана КЫРГЫЗ АДАБИЙ ТИЛИНИН ӨНУГҮҮСҮ менен КАЛЫПТАНУУСУ

Окуучулардын 10-класста алган билимдерин эске салуу жана бышыктоо (6 саат)

Текст талдоо: Үндүү жана үнсүз тыбыштардын бир сөз ичинде алга жана артка карай ээрчип үндөшүүсү жана окшоштуп өзгөрүүсү.

Текст талдоо, Көнүгүү, машыгуу иштери.

Сөздөрдүн көп маанилүүлүгү жана алардын пайда болуу жолдору.

Текст талдоо, Көнүгүү, машыгуу иштери.

Этиштердин айкашуусу аркылуу жасалган татаал формалардын маанилик топтору жана алардын жасалышы.

Текст талдоо, Көнүгүү, машыгуу иштери.

Цитата жана диалог түрүндөгү тике сөздөр, алардын колдонулушундагы жана тыныш белгилериндеги айырмачылыктары.

Текст талдоо, Көнүгүү, машыгуу иштери.

Адабий жазма тил менен оозеки кептин байланышы жана айырмасы.

Үйрөтүүчү, текшерүүчү жат жазуу иштери.

Текст талдоо, Көнүгүү, машыгуу иштери.

2-чейрек

Кеп маданияты: кептин тазалыгы. Текст талдоо, көнүгүү, машыгуу иштери.

Текст талдоо жана түзүүдө ага графикалык анализ жүргүзүү.

КЫРГЫЗ ЭЛИ КОЛДОНГОН ЖАЗУУЛАР: ОРХОН-ЕНИСЕЙ, АРАБ, ЛАТЫН, ОРУС ЖАЗУУЛАРЫ (3 саат)

Текст талдоо жана түзүүдө андагы фразеологизмдерге анализ жүргүзүү.

ФРАЗЕОЛОГИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (8 саат)

Кептин байлыгы жана анын турмуштагы ролу. Текст талдоо.

Фразеологизмдер жана алардын мүнөздүү белгилери.

Фразеологизмдердин өз ара бөлүнүшү (фразеологиялык айкаштар, фразеологиялык ширелүүлөр, фразеологиялык бирдиктер).

Фразеологизмдердин макал-лакаптар менен карым-катышы жана айырмасы.

Кеп маданияты. Фразеологизмдердин кептин көркөм стилине мүнөздүүлүгү. Алардын кепте колдонулушу – өзгөртүүсүз колдонуу, өзгөртүү менен колдонуу, бир же бир нече түгөйүн (компоненттерин) түшүрүп колдонуу, бир же бир нече сөздү кошуп колдонуу. Жогорку колдонуулардан чыккан маанилик – стилдик натыйжалар (1 саат).

Кептин эмоционалдуулугу, анын турмуштагы ролу. Текст талдоо..

Фразеологизмдердин жеке сөз менен синонимдик катышты түзүшү, алардын кошумча маанилериндеги өзгөчөлүктөр.

Фразеологиялык талдоо.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Предмет аралык байланыш. Көркөм чыгармалардын тексттеринен фразеологизмдердин колдонулушуна, алардын маани жактан өзгөчөлүктөрүнө, түгөйлөрүнүн өзгөрүүгө учураган жана учурабаган формаларына байкоо жүргүзүү.

3-чейрек

КЫРГЫЗ ЛЕКСИКАСЫНЫН БАЮУ ЖОЛДОРУ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (14 саат)

Кептин тактыгы, анын кептеги ролу. Тескт талдоо иштери.

Кыргыз тилинин лексикасынын байышынын негизги багыттары, жолдору (булактары).

Кыргыз тилинин лексикасынын байышынын ички булактары: морфологиялык (аффиксациялык) жол аркылуу (**-ым** мүчөсү аркылуу: *бас-ым, чеч-им*; **-ма** мүчөсү аркылуу; *теңде-ме, чыгар-ма*);

Синтаксистик жол аркылуу (басма сөз, өндүрүш тармагы, жарыш сөз, окуу китеби);

Семантикалык жол аркылуу (унгу – бир нерсенин түпкү бөлүгү, негизи, унгу – сөздүн маани берүүчү бөлүгү; тамыр – өсүмдүктүн жер алдындагы негизги бөлүгү, тамыр – радикалдын алдындагы туюнтма);

Кептин тууралыгы, анын кептеги ролу. Тескт талдоо иштери.

Которуу жолу аркылуу (калькалоо), анын мүнөзүнө карай толук жана толук эмес которуу болуп бөлүнүшү (*красный уголок – кызыл бурч, спортивная площадка – спорттук аянтча*);

Диалектилик-лексикалык сөз байлыктарынан туура пайдалануу аркылуу (*гозо, гозоная, чигит, косек, гүлдесте*).

Текстти кептин байлыгы боюнча талдоо жана түзүүдө анын лексикалык-семантикалык табиятына анализ.

Кыргыз тилинин лексикасынын байышынын тышкы булактары (башка тилдерден кабыл алынган сөздөр).

Орус тилинен кирген жана орус тилинен кабыл алынган сөздөр, алардын тематикалык жана фонетикалык өзгөчөлүгүнө карата. Октябрь революциясынан кийин кабыл алынган сөздөр болуп бөлүнүшү.

Араб тилинен кабыл алынган сөздөр.

Иран-фарс тилинен кабыл алынган сөздөр.

Монгол тилинен кабыл алынган сөздөр.

Кеп маданияты. Кыргыз тилинин лексикасында ички булактар аркылуу пада болгон сөздөрдүн, негизинен, терминдин же терминдик маанидеги сөздөр экендиги алардын кептин илимий стилине мүнөздүүлүгү, стилдик ар тараптуулугу.

Текстти кептин тууралыгы боюнча талдоо иштери.

Кыргызча-орусча сөздүктү пайдалануу аркылуу башка тилдерден кабыл алынган сөздөрдү өздөштүрүү жана алардын кыргыздын төл сөздөрү менен синонимдештигин аныктоо (1 саат).

Кыргыз лексикасынын баюу жолдору боюнча талдоолор.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары.

Предмет аралык байланыш. Математика, геометрия, география, химия, тарых окуу китептериндеги терминдердин жана терминдик маанидеги сөздөрдүн лексиканын ички булактар аркылуу байланышынын кайсы жолу аркылуу жасалганын байкоо.

4-чейрек

КЕП МАДАНИЯТЫ, СТИЛИСТИКА жана КЫРГЫЗ АДАБИЙ ТИЛИНИН ӨНУГУШУ

5-11-класстарда өтүлгөн материалдарды системалаштыруу жана жалпылаштыруу (20 саат)

Тил жана кеп. Кептин логикалуулугу, анын кептеги ролу. Текст талдоо.

Кыргыз тилинен маалымат: азыркы кыргыз тили кыргыз элинин мамлекеттик жана улуттук тили, улуттук маданияттын эң негизги формасы.

Кыргыз тилинде функционалдык стилдердин пайда болушундагы тышкы факторлордун (максатын, пикир алуусунун формаларын ж.б.) тил каражаттарынын тандалыш бөтөнчөлүктөрү.

Байланыштуу кеп боюнча: коомдук-саясий, моралдык-этикалык, патриоттук темаларда реферат, доклад түзүү, аларга тиешелүү тил каражаттарын тандоо.

Фонетика, орфография боюнча: кыргыз тилиндеги үндүү тыбыштар, алардын классификациясы; кыргыз орфографиясынын принциптери жана негизги эрежелери, ага негизделген орфографиялык нормаларды туура сактоо (талдоолор, көнүгүүлөр аркылуу машыгуу).

Кеп адеби жана орундуулугу. Текст талдоо жана текст түзүү иштери.

Байланыштуу кеп боюнча дилбаяндар: «Кыргызстан – эгемендүү мамлекет», «Жер байлыгы – эл байлыгы». «Эне тилим – эне сүтүм», «Мен ким болгум келет?», «Канткенде адам уулу адам болот?», «Талантына таазим кылам» (акын же жазуучу жөнүндө), «Туулуп-өскөн айылымдын тарыхы», «Таңшыган обон», «Ыймандуулукту мен кандай түшүнөм?», «Кыргызстандын экономикасын кантип көтөрөбүз?» «Акыркы конгуроо – чоң турмушка чакырык».

Лексика, фразеология боюнча: кыргыз тилинин лексикасынын баюу жолдору; фразеологизмдер, алардын түрлөрүнүн айырмалары. Фразеологизмдердин кептин оозеки сүйлөшүү жана көркөм стилдерине мүнөздүүлүгү, анда көркөм каражат катары колдонулушу.

Текст түзүүдө, оозеки пикир алышууда фразеологизмдердин стилдик максаттарга ылайык орундуу колдоно билүү.

Морфология боюнча: сөз түркүмдөрү, алардын категорияларына жана аларга тиешелүү орфографиялык нормаларга карата талдоо, көнүгүү жумуштары.

Синтаксис боюнча: синтаксистин негизги бөлүмдөрү (сөз айкашы, жөнөкөй сүйлөм, анын түрлөрү; татаал сүйлөм, анын түрлөрү) жана сүйлөм мүчөлөрү боюнча талдоо жүргүзүү.

Кептин стилдери боюнча:

Кептин стилдери боюнча билимин системалаштыруу жана жалпылаштыруу.

Кептин түрлөрү жана кептин стилдеринин карым-катнашы (кептин ой жүгүртүү менен илимий жана публицистикалык стилдин байланышы).

Кептин түрлөрү боюнча машыгуу иштери:

- илимий стилдеги тексттен ой жүгүртүү кебинин элементтерин таап, алардын өз ара карым-катнашын далилдөө, тандоо, аныктоо.

Расмий жана расмий эмес иш кагаздары боюнча билимдерин системалаштыруу жана жалпылаштыруу.

Публицистикалык стилде аткарылуучу практикалык иштер тууралуу түшүнүк.

Портреттик очерк. Макала.

Илимий стилде аткарылуучу практикалык иштерге түшүнүк. *Библиография. Конспект. Реферат.* (Кеңейтип кайталоо)

III. ОКУУ ПРОЦЕССИН УЮШТУРУУ ФОРМАЛАРЫ, МЕТОДДОРУ ЖАНА БААЛОО

3.1. Кыргыз тилин окутуу процессин уюштуруу формалары

Эне тилин окутууга карата коммуникативдик ишмердүүлүк мамиле интерактивдүү окутуудагы окуучулардын тынымсыз өз ара баарлашуулары, карым-катнаш жасоо менен пикир алышуулары аркылуу ишке ашырылат. Бул багытта окутуу ишин уюштуруу үчүн атайын зарыл шарттарды түзүү зарыл. Мындай учурда окуучулар өзүн-өзү, коомду жана дегеле дүйнөнү таанып билүү менен турмушка карата болгон туура көз караштары калыптанат жана предметтик, түйүндүү компетенттүүлүктөргө ээ болушат. Интерактивдик окутууда көп жактуу коммуникативдүүлүк, жагымдуу психологиялык кырдаал, окуп-үйрөнүүгө атайын ыңгайлуу педагогикалык шарттар түзүлөт.

Интерактивдүү окутууга өз алдынча иштөө, жуп менен иштөө, топ менен иштөө, талкуулар, презентациялар кирет. Интерактивдүү окутуунун артыкчылыктары:

- окуучулар өздөрүн эркин сезип, "туура эмес жооп берип алам" деген коркунучтан алыс болуп, активдүүлүктөрү артат;
- ар бир окуучу өзүнүн жөндөмүн, шыгын, билимин көрсөтүүгө далалаттанат;
- жуп менен, топ менен иштегенге машыгышат;
- мугалим менен, бири-бири менен тыгыз карым-катнашта пикир алышуу ашат;
- окуучунун сынчыл ой жүгүртүүсү калыптанат;
- тапшырманы аткарууда бири-биринин тажрыйбаларын пайдаланууга, жаңы идеяларды жаратууга шарт түзүлөт;
- мугалим фасилитатор катары багыт берип, окуучу менен достук мамиледе болот.

Байкоо жана салыштыруу методу. Байкоо жана салыштыруу методу окуучулардын кептик, тилдик, маданият таануучулук ошондой эле, маалыматтык жана социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга багытталат.

Биргелешип окутуу. Бул метод окуучуларга өз ара бири-бири менен маалымат алышып, баарлашууга, коюлган милдеттерди чечүү үчүн жамаатта, командада, топто өз ара мамилелешүүнүн ыкмаларына, өзүнүн көз карашын далилдей алуу менен талкууга катыша билүү маданиятына ээ болот. Алар кептик, социалдык-коммуникативдик жана өзүн өзү уюштуруу менен маселе чече билүүчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга багытталган. Буга акыл чабуулу (мээге чабуул), жупта, кичи топто иштөө, мозаика, ар кыл талкуулардын түрлөрү ж.б. кирет.

Акыл чабуулу – бул кеңири колдонулган интерактивдик ыкмалардын бири. Мында темага байланыштуу ойго келген идеялардын бардыгын, сыналбастан иштелип чыгат. Акыл чабуулунда окуучулар эркин, ишкер абалда чыгармачылык менен жаңы идеяларды жарата алышат. Интеллектуалдык жактан өнүгүшөт.

Денгээлдеп окутуу методу

Маалыматты түшүнүп окуу көндүмүн өнүктүрүүчү методдор.

Бул методдор текст менен иштөө үчүн жаңы ыкмаларды колдонууну көздөйт, бардык окуучуларды окуу процессине тартууга, өтүлүп жаткан темага кызыгууну жаратууга, ой жүгүртүү ишмердигин активдештирүүгө жардам берет. Аларга ИНСЕРТ, эки бөлүктүү күндөлүк, жуптарда окуу жана биргелешип корутунду чыгаруу, чаташкан логикалык чынжырчалар ж.б. кирет.

Жазуу кебин өнүктүрүүчү методдор. Текстти жаратуучу ар кандай жумуштар окуучуларда түшүнүүнүн терең денгээлин пайда кылат, аларда байкоо жүргүзүүгө кылдаттык менен мамиле жасоо өнүгөт, өз пикирин, жазуу ишинин өзгөчө мүнөзүн жаратууга жардам берет, өз ойлоруна, тажрыйбасына урматтоо менен мамиле жасай башташат.

Аларга беш-он мүнөттүк эсселер, дил баяндын элементтери менен изложение жазуу, аргументтүү эсселер жана башкалар кирет.

Окуучулардын илимий-изилдөөчүлүк ишмердигин өнүктүрүүчү методдор. Эне тил сабактарында окуучуларды илимий-изилдөөчүлүк ишмердикке үйрөтүүгө төмөнкүлөрдү киргизсек болот: көйгөйдү коюу, көйгөйдү чечүүнүн жолдорун аныктоо, ишмердиктин жолдорун аныктоо, күтүлүүчү натыйжаны кыска жана так жазуу, жыйынтыктарды корсетө билүү жана өзүн-өзү талдоо.

Педагогикалык практикада долбоор методу, документ булактарын изилдөө, илимий жактан маанилүү материалдарды издөө жана топтоо, интервью, портфолио, концепция картасы ж.б. колдонуу ийгиликти жаратып жатат.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүктөрүн баалоонун критерийлери

1. Окуучулардын оозеки жоопторун баалоонун жалпы нормалары.

Окуучу менен мугалимдин ортосундагы байланыштын эң көп колдонулган формаларынын бири – мугалимдин суроо-тапшырмаларына окуучунун оозеки жооп бериши. Жооптун тууралыгы белгилүү өлчөмдө суроо-тапшырмалардын түшүнүктүү, так берилишине байланыштуу да болот жана убакыт үнөмдөлөт.

Оозеки жоопторду баалоодо төмөнкүлөрдү эске алуу керек: окуучунун аныктаманын маңызын, тексттин кебин түшүнүүсү, алардын негизги маанисин, мазмунун айтып бериши, айтылуучу ойго карата сөздөрдү тандап, билип, ыктуу колдонушу. Сүйлөм курулуштарынын тактыгы, анын айтылыш интонацияларынын тууралыгы, берген жоопторунда өз оюнун болушу, анын далилдүүлүгү; сүйлөө кебинин лексикалык байлыгы, ой жагынан ырааттуулугу.

Оозеки жооптордо беш «5» деген баа төмөнкү учурларда коюлууга тийиш: мугалимдин суроо-тапшырмаларына толук, канааттандыруучу жооп берсе; окуу китебин, мугалимдин түшүндүрүүсүн түздөн-түз ээрчибей, өз оюн кошумчалап, кебин адабий тилдин нормасында системалуу түрдө айтып берсе, айткан теориялык түшүнүктөрүн мисалдар менен айкаштырып далилдей алса;

«4» деген баа жогорудагы тапшырмаларды аткарууда анча-мынча так эместиктер кетирилсе, ал кетирилген так эместиктерди оңдоо, ойго толуктоо иретинде берилген кошумча суроолорго толук, ойдогудай болбой, бирок жалпысынан негизги түшүнүгү бар экени билинип турса коюлат.

Мугалимдин суроосуна окуучу анча-мынча жооп берип, толук эмес түшүнүгүн көрсөтүп, теориялык маселелерди мисал менен далилдей албаса, кебинде өз оюн системалуу баяндай албай, сүйлөө кебинде эки-үч ката кетирсе «3» деген баа коюлат.

«2» деген баа окуучу материалды билбей, аныктамаларды туура айтып бере албай, маанисин бузуп, келтирген мисалы да дал келбей айтылган учурда коюлат.

Ал эми мугалимдин суроосу таптакыр жоопсуз калып, аны чечмелөөгө түшүнүгү жок болуп, аракетин көрүпбөсө «1» деген баа коюлат.

2. Окуучулардын жазуу иштерин баалоо

Мугалим окуучулардын жазуу иштерин баалоодо төмөнкүлөрдү эске алат: айтылган сөздөрдү туура кабылдап, теориясы менен айкалыштырып, орфографиялык эрежелерге ылайык туура жаза билүүсү окуучунун ар түрдүү дилбаян, баяндама жумуштарына өзүнүн түшүнүгү ой жүгүртүүсүн системалуу түрдө жаза билүү деңгээли; жазууда орфографиялык, пунктуациялы жана стилистикалык эрежелердин сакталышы; окулган текст боюнча план түзүп, реферат, доклад жаза билүүсү, иш кагаздарын өз эрежеси, талаптары боюнча жазуусу ж.б.

Жат жазууларга коюлуучу бирдиктүү талаптар жана баалардын нормалары

Жат жазуу – окуучулардын орфографиялык, пунктуациялык сабаттуулугун текшерүүнүн эң негизги формаларынын бири.

Ал үчүн өтүлгөн темаларга карата текст туура тандалып, окуучулар үчүн түшүнүктүү болушу керек. жат жазуунун текстинде учураган айрым түшүнүксүз, өтүлө

элек эрежелерге ылайык жазылуучу сөздөрдү мугалим доскага жазып бериши керек. бирок мындай сөздөр жалпы тексттин көлөмүнүн бештен бир бөлүгүнөн ашпоого тийиш.

Ар бир жат жазууда белгилүү максат болот. Ал өтүлгөн материалдын кандайча өздөштүрүлүп жаткандыгынан кабар берип, теориялык билимди иш жүзүндө колдоно билүүгө үйрөтүүсү керек.

Текшерүү жат жазуусунун текстинин көлөмү:

5-класска 90-100, 6-класска 100-110, 7-класска 110-120, 8-класска 120-150, 9-класска 150-170, 10-класска 170-190, 11-класска 190-210 сөздөн турган тексттер алынат.

Жат жазуунун каталары төмөндөгүдөй учурларда эсептелинбейт:

- өтүлө элек эрежелерден кетирилген каталар;

- сөздүн жазылышын билип туруп, тамгаларды байкабай (механикалык түрдө) алмаштырып же айрым тыбыштар түшүп калган учурда (мисалы: «кызмат» дегендин ордуна «кызма» деп, «түшүм» дегендин ордуна «түшм» болуп жазылса)

- орфографиялык эрежелерди такталбай эки түрдүү жазылып келе жаткан сөздөр (мисалы: «дубана» - «думана», «насыят» - «насаат»)

- жазма тамгалардын басма түрүндө жазылып калган учурлары. Бир сөз же сөздүн бир мүчөсү түшүрүлүп жазылып, же алмаштырылып калып, ошол сүйлөм ой жагынан, стилдик байланышы жагынан бузулбаса (мисалы: айылдык кишилер – айыл кишилери, атчан кишилер – атчандар – атчан адамдар ж.б.)

Баа коюуда мугалим катанын одоно же одоно эместигине карата мамиле кылат. Одоно эмес ката окуучунун сабатын текшерүүдө чечүүчү мааниге ээ болбойт. Ошондуктан андай каталардын эки-үчөөнү бир ката катары эске алуу керек. Одоно эмес каталарга төмөнкүлөрдү кошууга болот:

- сөздөрдү ташымалдоодо сөз туура ташымалданып, ташымал белгисинин коюлбай, же белгинин эки жакка тең коюлушу;

- интонацияга байланыштуу тыныш белгинин алмаштырылып коюлушу (мисалы сүйлөмдүн баш жагында сырдык сөздөн кийин үтүрдүн ордуна илеп белгисинин коюлуп калышы ж.б.);

- окуучу жазылышын билип туруп, бир сөздү бирде туура, бирде ката жазса;

- бир эле сөздөн ар кайсы жерде бирдей ката кетирсе, бир эле ката деп эсептелинет;

Жазуу жумушунун тазалык деңгээлине; оңдоолордун көп, аздыгына карата мугалимге бир бааны төмөндөтүп коюуга мүмкүндүк берилет. Айрыкча, булганыч жазылган жана үчтөн ашык оңдоосу бар иштерге «5» деген бааны ыйгарууга болбойт.

Мугалим өзгөчө көңүл бура турган орфограмма жана пиктограммалар текстте төмөндөгүдөй сандардын айланасында болууга тийиш:

5-класста 10-12 ар түрдүү орфограмма, 2-3 пунктограмма, 6-класста 14-16 ар түрдүү орфограмма, 4-5 пунктограмма, 7-класста 16-18 ар түрдүү орфограмма, 6-7 пунктограмма, 8-класста 18-20 ар түрдүү орфограмма, 10-12 пунктограмма, 10-класста 20-24 ар түрдүү орфограмма, 12-14 пунктограмма, 11-класста 24-26 ар түрдүү орфограмма, 14-16 пунктограмма.

Жат жазуутекстинде атайын өтүлгөн эрежелерге ылайык 5-класста 4-5, 6-7-класста 5-7, 7-9-класста 8-10, 10-11-класста 10-12 жазылышы татаал сөздөр сөзсүз түрдө аралашууга тийиш. Ошондой эле текшерүү жат жазуусунда 5-класста 2-3, 6-7-класстарда 3-4, 8-9-класстарда 4-5, 10-11-класстарда бештен ашык татаал сүйлөмдөр болушу керек.

Жат жазууларда орфографиялык, пунктуациялык каталар, жазуунун техникалык эрежелери, иштин тазалыгы эске алынып бир гана баа коюлат. Эгерде, айрым учурларда, жат жазууга кошумча комплекстик иштер тапшырма катары кошо берилсе, экөөнө эки башка баа коюу талап кылынат.

Жат жазууга баа коюуда мугалим төмөнкүдөй нормаларды жетекчиликке алат:

«5» деген баа катасыз жазылган, бир орфографиялык же бир пунктуациялык катадан ашпаган, үчтөн ашык оңдоолор болбогон иштерге коюлат.

«4» деген баа каталардын жалпы саны төрттөн ашпаган (эки орфографиялык, эки пунктуациялык же төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык) жат жазууларга коюлат.

«3» деген баа төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык же үч орфографиялык, беш пунктуациялык катасы жок туруп жети ката жиберилген иштерге коюлат.

«2» деген баа «3» коюлуучу иштин чегинен ашкан, жети орфографиялык, жети пунктуациялык; же алты орфографиялык, сегиз пунктуациялык же сегиз орфографиялык, алты пунктуациялык ката кетирген иштерге коюлат.

Сөздүк жат жазууларында: 5-класс үчүн 10-20, 6-класс үчүн 15-25, 7-класс үчүн 25-30, 8-класс үчүн 20-35, 9-класс үчүн 20-40, 10-класс үчүн 30-50, 11-класс үчүн 40-60 сөздөн турган текст алуу жагы белгиленет.

Сөздүк жат жазууларда: «5» деген баа катасы жок, «4» деген баа бир эки катасы бар, «3» деген баа үч-төрт ката кетирген, «2» деген баа төрт-беш катасы бар, «1» деген баа жетиден ашык ката кетирилген иштерге коюлат.

Кыргыз тилден окуучулардын баяндамасын жана дил баянын баалоо

Баяндаманы баалоонун нормалары

Жазуу түрүндөгү кеңири баяндамага сөздүн белгилүү өлчөмдөгү саны сакталган байланыштуу тексттен үзүндү алынат. Текст 5-класс үчүн 100-150, 6-класс үчүн 150-200, 7-класс үчүн 200-250, 8-класс үчүн 250-350, 9-класс үчүн 350-450, 10-класс үчүн 450-550, 11-класс үчүн 550-600 сөздүн айланасында берилет.

Баяндаманы баалоодо мугалим төмөнкүлөрдү эске алууга тийиш: баяндаманын аткарылыш максатына, анын түрлөрүнө (кыска, кеңири, тандалмалуу, кошумча, тапшырма берилүү менен жазылуучу ж.б.) карата окуучунун ишти аткаруусу; окуучуну тексттин мазмунун түшүнүп кабылдоосу; ошого байланыштуу тексттеги окуянын баяндалыш системасы; окуучунун план түзө билиши, ага жооп бериши; окуучунун индивидуалдуу кеби менен тексттин кебинин ортосундагы байланышы жана андагы чыгармачылыгынын көрүнүшү: иштин грамматикалык жана стилистикалык жактан аткарылыш деңгээли, ой-туюмунун жыйынтыктуулугу.

Кыргыз тилинен алынган дилбаянда, баяндамадагыдай эле эки баа коюлат. Биринчи баа мазмунуна, тилдик материалдын пайдаланышына, кебинин ар түрдүүлүгүнө, стилдик каражаттарды тандоосуна. Экинчи баа орфографиялык, пунктуациялык эрежелерге жана грамматикалык сабаттуулугуна карап, бул дагы кыргыз тилине коюлуп, негизинен, жат жазуунун нормалары эсепке алынат. Дилбаяндын жана баяндаманын жардамы менен төмөнкү ыкмалар текшерилет:

- 1) теманы ача билүүсү;
- 2) тексттин милдетине, темасына, стилге ылайык тилдик каражаттарды колдоно билүү;

- 3) туура жазуунун эрежелерин жана тилдик нормаларды сактоо.

Баяндамада эки баа коюлат. Баяндама тил сабагында болсо, эки баасы тең кыргыз тилге коюлат. Ал эми адабият сабагында жаздырылса, биринчи баа адабиятка тиешелүү болуп, экинчи баада орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулук эске алынып, кыргыз тилине таандык болот. Биринчи бааны коюуда төмөнкүдөй бирдиктүү талап жетекчиликке алынат:

Биринчи баа иштин мазмунунда темага жооп берүүсүнө, сөз байлыгына, сөз каражаттарын ыгы менен колдонуусуна, башкы ойду ача билүүсүнө, талапка карата текстти кеңири же кыскача баяндай алуусуна, чыгармачылык мүнөздөгү кошумча тапшырмаларды аткарыш деңгээлине коюлат. Баяндама экинчи бааны окуучунун орфографиялык жана пунктуациялык сабатын эске алуу менен, жат жазуунун нормалары боюнча баалоо зарыл.

Жогорку класстарда жазуу түрүндөгү баяндамага байланыштуу тексттен үзүндү алынып, дил баяндын элементтери камтылган баяндама жаздырылат. Окуучулар берилген текстти кеңири же кыска баяндоо менен чыгармачылык тапшырманы аткаруусу зарыл.

Баяндаманы жаздыруунун алдында *киришүү аңгемеси* өткөрүлөт. Анын максаты – тексти кабыл алууга даярдоо менен баяндама жазууга карата окуучулардын кызыгуусун пайда кылуу. Бул аңгемелешүүдө мугалим тексттин автору, окуя болуп өткөн тарыхый кырдаал тууралуу кыскача түшүнүк айтат. Айрым учурда тексттин темасы, идеясы, проблемалары, түшүнүксүз сөздөр, терминдер чечмеленет. Баяндаманы жазууда *текст эки жолу окулат*. Биринчи жолку окууда окуучулар тексттин мазмунун, негизги оюн түшүнүү менен теманы аныктап, микротемалардын ырааттуулугун эстеп калуулары керек. Окуучулар жумушчу дептерине айрымдарын жазуу менен *план түзүүгө* үлгүрүшү мүмкүн. *Он беш минут өткөндөн* кийин текст *экинчи ирет окулат* да андан со, баяндама жазыла баштайт. Тексти экинчи жолу уккандан кийин окуучулар өздөрүнүн пландарын иреттеп, айрым даталарды, фамилияларды такташат. Панда автордун стилин чагылдырган түйүндүү сөздөр, сөз айкаштары берилет. Баяндама жазууда сөзсүз түрдө эле окуучулардын өз сөздөрү менен гана жазууну талап кылуу да зарыл эмес. Окуучунун тексттегидей эле баяндаганы о, Татаал тексттерди угууда окуучулар үчүн кыйын деп эсептелинген айрым эпизоддорду белгилөө менен кыскача конспектилөөгө мүмкүндүк түзүлөт. Татаал деп эсептелинген аттарды, каармандардын фамилияларын, тарыхый окуялардын аталыштарын, географиялык аттарды мугалим доскага жазып коюусу зарыл. Баяндама жазууда ар кыл типтеги сөздүктөр менен пайдаланууга уруксат берилет. Тексти баяндоо менен бирге эле *дилбаяндын элементтери катышкан чыгармачылык иштер да аткарылат*. Сунуш кылынган 5 варианттагы тексттин ар биринин аяк жагында чыгармачылык багыттагы суроо-тапшырмалар орун алган. Алардын ичинен тандалып алынган тексттин суроо-тапшырмасын мугалим доскага жазып коет. Чыгармачылык тапшырмаларды аткарууда окуучу текстке карата өзүнүн жекече ой жүгүртүүсүн 120-180 сөз көлөмүндө кошумчалоосу талап кылынат.

Баяндаманы баалоодо мугалим төмөнкүлөрдү эске алууга тийиш:

- баяндаманын аткарылыш максатына, анын түрлөрүнө карата окуучунун ишти аткаруусу;

- окуучунун тексттин мазмунун түшүнүп кабылдоосу;

- тексттеги окуянын ырааттуу баяндалыш системасы;

- окуучунун план түзө билиши, ага жооп берүүсү;

- окуучунун жекече кеби менен тексттин кебинин ортосундагы байланышы жана андагы чыгармачылыгынын көрүнүшү:

- иштин грамматикалык жана стилистикалык жактан аткарылыш деңгээли, ой-туюмунун жыйынтыктуулугу.

Баяндаманы баалоодо окуучулардын адабият сабагынан алган адабий-теориялык билим деңгээлдери, түшүнүктөрү, тексттин мазмунун өздөштүрө билүүсү, иштин мазмунунун темага жооп берүүсү, сөз байлыгын, сөз каражаттарын ыгы менен колдонуусу, башкы ойду ача билүүсү, талапка карата тексти кеңири же кыскача баяндай алуусу, чыгармачылык мүнөздөгү кошумча тапшырмаларды аткарыш деңгээли, орфографиялык, пунктуациялык жана грамматикалык сабаттуулуктары бааланат.

Баяндаманы баалоонун нормалары

Баасы	Мазмуну, сөз байлыгы жана тил каражаттары	Сабаттуулугу
«5»	- тексттин мазмуну толук ачылып, окуучунун чыгармачылыгы абдан жакшы билинсе; - баяндаманын мазмуну темага толук дал келсе; - фактылык каталары жок болсо; - берилген тексттин 75% сакталса; - иштин мазмуну ырааттуу, логикалуу баяндалса; - иш өзүнүн лексикалык сөз байлыгынын молдугу, сөздөрдү так, туура колдонсо; синтаксистик конструкциялардын ар түрдүүлүгү менен айырмаланса;	- катасыз жазылса; - бир орфографиялык же бир пунктуациялык катадан ашпаса; - үчтөн ашык оңдоолор болбогон иштер.

	<ul style="list-style-type: none"> - текст көркөмдүүлүгү жана стилдик бирдиктүүлүгү жагынан айырмаланса; - мазмунунан бир гана так эместик кездешсе. 	
«4»	<ul style="list-style-type: none"> - иштин мазмуну негизинен темага дал келсе; - анча мааниге ээ эмес темадан четтөө болсо; - иштин мазмуну негизинен жеткиликтүү бирок айрым бир фактылык так эместиктер кездешсе; - берилген тексттин 70% камтылса; - ой жүгүртүүсүн айрым бир учурда ырааттуу эмес баяндаса; - кептин лексикалык жана грамматикалык жактан курулушу жетишээрлик де,гээлде ар түрдүү болсо; -иштин стили бирдиктүүлүгү жана көркөмдүүлүгү жагынан айырмаланса; - мазмунунан 2 жана кептик жагынан 3-4 так эместиктер кездешсе. 	<ul style="list-style-type: none"> - каталардын жалпы саны төрттөн ашпаса; - эки орфографиялык, эки пунктуациялык же үч грамматикалык ката кетсе; - бир орфографиялык, үч пунктуациялык же үч грамматикалык ката кетсе; - төрт пунктуациялык, үч грамматикалык ката кетсе. - үч грамматикалык,эки орфографиялык ката кездешсе.
«3»	<ul style="list-style-type: none"> - темадан өтө көп четтөөлөр болсо; - иштин мазмуну негизинен жеткиликтүү бирок анда 3-4 фактылык каталар кездешсе; - иштин көлөмү берилген тексттин 70%инен азын түзсө; - ойду ырааттуу баяндоодон кемчиликтер кетсе; - лексикалык сөз байлыгы жарды, колдонгон синтаксистик конструкциялары бир түрдүү болсо; - сөздөрдү туура эмес колдонсо; - иштин стили бирдиктүү эмес, кептин көркөмдүүлүгү жетишсиз болсо; - иштин мазмунунан 4 так эместик жана 5 кептик кемчиликтер кетсе. 	<ul style="list-style-type: none"> - беш-жети пунктуациялык же бир орфографиялык, төрт-жети пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетсе; - эки орфографиялык, үч-алты пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетсе; - үч орфографиялык, беш пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетсе; - төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык, төрт грамматикалык ката кетирилген иштер.
«2»	<ul style="list-style-type: none"> - иш берилген темага дал келбесе; - көптөгөн фактылык так эместиктер кездешип, баяндаманын көлөмү берилген тексттин 50% тинен кем болсо; -иштин бардык бөлүктөрүндө ойдун ырааттуулугу сакталбай, алардын ортосундагы байланыш бузулса; -баяндаманын тексти планга ылайык келбесе; - лексикасы өтө жарды, автордук образдуулуктар, кеп түрмөктөрү жокко эсе; - сөздөр туура эмес колдонулса; - иштин бөлүктөрүнүн ортосундагы байланыш жокко эсе; 	<ul style="list-style-type: none"> -жетиден ашык одоно орфографиялык ката кетирилсе; - сегизден ашык пунктуациялык ката кетирилсе; - бештен ашык грамматикалык каталар кетирилсе - «3» коюлуучу иштин чегинен ашкан иштер.

	<ul style="list-style-type: none"> - иш бир типтүү, кыска сүйлөмдөр менен жазылса; - тексттин стилдик биримдиги бузулса; - ортосунда мазмуну ачылбай калган, сүйлөм курулуштары жана сүйлөм аралык байланышы абдан начар жазылган иштерге; <li style="padding-left: 20px;">- иштин мазмунунан 6 так эместик жана 7 кептик кемчиликтер кетирилсе. 	
«1»	Мазмуну такыр туура эмес берилген же берилбей калган, кеби түшүнүксүз, ою иретсиз жазылган иштерге коюлат.	Каталардын саны «2» деген баанын нормасынан ашып, жетиден ашык орфографиялык, пунктуациялык жана грамматикалык каталар кетирилсе.

Дилбаянды баалоонун нормалары

Кыргыз тилинен алынган дилбаянда, баяндамадагыдай эле эки баа коюлат. Биринчи баа мазмунуна, тилдик материалдын пайдаланышына, кебинин ар түрдүүлүгүнө, стилдик каражаттарды тандоосуна. Экинчи баа орфографиялык, пунктуациялык эрежелерге жана грамматикалык сабаттуулугуна карап, бул дагы кыргыз тилине коюлуп, негизинен, жат жазуунун нормалары эсепке алынат. Дилбаяндын жана баяндаманын жардамы менен төмөнкү ыкмалар текшерилет:

- 1) теманы ача билүүсү;
- 2) тексттин милдетине, темасына, стилге ылайык тилдик каражаттарды колдоно билүү;
- 3) туура жазуунун эрежелерин жана тилдик нормаларды сактоо.

Дилбаянды баалоонун нормалары

Баа	Мазмуну жана кеп	Сабаттуулугу
«5»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Иштин мазмуну темага толук ылайык келет 2. Фактылык каталар жок 3. Мазмун ырааттуу баяндалган 4. Иш сөздүгүнүн байлыгы, ар түрдүү синтаксистик онструкцияларды колдонгондугу, сөздөрдү так колдонгондугу менен айырмаланат 5. Текст көркөмдүү жана стилдик жактан бирдиктүү 6. Жалпысынан иштин мазмунунда 1 так эместик жана 1-2кептик так эместиктер бар 	1 орфографиялык же 1 пунктуациялык же 1 грамматикалык ката кетсе
«4»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Иштин мазмуну негизинен темага жооп берет (темадан четтөөлөр анча мааниге ээ эмес) 2. Мазмуну негизинен жеткиликтүү бирок бир фактылык так эместик бар 3. Ой жүгүртүүсүн ырааттуу баяндоодо анча маанилүү эмес кемчилик бар 4. Кептин лексикалык жана грамматикалык курулушу жетишээрлик ар кыл 	2 орфографиялык жана 2 пунктуациялык же 1 орфографиялык жана 3 пунктуациялык же 4 пунктуациялык ошондой эле 2 грамматикалык ката кетсе

	<ol style="list-style-type: none"> 5. Иштин стили бирдиктүүлүгү жана жетишээрлик көркөмдүүлүгү менен айырмаланса 6. Жалпысынан иштин мазмунунда 2 так эместик жана 3-4 кептик так эместиктер бар 	
«3»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Иште өтө олуттуу темадан четтөө бар 2. Иш жеткиликтүү бирок айрым фактылык так эместиктер бар 3. Баяндоонун ырааттуулугунун бузулуусуна жол берилген 4. Сөздүгү жарды жана пайдаланган синтаксистик конструкциялары бир түрдүү, сөздөрдү тура эмес колдонгон учурлар кездешет 5. Кебинин көркөмдүүлүгү жеткиликсиз, иштин стили бирдиктүүлүгү жагынан айырмалана албаса 6. Жалпысынан иштин мазмунунда 4 так эместик, 5 кептик так эместик бар 	4 орфографиялык жана 4 пунктуациялык же 3 орфографиялык, 5 пунктуациялык ката же 7 пунктуациялык ошондой эле, 4 грамматикалык ката болсо
«2»	<ol style="list-style-type: none"> 1. Иш темага ылайык келбейт 2. Көптөгөн фактылык так эместиктерге жол берилген 3. Иштин бардык бөлүктөрүндө ойду ырааттуу берүү бузулган, алардын арасындагы байланыш жокко эссе. 4. Сөздүгү өтө жарды, иш өтө начар байланышкан кыска бир типтүү сүйлөмдөр менен жазылып, сөздү тура эмес колдонуу жыш кездешет 5. Тексттин стилдик бирдиктүүлүгү бузулган. 6. Мазмунунда так эместиктер жана кептик так эместиктер «3» деген баадагыдан да көп. 	«3» деген баадагыдан дагы көп орфографиялык, пунктуациялык жана грамматикалык каталар кездешет

Баалоонун бул нормалары 4-5 беттен турган орто көлөмдөгү дилбаян үчүн. Дилбаянды баалоодо өз алдынчалуулук, ой жүгүртүүсүнүн оригиналдуулугу, анын композициялык жана кептик жасалгасынын деңгээли эске алынат. Оригиналдуу ой жүгүртүүсүнүн болуусу, аны мыкты ишке ашыруусунда бааны 1 баллга көтөрүүгө мүмкүндүк берет. Мыкты баа 3төн ашык оңдоо болгондо коюлбайт. Текстте 5тен ашык оңдоо (туура эмес жазылганды туурага оңдөөдө) баа 1 баллга төмөндөтүлөт.

Каталардын типтери

Дилбаянды (же башка жазуу ишин) катасыз жазуу үчүн кандай каталар жана алардын шарттуу белгилери бар экендигин билиш керек. 1. Мазмундагы каталар:

- () - ашыкча бөлүк (ашыкча сөз же сүйлөм);
- V** - калтырып кетүү (ойду, сөздү, сүйлөмдү);
- Z** - абзац бөлүнгөн эмес;
- Z (чийилип салынган)** – абзац туура эмес бөлүнгөн;
- Ф** - фактылык ката же так эместик;
- Л** - логикалык ката;
- К** - кептик ката

Фактылык катага материалды баяндоодо маалыматтык (маанилик) так эместиктер: мисалы, фактыларды бурмалоо, пайдаланган адабияттардан, турмуштук чындыктан алыстоо, жобо жана трактовкаларынын реалдуу чындык менен айкалышпагандыгы кирет.

Логикалык каталар:

1. Бири-бирине тең эмес түшүнүктөрдүн бирге келүүсү;
2. Өзүнүн ой жүгүртүүсүн ынанымдуу далилдей албоосу;
3. Бүтүндүк менен жарты түшүнүктөрүнүн чектеринин бузулуусу;
4. Ар кыл түшүнүктөрдү бириктире албагандык;
5. Ойду ачып берүү логикасынын бузулуусу;
6. Сүйлөмдөрдүн арасындагы байланыштын жоктугу;
7. Себеп-натыйжа карым-катнашынын бузулуусу;
8. Логикалык жактан айкалыспаган түшүнүктөрдүн бир катарга коюлуусу.

Тестти баалоо

Тесттик тапшырманы аткарууну баалоодо төмөнкүдөй өлчөгүч (шкала) колдонулат

Баллдар	Тапшырманы аткаруу деңгээли
1	“2” баллдан да аз
2	Сунушталган тапшырманын 20% аткарылган
3	Сунушталган тапшырманын 30% аткарылган
4	Сунушталган тапшырманын 40% аткарылган
5	Сунушталган тапшырманын 50% аткарылган
6	Сунушталган тапшырманын 60% аткарылган
7	Сунушталган тапшырманын 70% аткарылган
8	Сунушталган тапшырманын 80% аткарылган
9	Сунушталган тапшырманын 90% аткарылган
10	Сунушталган тапшырманын баары аткарылган

Эскертүү: Эгер окуучу тестти аткарбаса, анда “0” балл коюлат

Жыйынтык бааны чыгаруу

Ар бир чейректин жана окуу жылынын акырында жыйынтык баа коюлат. Ал баарыга бирдей жана кыргыз тили боюнча окуучунун даярдыгынын бардык жактарын жалпылаштырылган түрдө: теориялык материалды өздөштүргөндүгүн, ыкмаларга, кептик өнүгүүлөргө ээ болгондугун, орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулугунун деңгээлин чагылдырып турат. Жыйынтык баа механикалык түрдө чыгарылбастан, окуучунун чыныгы билимдеринин фактылык көрсөткүчтөрүнүн негизинде коюлушу керек. Ал буга чейинки окуучунун күнүмдү жетишкендиктерин эске алуу менен жыйынтыкталат. Жыйынтык бааны коюуда окуучунун кептик, орфографиялык, пунктуациялык ыкмаларга ээ болуу деңгээлине басым жасалат. Эгер окуучу жазуу иштеринен буга чейин начар болсо, сабаттуулугу боюнча жыйынтык баа да начар болушу мүмкүн. Жогорку класстарда дилбаян жазууда мазмунун баасы адабият сабагына ал эми сабаттуулугунун баасы кыргыз тили сабагынын журналына коюлат. Дил баян, жат жазуу, баяндамаларынын баасы журналга кайсы күнү жаздырылса, ошол күнгө так коюлуусу талап кылынат.

IV. МАТЕРИАЛДЫК-РЕСУРСТУК КАМСЫЗДОО

4.1. Ресурстук камсыздоого коюлуучу талаптар

Бала көрүү, угуу, кармап көрүү, тажрыйбада колдонуп көрүү аркылуу элестерди тезирээк андап, ал тууралуу ойлонуп, жыйынтык чыгарат. Иллюстрациялар, диафильм,

портрет, пейзаж, схемалар баланын окуу материалды түшүнүүсүнө жардам берет. Аудио жазуулар аркылуу анын жаратмандыгы өнүгүүсү мүмкүн. Тажрыйбаларды жүргүзүүсү, кармап көрүүсү, колдонуп көрүшү аркылуу окуучуда ассоциациялоо, талдоо жөндөмү, актоо жана каралоо сыяктуу көнүмүш жана жаңы жөндөмдөрү өсөт. Окуучу өз ишинин натыйжасын көргөндө жөндөм, ушул иштин автору, жаратмандыгына байланыштуу сезимдери калыптанат жана келечекте өз ордун табууга болгон ишеничи дагы артат. Окуучулардын көнүгүү жана зээндүүлүгүн өнүктүрүүгө таасир көрсөтүүчү ресурстарды 5 түргө бөлсө болот:

1. Көрүүгө болжолдонгон - видео кассеталар, слайддар, DVD дисктер, иллюстрациялар, сүрөттөр (портрет, пейзаж, интерьер), схемалар ж.б.у.с.

2. Угууга болжолдонгон - аудио кассеталар, магнитофон тасмаларына жазылган атактуу актёрлордун үндөрүнүн коштоосунда айтылган жомоктор, ыр саптары, обондуу ырлар ж.б.у.с.

3. Жазууга болжолдонгон - тест-карточкалар, тесттер, эсселер, түрдүү стилде, түрдүү басылма жана көркөм чыгармалардан алынган тексттер, каттар, баян, диктанттар ж.б.у.с.

4. Талдоо кылууга болжолдонгон – долбоорлор, тажрыйбалар, изденүүлөр, жыйнактар, энциклопедиялар ж.б.у.с.

5. Сүйлөөгө болжолдонгон – презентациялар, сахна көрүнүштөрү, топтогу иштер, көркөм чыгармалар ж.б.у.с.

4.2. Шыктандыруучу окуу чөйрөсүн түзүү

Эне тили — пикир алышуунун куралы, ойдун тикеден тике чындыгы катары көп кызматты өзүнө аркалаган көрүнүш. Ал карым-катнаштын каражаты болуу менен бирге эле чындыкты чагылдыруунун жана таанып билүүнүн куралы, ошондой эле, инсандын рухий жана интеллектуалдык жактан өнүгүүсүнө да шарт түзөт. Эне тилине канчалык деңгээлде ээ болгондугу окуучунун башка предметтерди айрыкча экинчи тилди, чет тилдерди жана калган предметтерди өздөштүрүүдөгү ийгиликтеринен көрүнөт. Ошондой эле, аналитикалык ой жүгүртүүсүнүн өнүгүүсү да ушуга байланыштуу. Тил менен ой жүгүртүүнү бири-бирисиз элестетүү эч мүмкүн эмес. Алар өз ара жуурулушкан бир бүтүндүктү түзүп турат. Эне тили предмет катары мектепте үч аспектиде окутулат: 1) тилдин системасы; 2) орфографиялык жана пунктуациялык көндүмдөр; 3) кеп маданиятын өнүктүрүү. Эне тилин окутуунун максаты — мектеп бүтүрүүчүсү тилдик жана кептик нормаларга ылайык кептик ой жүгүртүүчүлүк ишмердүүлүккө ээ болуу менен маданий-адептик жактан да калыптануусун жөнгө салуу.

Атап айтсак: тилдик компетенттүүлүктө - мектеп окуучусун тилдик бирдиктерди алардын тилдин системасындагы функциялары жана тексттеги ролу менен байланышта түшүнүүгө; лингвистикалык бирдиктерди функциялары, маанилери жана стилдери боюнча топтоштурууга; тилдик бирдиктерди түзүлүшү, мааниси жана стили боюнча айырмалоого; кептин оозеки жана жазуу формаларынын өзгөчөлүктөрүн салыштырууга; орфографиялык жана пунктуациялык ыкмаларга ээ кылууга окутуу. Кептик компетенттүүлүктө - мектеп окуучусун коммуникативдик милдеттерди аныктоого, тилди пикир алышуунун ар кыл кырдаалдарында оозеки жана жазуу формасында пайдаланууга, өзүнүн сөздүк байлыгын байытуу менен кептик мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө, мисалы: карым-катнаштын максатына ылайык кептин предметин жана темасын түшүнүүгө жана белгилөөгө; тексттеги биринчи жана экинчи орундагы маалыматтарды бөлүп көрсөтүүгө, аларды чындык менен салыштырууга; адабий тилдин (стилдердин) нормаларына, пикир алышуунун максатына (кептик кырдаалдарга) ылайык текст түзүүгө; текстти ар кыл стилдик талаптарга, ар кыл эмоционалдык жагдайларга ылайыктап кайрадан түзүүгө; коммуникативдик мазмунуна ылайык тексттердин функционалдык семантикалык типтерин, кептин ар кыл жанрындагы жана стилиндеги тексттерди айырмалоого жана

пайдаланууга үйрөтүлөт. Маданий компетенттүүлүктө мектеп окуучусун пикир алышууга катышуу менен социалдык-кептик, маанилик жана тарыхый-маданий контекстти эске алуу менен сүйлөшүү маданиятынын нормаларына ээ болууга, коомдо калыпка түшкөн жүрүм-турумдун эрежелерине ылайык карым-катнаштын катышуучусунун социалдык ролун өзүнө кабыл алуу менен элдин маданий мурасынын маанилүү бөлүгү, ыйык баалуулукка айланган эне тилин урматтоого жана сактоого окутуп-тарбиялоо ж.б.

ИЛИМИЙ-УСУЛДУК АДАБИЯТТАР

- Абдуллаев Э., Исаев Д.* Кыргыз орфографиясынын эрежелери. Фрунзе: Мектеп, 1986.
- Абдуллаев Э., Давлетов С., Иманов А., Турсунов А.* Кыргыз тили. Фрунзе: Илим, 1986.
- Абдуллаев Э., Мукамбаев Ж.* Кыргыз диалектологиясынын очерки. Фрунзе: Илим, 1965.
- Абдуллаев Э., Супрун А.С.* Тилдин жана жазуунун келип чыгышы. Фрунзе: Мектеп, 1965.
- Ахматов Т., Өмүралиева С.* Кыргыз тили (фонетика, лексика). Фрунзе: Мектеп, 1990.
- Ахматов Т., Давлетов С., Сартбаев К., Иманалиев С.* Тил илимине киришүү. Фрунзе: Мектеп, 1980.
- Ахматов Т., Мукамбаев Ж.* Азыркы кыргыз тили. Фонетика, лексика. Фрунзе: Мектеп, 1978.
- Ахматов Т.* 1) Звуковой срой современного киргизского литературного языка Кн.: 1,2. Фрунзе: Мектеп, 1970. 2) Фонема жөнүндө, Кыргызстан маданияты, 1969, 12-январь.
- Баранов М.Т.* Методика лексики и фразеологии на уроках русского языка. М.: Просвещение, 1988.
- Бекбоев К., Тимофеев А.* Сабактын оптималдуу вариантын даярдап өткөрүүнүн методикасы. Фрунзе: Мектеп, 1988.
- Бекжанов Р.* Омонимдер жана кээ бир көп маанилүү сөздөрдүн өзгөчөлүктөрү. Изв, АН Кырг. СССр, 1969, вып.1
- Головин В.Н.* Основы культуры речи. М.: Высшая школа, 1988.
- Давлетов С., Кудайбергенов С.* Азыркы кыргыз тили. Морфология. Фрунзе: Мектеп, 1990.
- Давлетов С.* 1) Расмий иштиктүү стиль жана аны мектептерде окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1990. 2) Сөз маданияты жана ага коюлуучу талаптар. Кыргыз маданияты, 1986, 3-апрель, 10-апрель.
- Дыйканов К.* 1) Кыргыз тилинин тарыхынан. Фрунзе: Мектеп, 1980.
- 2) Кыргыз тилинин таблицалары. Алматы, 1990. 3) Кыргыз тилиндеги үндүүлөр. Фрунзе-1959.
- Жакыпов Ы.* 1975: 1) Азыркы кыргыз тилинин жөнөкөй сүйлөмүнүн синтаксиси. Фрунзе: Мектеп, 1975. 2) Жөнөкөй сүйлөмдүн синтаксистик түзүлүшү. Фрунзе: Мектеп, 1965. 3) Жөнөкөй сүйлөмдүн синтаксиси менен пунктуациясын окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1968.
- Жапаров А.* 1) Кыргыз тилинин синтаксиси. Фрунзе: Мектеп, 1979. 2) Публицистикалык стиль. Кыргызстан маданияты. 1969,12-февраль. 3) сөз маданияты жана адабий тилдин нормативи. Кыргызстан маданияты. 1968,31-август. 4) Сөз маданияты жана стилистика. Мугалимдер газетасы. 1968. 17-авг. 21-авг. 5) Көркөм сөздүн стили. Кыргызстан маданияты. 1968, 7-февраль.
- Жапаров Ш.* 1) Азыркы кыргыз тилиндеги синонимдер. Фрунзе: Мектеп, 1971. 1989. 2) Кыргыз диалектологиясы. Фрунзе: Мектеп, 1982.
- Жаманкулова К., Мусаева В.* 5-6-класстарда кыргыз тилин окутуунун айрым маселелери. Фрунзе: Мектеп, 1990.

Закиров В. Кыргыз тилиндеги расмий иш кагаздарынын стилинин кээ бир өзгөчөлүктөрү. Кыргызстан маданияты. 1969. 10-декабрь.

Идирисов А. Мектептерде иш кагаздарын окутуунун методикасы. Фрунзе: Мектеп, 1975.

Икольников С. 1) Стилистическая работа в процессе изучения киргизского языка. М., Педагогика, 1977, 2) Стилистика русского языка. М.: Мектеп, 1969.

Иманалиев С., Үсөналиев С. Кыргыз тилинин справочниги. Фрунзе: Мектеп, 1990.

Иманалиев С. Кыргыз тилиндеги сырдык сөздөр. Фрунзе: Мектеп, 1988.

Иманов А. Эки составдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдөгү сөздөрдүн орун тартиби. Фрунзе: Мектеп, 1976.

Иманов А., Сапарбаев А. Кыргыз тили (синтаксис). Фрунзе: Мектеп, 1988.

Исаев Д. Жер-суу аттарынын сыры. Фрунзе: Мектеп, 1977.

Кадыркулова А. Сан атоочту окутуунун айрым маселелери. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Калдымолдоева А. Багынычтуу татаал сүйлөмдү окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1977.

Карасаев Х. 1) Орфографиялык сөздүк, Фрунзе: КСЭнин башкы редакциясы, 1983. 2) Орфографиялык сөздүк (окуучулар үчүн) Фрунзе: Мектеп, 1987. 3) Өздөштүрүлгөн сөздөр. Фрунзе: КСЭнин башкы редакциясы, 1986.

Карасаев Х., Карасаева А. Түгөйлүү сөздөр. Фрунзе: Мектеп, 1971.

Кудайбергенов С. 1) Кыргыз тилиндеги таандык категория. Фрунзе: Мектеп, 1961. 2) Сын атооч, сан атооч жана аларды мектепте окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1960. 3) Сан атоочту окутуу методикасынын кээ бир маселелери. Фрунзе: Мектеп, 1970. 4) Кыргыз тилинде сөз өстүрүү системасы. Фрунзе: Илим, 1975. 5) Кыргыз тилинде этиштин жасалышы. Фрунзе: Мектеп, 1979.

Курманалиев В. 1) Азыркы кыргыз тилинин лексикасынын өсүшүнүн кээ бир маселелери. Фрунзе: Илим, 1969. 2) Кыргыз тилиндеги грамматикалык терминдер. Фрунзе: Илим, 1976. 3) Кыргыз тилиндеги ат атоочтор. Фрунзе: Илим, 1980.

Кыргыз адабий тилинин грамматикасы. Фрунзе: Илим, 1980.

Кыргыз тилинин грамматикасы (морфология). Фрунзе: Мектеп, 1964.

Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. Фрунзе: Илим, 19698.

Кыргыз адабий тилинин стилдик өзгөчөлүктөрү. Фрунзе: Илим, 1983.

Кыргыз тилинин антонимдер сөздүгү. Фрунзе: Илим, 1985.

Кыргыз тилинин фразеологиялык сөздүгү. Фрунзе: Илим, 1980.

Кыргыз тилинин омонимдер сөздүгү. Фрунзе: Илим, 1986.

Кожина М.Л. Стилистика русского языка. М: Просвещение, 1983.

Ладыженская Т.А. 1) Система работы и развития связной устной речи учащихся. М: Педагогика, 1975. 2) Методика развития речи на уроках русского языка. М: Просвещение, 1987.

Майрыков Д. 1) Кыргыз тилинин окутуунун кээ бир маселелери. 1-2-3-4-китептер. Фрунзе: Илим, 1969,1963,1964,1965; 2) сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү. Фрунзе: Мектеп, 1964.

Мамытов Ж., Кулумбаева З. Азыркы кыргыз тили. Лексикология. Фрунзе: Мектеп, 1971.

Максимов В.И. К тайнам словообразования. М: Просвещение, 1980.

Мукамбаев Ж. Кыргыз тилинин диалектологиялык сөздүгү. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Мураталиев М. 1) Азыркы кыргыз тилинин леги байламталар. Фрунзе: Кыргыз СССР Илимдер Академиясынын басмаканасы, 1969. 2) Кыргыз тилиндеги кыйыр жана тике сөздөр. Фрунзе: Илим, 1964. 3) Кыргыз тилинин орфоэпиясынын маселелери. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Кыргыз тилиндеги татаал сүйлөмдөр. Фрунзе: Илим, 1981.

Мураталиева Ж. 1) Послелогии в киргизском языке, Фрунзе: Кыргызучпедгиз, 1959. 2) Атоочтук, чакчылдык, кыймыл атоочтук конструкциялар жөнүндө маалымат. Китепте: Кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун маселелери. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Мусаев Д. Кызматчы сөздөрдү окутуу. Фрунзе: Мектеп, 19768.

Мусаева В. Мектепте лексиканы окутуу (1993); Жат жазуулар жыйнагы (1999); Баяндамалар жыйнагы (5-11-кл.) (2000); Байланыштуу кепти грамматикалык негизде окутуу (1998); Кыргызча-орусча, орусча-кыргызча сөздүк (1998, 2003); Кыргыз тилинин календарлык планы (2000, 2005); Байланыштуу кепти, кептин стилдерин окутуу. (5-11-кл) (2009); Календарлык пландар: кыргыз тили жана кыргыз адабияты (2011); Чечендик кепти (риториканы) окутуу (2011); Окуп –үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар: максаттар жана көрсөткүчтөр. Кыргыз тили. 5-9-кл. USAIDдин Сапаттуу билим долбоору (2012)ж.б.

Орусбаева Б. 1) Кыргыз тилиндеги сөз жасоочу аффикстер, Фрунзе: Кыргыз ИАсынын басмасы, 1958. 2) Кыргыз адабий тилинин жалпы элдик негизи жөнүндө. Фрунзе: Илим, 1968. 3) Словообразование в кыргызском языке. Фрунзе: Илим, 1967. 4) лингвистикалык терминдердин орусча-кыргызча сөздүгү. Фрунзе: Илим, 1972. 5) Кыргыз терминологиясы. Фрунзе: Мектеп, 1983.

Орусбаева Б., Закиров В. грамматикалык терминдердин орусча-кыргызча сөздүгү. Фрунзе: Мектеп, 1981.

Мукамбаев Ж., Осмонкулов А. Кыргыз тилинин сөздүгү. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Мураталиев М., Турсунов А. Кыргыз тилиндеги сүйлөм мүчөлөрү. Фрунзе: Мектеп, 1967.

Кыргыз тилинин тыбыштык системасын окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1986. Эне тилин окутуу тарыхынан. Фрунзе: Мектеп, 1983.

Осмонова Ж. Кыргыз тилинин идиомалары. Фрунзе: Мектеп, 1972. Основы методики русского языка 4-8-классах. М: Просвещение, 1984. Обучение пунктуации в среднем школе. М: Педагогика, 1982. Оценка знания, умения навыков учащихся по русскому языку. М: Просвещение, 1986.

Өмүралиева Б. 1) Кыргыз тилинин пунктуациясын 8 жылдык мектептерде окутуу. Фрунзе- 1975. Кыргыз тилиндеги татаал сүйлөмдү окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1971. 3) Мектепте синтаксистик талдоо жүргүзүүнүн жолдору. Фрунзе: Мектеп, 1977. 4) Кыргыз тилинин синтаксисин окутуу. Бишкек, Мектеп, 1992.

Өмүралиева Б., Жумакунова С. Кыргыз тилинин синтаксисин окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Пленкин Н.Л. Стилистика русского языка в старших классах. М: Просвещение, 1975.

Пустовалов П.С., Сенкевич М.П. Пособие по развитию речи. М: Просвещение, 1991.

Пленкин Н.А. Стилистика русского языка в старших классах. М: Просвещение, 1991.

Рысбаев С. Дилбаяндар жыйнагы, Шам, 2004, 2005.

Сартбаев К.К. 1) Кыргыз тилиндеги татаал сүйлөмдөрдүн синтаксиси. Фрунзе: Мектеп, 1975. 2) Тил илими. Фрунзе: Мектеп, 1975. 3) Кыргыз тилинин окутуунун методикасы. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Сартбаев К.К. 1) Кыргыз тилиндеги татаал сүйлөмдүн синтаксиси. Фрунзе: Мектеп, 1975. 2) Тил илими. Фрунзе: Мектеп, 1975. 3) Кыргыз тилин окутуунун методикасы. Фрунзе: Мектеп, 1978. 4) Тил илиминин маселелери. Фрунзе: Мектеп, 1987. 5) Кыргыз тилинин изилдениши. Фрунзе: Мектеп, 1987.

Сартбаев К.К. Стилистиканын милдети жана изилдөө объектиси. Эл агартуу, 1983, №4.

Сартбаев К.К., Үсөналив С. Кыргыз тилинин синонимдер сөздүгү. Фрунзе: Мектеп, 1973.

Сейдакматова К. 1) Кыргыз тилинин кыргызча этимологиялык сөздүгү. Фрунзе: Илим, 1988. 2) Татаал сөздөрдүн орфографиялык сөздүгү (окуучулар үчүн). Фрунзе: Мектеп, 1985. 3) Күчөтмө даражанын жасалышы. Мугалимдер газетасы, 1969, 26-ноябрь.

Сманбаев А., Мусаева В. Жат жазуулар жыйнагы 5-9-класстар (2004), Баяндамалар жыйнагы 5-11-класстар. (2004).

Стилистика русского языка.

Суранчиева В. Кыргыз тилиндеги синонимдер. Мугалимдер газетасы, 1961, 31-январь.

Текучев А.В. 1) Методика русского языка в средней школе. М: Просвещение, 1980. 2) Об орфографическом и пунктуальном минимуме для средней школы. М: Просвещение, 1983. 3) очерки по методике обучения русскому языку. М: Просвещение, 1980.

Тойчубекова А. Азыркы кыргыз тилиндеги чакчылдар. Фрунзе: Кыргыз ИАсынын басмасы, 1960. Кыргыз тилинин тыныш белгилери. Фрунзе: Мектеп, 1978. Кыргыз тилинин сөз айкаштары. Фрунзе: Мектеп, 1978.

Усубалиев Б. Антонимдер жана аларды окутуу. Фрунзе: Мектеп, 1987.

Уметалиева Б. Имя прилагательное в современном киргизском языке. Фрунзе: Мектеп, 1977.

Үсөналиев С. Кыргыз тилинин справочниги, Кыргыз тили 6-7-класстар, Кыргыз тилинин методикасы. 2006

Шатманов С. Зат атоочту окутуунун айрым маселелери. Фрунзе: Мектеп, 1965.

Шанский Н.М. В мире слов. М: Просвещение, 1985.

Эгембердиев Р. Фразеологияны 11-класста окутуу. Бишкек: Мектеп, 1975.

Юдахин К.К. киргизско-русский словарь. М.: Советская Энциклопедия. 1965.

Юнусалиев Б.М. 1) Кыргызская лексикология. Часть 1. Фрунзе: Кыргызучпедгиз, 1959; 2) Кыргыз диалектологиясы. Фрунзе: Мектеп, 1971. 3) Орфоэпиянын негизги принциптери. Кыргызстан маданияты. 1968, 15-май.